

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**II.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE’NİN
YUNANİSTAN’A YAPTIĞI
İNSANİ YARDIMLAR
(1935 – 1945)**

112785

Zeynel Abidin ERSOY

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Anabilim Dalı' nda Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Dr. Rifat UÇAROL

İSTANBUL, 2001

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
BİLİMLERİ BAKANLIĞI**

ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII

1. GİRİŞ.....	1
---------------	---

1.1 Problem.....	1
1.2 Amaç.....	1
1.3 Önem.....	1
1.4 Sayıtlar.....	2
1.5 Sınırlılıklar.....	2
1.6 Tanımlar.....	2
1.7 İlgili Kuramsal Bilgiler ve Araştırmalar.....	3

2. YÖNTEM.....	4
----------------	---

2.1 Araştırma Modeli.....	4
2.2 Evren ve Örneklem.....	4
2.3 Veriler ve Toplanması.....	4
2.4 Verilerin Çözümü ve Yorumu.....	4

3. BULGULAR VE YORUM.....	5
---------------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

3.1. TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
3.1.1 Osmanlı Devleti Döneminde Türk – Yunan İlişkileri.....	6
3.1.2 Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

4.1	LOZAN ANTLAŞMASI VE SONRASINDA TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİ (1923 – 1934).....	14
4.1.1	Lozan Barış Konferansı ve Antlaşması	14
4.1.2	Türkiye – Yunanistan Devleti Arasındaki Yakınlaşma.....	17
4.1.3	Türkiye – Yunanistan Arasındaki Nüfus Mübadelesi.....	19
4.1.4	Venizelos’un M.Kemal’i Nobel Ödülüne Aday Göstermesi.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

5.1	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİ (1935–1939)	30
5.1.1	Savaş Öncesi Avrupa, Balkanlar ve Dünya Gelişmelerine Genel Bakış....	36
5.1.2	II. Dünya Savaşı Öncesi Yunanistan.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6.1	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN ÖNEMLİ GELİŞMELER (1939 – 945).....	44
6.1.1	İkinci Dünya Savaşının Başlaması.....	49
6.1.2	İkinci Dünya Savaşında İtalya’nın Yunanistan’a Saldırması.....	51
6.1.3	İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yunanistan’ın Almanya Tarafından İşgali.....	57
6.1.4	İkinci Dünya Savaşının Son yıllarındaki Gelişmeler ve Savaşın Sona Ermesi.....	60
6.1.5	İkinci Dünya Savaşı Sırasında Ege Adalar’ı Sorunu.....	67

BEŞİNCİ BÖLÜM

7.1	TÜRKİYE’NİN II. DÜNYA SAVAŞINDA YUNANİSTAN’A YAPTIĞI İNSANİ YARDIMLAR.....	72
7.1.1	Türkiye’nin Siyasi ve Ekonomik Durumu.....	72
7.1.2	Savaşın Başlarında Türk – Yunan ilişkilerinin Genel Durumu.....	75
7.1.3	Türkiye’ nin 1940, 1941 Yıllarında Yunanistan’ a Yaptığı İnsani Yardımlar.....	76
7.1.3.1.	Türkiye’nin 1940 Yılındaki Yunanistan’a Yaptığı İnsani Yardımları.....	78
7.1.3.2.	Türkiye’nin 1941 Yılındaki Yunanistan’a Yaptığı İnsani Yardımları.....	80
7.1.4	Türkiye’nin 1942 Yılındaki Yunanistan’a Yaptığı İnsani Yardımlar.....	84
7.1.4.1.	1940 – 1942 Yıllarında Yunanistan’a Türkiye Üzerinden Yapılan Diğer Bazı Yardımlar.....	90

7.1.4.3 Türkiye' nin 1000 Yunan Çocuğun Bakımını Üstlenme Önerisi ve Sonucu.....	92
7.1.5.Türkiye' nin 1943, 1944, 1945 Yıllarında Yunanistan'a yaptığı İnsani Yardımlar.....	93
7.1.5.1. Türkiye'nin 1943 Yılındaki Yunanistan'a Yardımları.....	93
7.1.5.2. Türkiye'nin 1944 Yılındaki Yunanistan'a Yardımları.....	95
7.1.5.3. Türkiye'nin 1945 Yılındaki Yunanistan'a Yardımları.....	98
7.1.6 Türkiye'nin Yunanistan'a Yaptığı İnsani Yardımlar Konusunda Feridun Cemal ERKİN ve Enis AKAYGEN'e Gelen Mektuplar	103

ALTINCI BÖLÜM

8.1 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	106
8.2 YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	108
8.2.1.BASILMI KAYNAKLAR.....	108
8.2.2.BELGELER.....	114
Belge – 1 Kurtuluş Gemisine Ait LLOYD Kaydı.....	115
Belge – 2 D.A.G.M., Ç.ARŞV., Bak.Kur.15397 Sayılı Belge.....	116
Belge – 3 D.A.G.M., Ç.ARŞV., Bak.Kur.14838 Sayılı Belge.....	121
Belge – 4 D.A.G.M., Ç.ARŞV., Bak.Kur.17150 Sayılı Belge.....	122
Belge – 5 Yardımlarda Kullanılan Bazı Gemilerin Fotoğrafları.....	123
8.2.3. EKLER.....	125
EK- A Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol.....	125
EK- B Dış Temsilcilikler Çizelgesi.....	130
EK- C Türk ve Yunan Deniz Kuvvetlerine Ait Mukayese.....	131
EK- D Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Dostluk,Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Anlaşması.....	134
EK- E Balkan Anlaşma Yasası.....	137
EK- F 1938 Türk Yunan Antlaşması.....	145
8.3. ÖZGEÇMİŞ.....	146

ÖNSÖZ :

Üzerinde pek çalışma yapılmamış olan bir konuyu, II.Dünya Savaşı sırasında Türkiye' nin Yunanistan' a yaptığı yardımlar konusunu Tez konusu olarak seçtik.

Tezimizde Türkiye Devleti ile Yunanistan Devletinin ilişkilerinin oldukça değişken olan bir dönemini (1935 – 1945) incelemeye gayret ettik. Bu yılları açıklayabilmek için kısaca Yunan Devletinin kurulması, gelişmesi ve II. Dünya Savaşı yıllarının sonuna kadar olan döneme kısaca göz atmaya çalıştık. Tezimizin diğer bir boyutu olan Türk Devleti'ni ise Osmanlı İmparatorluğundan başlamak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve II. Dünya Savaşı yılları sonuna kadar özellikle Yunan Devleti ile ilişkilerini esas almak üzere kısaca Uluslararası ilişkilerini incelemeye gayret ettik. Tezimizde ağırlık noktamız olan Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan'a yaptığı insani yardımları ise temel esas aldık.

Tezimizin hazırlanmasında öncelikle kütüphanelerde konuyu araştırmaya gayret ettik. Türk - Yunan ilişkileriyle ilgili birçok esere rastladık ve bu eserlerden olabildiğince istifade etmeye gayret ettik. Yaptığımız incelemede II. Dünya Savaşı yıllarındaki Türk Devleti'nin, Yunan Devleti'ne yaptığı insani yardımlar konusunda oldukça az bilgiye rastladık, konu ya birkaç cümleyle geçirilmiş yada hiç yer verilmemişti.

Bunun üzerine arşiv araştırmalarına başladık. Tezin ağırlık bölümü olan yardım konusunda arşiv belgeleri, elden toplanan belgelerin yanında özellikle dönemin basınından yararlanmayı esas aldık. Bu maksatla 1935 – 1947 yılları arasındaki Milliyet, Akşam, Vatan, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerinin yayımlanmış sayılarını inceledik.

Toplanan bilgilerin ışığı altında konumuzu Tarihi Kronoloji açısından beş bölümde inceledik. Birinci bölümde Türk – Yunan ilişkilerinin Tarihsel gelişimi, İkinci bölümde Lozan Antlaşması ve sonrasındaki problemleri; Üçüncü bölümde Atatürk - Venizelos ilişkilerini , Savaş öncesi ilişkiler, Dördüncü bölümde de II. Dünya Savaşı ve gelişimini, Türkiye Cumhuriyeti ile Yunan Devleti' nin ilişkilerini ve gelişimini, son bölümde de tezimizin ağırlık noktası olan Türk Devletinin II. Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan'a yaptığı yardımlar konusunu incelemeye gayret ettik.

Arşiv araştırmalarına konuyu en çok aydınlatabileceğini düşündüğümüz Kızılay Genel Müdürlüğünün Arşivleri ile başladık. Kızılay Genel Müdürlüğü'nün Arşivlerinde II. Dünya Savaşı

sırasında Türk Devletinin Yunan Devletine yaptığı insani yardımlarla ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Fakat II. Dünya Savaşı yıllarında, Türk devleti üzerinden özellikle Alman kamplarındaki; İngiliz, Fransız, Yugoslav, Türk ve Yunan esirlerine yapılan insani yardımlar konusunda çok zengin belgelere rastladık. Ancak konumuzu dağıtmamak için bu konuya tezimizde yer vermedik.

Arşiv araştırmamıza Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Arşivin’de devam ederken birçok belge ve bilgiye rastladık. Tezimizde elden geldiğince bu belge ve bilgilere yer vermeye çalıştık.

Bu arada konumuzla ilgili olarak Özel İnönü Arşivi’nde araştırmalar yaptık. Bu arşivde II. Dünya Savaşı dönemine ait bir çok belge ve bilgi olmasına rağmen II. Dünya Savaşı yıllarındaki Türk devletinin, Yunan devletine yaptığı insani yardımlarla ilgili belge ve bilgiye rastlayamadık.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi ve Genelkurmay ATESE Başkanlığı arşivlerindeki araştırmalarımızı ise çeşitli nedenlerle tamamlayamadık.

Tezimizin bu haliyle belli bir konuya elden geldiğince açıklık getirmesine gayret ettik. Bu haliyle geleceğe belirli ölçüde olsa da ışık tutacağı inancındayız.

Bu çalışmalarımız sırasında başta Tez danışmanım Sayın Rifat UÇAROL olmak üzere Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü çalışanları, Kızılay Arşivi çalışanları ve yararlandığım kütüphane çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET :

Yunan bağımsızlık hareketleri (1821 – 1829) Nisan 1826 yılında Sen Petersburg Protokolünün imzalanmasıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Devletinin Yunan Devletinin bağımsızlığını kabul edişi ise 24 Nisan 1830 tarihidir.

Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmasından sonra “Megali İdea” şeklinde ifade edilen ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu içine alan yayılma politikasını izlemeye başlamıştır. Bu emperyalist politikayla oldukça da başarılı olmuş ve sınırlarını genişletmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun çöküş devresi I. Dünya Savaşının yıkımlarıyla tamamlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Osmanlı Devletinin yıkılması ve Türk Devletinin kurulması ile Yunan Devleti yayılma hedeflerini Osmanlı Devleti yerine Türk Devletine çevirmiştir. Türk Devleti ise son Osmanlı Meclis'i Mebusanı'nda kabul edilen Misak-ı Milli sınırlarını kabul etmiş ve mücadelesini bu yönde sürdürmüştür. Bu karşıt politikalar ise doğal olarak problemleri de yanında getirmiştir. Netice olarak Türk devleti I. Dünya savaşının galipleri arasında olan İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'la olan kurtuluş savaşı mücadelesini başarıyla tamamlamıştır. Bu başarısını Lozan barış konferansıya Dünyaya tasdik ettirmiştir. Bu tasdikin içerisinde Yunanistan da yer almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanmasına müteakip kurucusu M.Kemal Atatürk'ün izinde “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesini temel hedef alarak kendi iç meselelerinin haline ve uluslararası ilişkilerinde de barışçı ve hakkaniyet içerisinde mücadelesine devam etmiştir.

Bu mücadele yılları Yunan devletinde Venizelos ve Türk devletinde ise M.Kemal Atatürk tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve iki devletin yakınlaşması sağlanmıştır. Bu yakınlaşmayla, diğer devletlerin müdahaleleriyle bile çözölemeyen ve büyük bir sorun olan Nüfus Mübadelesi çözüme kavuşmuştur. Bunun yanında devrin Yunan devlet başkanı Venizelos, Türk devlet başkanı M.Kemal Atatürk'ü Nobel barış ödölüne aday göstermiştir. 1939 yılına gelindiğinde ise II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Bundan itibaren ise konumuzun asıl ağırlık noktasını teşkil eden II. Dünya Savaşı yıllarındaki insani yardımları karşımıza çıkarmaktadır. Bu insani yardımlar

yiyecek, giyecek, ilaç ve uluslararası platformlardaki yardımlarla gerçekleştirilmiştir. Hedefimiz bu yardımları olabildiğince sayısal verilere dökerek konunun elimizden geldiğince aydınlatılmasıdır.

ABSTRACT :

Greek independence action (1821 – 1829) has acquired a dimension international when the protocol of San Petersburg signed on April 1826 Ottoman Government has accepted Greek liberty on 24 April 1830.

After Greece had gained its liberty from Ottoman Empire, it followed spread politics by this imperialist politics it has quite accomplished and broadened its frontier. By the demolitions of first world war Ottoman Empire has completed the period of collapse and Turkish Republic Government has founded. By the demolition of Ottoman Government and the foundation of Turkish Government, Greek Government has turned its expansion targets round Turkish Government in spite of Ottoman Government. As for Turkish Government has accepted the borders of Misak-ı Milli and it has struggled with this subject. Naturally this contrary politics has brought problems completed the war of liberation successfully contrary first world war victorians which were England, France, Italy, Greece. All the world has affirmed this success at Lozan Peace Conference. Greek Government has confirmed this success too

M.Kemal Atatürk has founded Turkish Republic and Turkish Republic has gained liberty with him. Atatürk has assumed the principle of “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”. At this principle he has wanted to solve all problems by peace way.

This contention years has turned to account an opportunity at Greek Government by Venizelos and at Turkish Government by M.K.Atatürk and these years have obtained approximation both two governments. This approximation has solved the problem of population which was not able to unfasten by other governments. At the same time the president of the term who was Venizelos has demonstrated candidate to Atatürk for Nobel Peace award.

Second World War has broken out in 1939 Beginning from this our main subject is getting out which was the humane assistance at second world war years. The humane assistances have come true some platforms which were food, clothes, medicine and international. To get out numerical data of these assistances is our target.

1. GİRİŞ :

1.1 Problem :

Bu çalışma, coğrafik olarak bir arada yaşamak zorunda iki devletin arasındaki problemlerin kökenine inmek ve şu ana kadar bu konuda yazılmış olanların yanında, farklı bir açıyla Türkiye'nin Yunanistan'la olan ilişkilerini incelenmesidir. Türkiye II. Dünya Savaşı yıllarındaki Yunanistan'a yaptığı insani yardımları büyük bir organizasyonla savaş şartlarında ve ince bir diplomasi eşliğinde nasıl böyle bir yardımı başarmıştır.

1.2 Amaç :

Bu tez çalışmasının amacı, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu M.Kemal Atatürk ile Yunanistan Devlet Başkanı Venizelos arasında başlayan ve gelişen iyi niyet ve dostane tavırların sorunların çözümü konusundaki gerçeği elden geldiği ölçüde ortaya koymaktır.

1.3 Önem :

Yunanistan'la Türkiye'nin arasındaki sorunların çözümü için, öncelikle sorunun temeline inerek belirlenmesi gerekmektedir.

Yunanistan'la Lozan'da varılan anlaşma, bir nevi Yunanistan'ın "Megali İdea" Politikasına dur demekti ve bunun ispatı da 1930 Nüfus Mübadelesinin yapılmasıydı. Buda Yunanistan'ın Anadolu'ya geri dönmek konusunda bütün umutlarını yitirdiğinin ispatıydı. Peki bu nasıl sağlandı. Bunun altında yatan gerçek sebebin ulu önder M.Kemal Atatürk'ün 20 Mayıs 1931 günü seçim nedeniyle yaptığı konuşmasında " Yurtta Sulh, Cihanda Sulh " diyerek uluslararası politikasını belirlemesiyle gerçekleştirdiğini düşünüyorum. Uluslararası politika iç dinamiklerden etkileneceğine ve dış politikaya yön vereceğine göre, barış, ancak "öl diyenlere karşı, ölmeyeceğiz" diyenlerle ve bunun dış politikaya yansımalarıyla gerçekleşebilirdi. Ulu Önder Atatürk bunu hayattayken sağlayabilmişti Bu Politika 1947 yılında Yunanistan'ın Oniki Adayı almasına dekte sürdü.

1.4 Sayılılar :

Bu araştırmadaki temel varsayım, Yunanistan ile Türkiye'nin karşılıklı olarak bir araya geldiklerinde sorunlarını çözebileceklerinin ispatlanmasıdır. Bunun en güzel örneği de uluslararası platformlarda dahi çözümlenemeyen Nüfus Mübadelesi meselesidir. Bu tarz bir yaklaşım II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye tarafından gerçekleştirilmiş ve Yunanistan'a İngiltere'nin zorunlu olmasına rağmen yapmadığı insani yardımlar Türkiye tarafından yapılarak Türk – Yunan yakınlaşması adına Türkiye tarafından bir adım atılmıştır.

1.5 Sıkıntılar :

Araştırmamı yaparken Yunanistan'a yapılan yardımların çok sık dile geldiğini gördüm, fakat kaynak meselesine gelince özellikle II. Dünya Savaşı yıllarının arşiv belgelerinin henüz araştırmacılara açılmadığını öğrendim. (Devlet arşivleri genel müdürlüğü hariç). Bu da konunun belge açısından zenginleşmesini ve pekişmesini engelledi.

1.6 Tanımlar :

Konunun incelenmesi esnasında Metinde geçmekte olan ve aşığı da belirtilen bazı tanımların açıklanması, tezi okuyanın anlaması açısından faydalı olacaktır.

Hilal-i Ahmer = Günümüzdeki Kızılay teşkilatı.

Enfiltrasyon = Sivil veya teknisyen

Mübadele = Değiş tokuş.

Compass = Yunanistan'a yardım hareketinin kod adı.

Etablis = Yerleşik, yerleşmiş.

Birinci teşrin = Ekim Ayı

İkinci teşrin = Kasım Ayı

Birinci kanun = Aralık Ayı

İkinci kanun = Ocak Ayı

Plebisit = Hakların çoğunluk oyuyla, kendi devletlerini seçebilme hakkı.

1.7 İlgili Kurumsal Bilgiler ve Araştırmalar :

2000'li yılları eşiğinde Asya ile Avrupa'yı bağlayan, Balkanların iki sınırdaş devletin arasındaki sorunların bir savaşa yol aması ve bölge barışını tehlikeye sokması an meselesi olabilir; Bu bakımdan Türkiye – Yunanistan arasında sorunların ya da iyi ilişkilerin bulunması sadece günümüzün değil gelecek nesillerimizin de meselesidir. Konuya bu açıdan bakılmasının faydalı olabileceği kanaatindeyim.

Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı yardımlarla ilgili bilebildiğim ve görebildiğim kadarı ile herhangi bir araştırmaya rastlayamadım.

2. YÖNTEM :

2.1 Araştırma Modeli :

Araştırma modeli kurulurken konuya ilişkin olarak araştırılan Türk Yunan yardımları tarihsel sürecine ilişkin olanlar birinci elde değerlendirildi. Bu değerlendirme yapılırken zaman dizini göz önünde bulunduruldu. Bu dizinin daha iyi açıklanabilmesi açısından, Yunan tarihine, Osmanlı Devletinden bağımsızlığını kazanmasından itibaren yaklaşılarak tarihsel bir bakış açısı yakalanmaya çalışıldı, daha sonra meselenin günümüzdeki sorunlara yaklaşımı için irdelenmeye gayret edildi.

2.2 Evren ve Örneklem :

Araştırmamızda evren olarak Asya - Avrupa kıtaları ve II. Dünya Savaşı yıllarındaki uzanımları ele alındı. Örneklem olarak da Türkiye'nin Yunanistan'a yapmış olduğu yardımlar göz önüne alınmıştır. Örneklemin Türkiye ile Yunanistan arasında ki sorunlarına çözüm getirmesi düşünülmemektedir. Sadece soruna değişik bir bakış açısı sunması yeterlidir.

2.3 Veriler ve Toplanması :

Öncelikle konuya ilişkin olarak kütüphaneler taranmış ve kaynakça oluşturulmuştur. İkinci aşamada bu eserlere ulaşıp bilgiler toparlanınca konuyla ilgili olan ve o günleri yaşayan kişilerle görüşme aşamasına gelindi. Sonra belgelerin toplanması için arşiv aşamasına gelindi. Belgelerin toplanmasının ardından yazım aşamasına geçildi.

2.4 Verilerin Çözümü ve Yorumu :

Verilerin çözümü tarihsel süreç ve uluslararası ilişkiler açısından ele alınmış olup, yorumlar bu gerçekler altında yorumlanmaya gayret edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

BİRİNCİ BÖLÜM

3.1 TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ :

19 yy'da Napolyon Bonapart Avrupa kıtasında yaptığı savaşlarla liberalizm ve ulusçuluk akımını yaydı. Avrupa Devletleri ise bu akımlara karşı devletlerini koruma çabaları içerisine girdiler. Gerçi bu mücadele de 40 yıl sürebildi. Neticede 1814 yıllarında toplanan Viyana Kongresi'nin amacı uzun yıllardır yaşanan devrim ve savaşlardan sonra Avrupa'da düzeni yeniden kurmaktır. Ancak 9 Haziran 1815'te Viyana Kongresinde imzalanan “sonuç belgesi” ile kurulan Viyana düzeni, ulusların isteklerini göz önüne almak yerine, büyük güçlerin tutkuları doğrultusunda, Avrupa haritasını yeniden çizmek amacıyla gerçekleştirilmişti.¹ Bu Kongre de iki sorun halledilememişti. Birincisi “Doğu Sorunu”, ikincisi de Ulusçuluk akımı idi.

1815 Viyana Kongresi'ne Osmanlı İmparatorluğu katılmamıştı.² Osmanlı İmparatorluğu Viyana Kongresine katılmamasına karşın Büyük Güçler Osmanlı İmparatorluğunun bir sorun teşkil ettiği kanaatindeydiler. Büyük Güçlerin “Doğu Sorunu” diye nitelendirdikleri, Osmanlı İmparatorluğunun doğrudan doğruya kaderi anlamını taşımaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu gerileme sürecine girmesi ve İmparatorluğun ayakta durması gün geçtikçe zorlaşmaktaydı. Rus İmparatorluğu ve Avusturya imparatorluğu genellikle işbirliği halinde Osmanlı İmparatorluğunun topraklarından geri çekilmeye zorlamaktaydılar.³ Osmanlı İmparatorluğunun bu hızlı çöküşü, bu devletin bir gün paylaşılması ve mirasının bölünmesi anlamına geliyordu.

Avusturya, Osmanlı imparatorluğunun korunması ilkesini benimsemişti. Bunun temel nedeni olarak da Polonya'daki çıkarlarını Rusya'dan korumak ve Rusya'yı Balkanlardan uzak tutmak için düşünüyordu.

¹ Hüner TUNCER, *Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç*, T.T.K. Yayınları, Ankara 1997, s.61.

² Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih*, (4.Baskı), İstanbul 1995, s.41-42.

³ Mehmet GÖNLÜBOL, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, (Üçüncü Baskı), Ankara 1975, s..39-44.

Rusya da Osmanlı İmparatorluğunun korunması gerektiğini düşünüyordu. 1829 Edirne Antlaşmasından sonra Rusya kendi koruması altındaki güçsüz bir Osmanlı Devletinin siyasal ve ekonomik açıdan çok daha yararlı olduğunu gördü.

Rusya'nın bu düşünceleri altında Avusturya'da kendi çıkarlarını korumak açısından Balkanlardaki küçük devletler kurulması fikrini, çözüm yolu olarak düşünmekteydi. Küçük devletlerden kasıt Eflak, Boğdan, Sırbistan, Bosna, Bulgaristan ve Arnavutluk olacaktı.⁴

3.1.1. Osmanlı Devleti Döneminde Türk – Yunan İlişkileri :

Yunan bağımsızlık hareketinin sürdüğü tarihlere dikkat edilirse (1821 - 1829) bu tarihler aynı zamanda Avrupa'da İttifak Sisteminin çözülüş tarihi ile çakışır. Yunan bağımsızlık hareketi 1821 Mora İsyanı ile başlamıştır. Bu isyan çok geçmeden başta Sakız olmak üzere Ege Denizindeki diğer adalara da sıçramıştır. Hatta bunlar bağımsızlıklarını dahi ilan ettilerse de, Osmanlı İmparatorluğu isyanları bastırabilmiştir⁵.

Bu tarihlerde İngiltere Doğu Akdeniz'de mevcut statünün korunması taraftarlarındandı. Fakat Rusya'nın ergeç Yunan sorununa karışacağıının da farkında idi. Bu nedenle Nisan 1826 tarihinde, İngiltere ile Rusya arasında Sen Petersburg protokolünü imzaladı. Bu protokol, aynı zamanda Yunan bağımsızlığı uğrunda imzalanan ilk uluslararası belge olmuştur.

Bu protokole göre ;

" Yunanlılar, Osmanlı Devletine vergi ile bağlı özerk tek bir devlet haline getirilecek ve bütün Türkler Yunanistan' dan çıkarılacak; İngiltere ile Rusya her türlü çıkar hesaplarından uzak olarak, bu öneriyi Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettireceklerdi."⁶

⁴ Ernest Molden, *Die Orientpolitik des Fürsten Metternich 1829 - 1833*, Wien, Höl Zels Verlag, 1913, s. 86-89 Nakleden: Hünner TUNCER, a.g.e., s.66.

⁵ Mübahat S.KÜTÜKOĞLU, " Yunan İsyanı Sırasında, Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Türk - Yunan İlişkileri*, III. Askeri Tarih Semineri, Ankara 1986, s.133-161.

⁶ Yorga, (Çev. B.S. Baykal), *Osmanlı Tarihi*, c.V., Ankara 1948, s.313; Nakleden Rifat UÇAROL *Siyasi Tarih*, (4. Baskı.), İstanbul 1995, s.144.

İngiltere ve Rusya Bu Protokolü diğer Avrupa devletlerine de bildirerek, katılmaya davet ettiler. Avusturya kendi iç ve dış siyasetine uygun olmayan bu protokolü ret etti. Bu devletin etkisi altında bulunan Prusya da aynı şekilde davrandı.⁷ Fransa ise, kendisine karşı 1815’lerde kurulmuş bulunan “ kutsal ittifak “ı parçalamak için, protokole katılmayı kabul etti.⁸

Rusya ve İngiltere: Yunan sorununu, kendi istekleri doğrultusunda, yani aralarında yaptıkları 4 Nisan 1826 Sen Petersburg protokolüne göre çözümlmek üzere, Osmanlı Hükümetine bir nota ile bildirdiler. Osmanlı Devleti ise o sırada Mora isyanı ile ilgilenmekte ve oldukça başarılı olmaktaydı. Bu hareketler neticesi notaya, Osmanlı İmparatorluğu Haziran 1827’de cevap verebildi. Cevap Rusya ve İngiltere’nin asileri himaye etmesinin doğru olmadığını ve Osmanlı Devletinin içişlerini karışmaya haklarının olmadığını bildirdi. Bu ret cevabı ise, Avrupa büyük devletlerinin, Yunan sorununda, Osmanlı Devletine karşı birleşmelerine yol açtı.⁹

Bu gelişmeler sırasında Fransa’nın Rusya ile yakınlaşması devam ediyordu. Fransa İngiltere’ye inisiyatif bırakmamak ve diğer devletlerin de çağrısına uyarak, 6 Temmuz 1827’de Londra’da Fransa, Rusya ve İngiltere’nin katıldığı Londra Antlaşmasını imzaladı.¹⁰

Buna göre, İngiltere ile Rusya arasında 4 Nisan 1826’da yapılan St. Petersburg Protokolü’nün öngördüğü Yunanistan’ın bağımsız bir devlet olması kararlaştırıldı. Ayrıca "*Yunanlılar, gerek kıta Yunanistan’ın da gerek adalardaki bütün Türk Mallarının sahibi olacaklardı*" ¹¹. Bunları kabul etmesi içinde Osmanlı Devletine bir ay süre tanınacaktı. Kabul etmediği takdirde üç devlet, Yunan asilerine yardım edecekler ve Osmanlı Devletine anlaşma hükümlerini silah zoruyla kabul ettireceklerdi. İngiltere, Fransa, Rusya bu kararlarını 16 Ağustos 1827’de Osmanlı Hükümetine bildirdiler, fakat Babıali tek taraflı olarak Türklerin Yunanistan ’dan atılması demek olan bu kararı çok ağır bularak ve içişlerine bir karışma sayarak reddetti. Rumlara bağımsızlığın verilmesi, diğer toplumlarda da aynı şeyin verileceğini peşinen kabul etmek demekti, yani İmparatorluğunun yıkılması demekti. Bu nedenlerle Osmanlı Devleti bu önerilere karşı sonuna kadar direnmeye karar verdi.¹²

⁷ Rifat UÇAROL, a.g.e., s.145.

⁸ Enver Ziya KARAL, *Osmanlı Tarihi*, c.V., Ankara 1961, s.117.

⁹ Rifat UÇAROL a.g.e., s.145.

¹⁰ Bilal N.ŞİMŞİR, *Ege Sorunu*, Belgeler, c.I., (1912 - 1913), Ankara, 1976, s.XXII.

¹¹ Bilal N.ŞİMŞİR, *Ege Sorunu*, Belgeler, c.I., (1912 - 1913), Ankara, 1976, s. XXXI -XXXII, XXXIV - XXXV.

¹² Rifat UÇAROL, a.g.e., s.145 - 146.

İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı İmparatorluğunun bu kararına karşı silah kullanmaya karar verdiler Navarin'de ki Osmanlı Donanmasını yaktılar. Navarin baskınıyla kutsal ittifak fiilen yıkılmış oldu. Üç kıtada denizleri ve 16.000 mil kıyısı bulunan Osmanlı Devleti donanmasız kaldı. Osmanlı Hükümeti Boğazları kapattı. Avusturya elçisi aracılığıyla İngiltere, Fransa ve Rusya'ya birer nota vererek ortada bir savaş olmadan donanmasını batırdıkları için savaş tazminatı istedi. Bunun yanında Yunan meselesi ile olan ilişkilerini kesmelerini istedi. Önerileri kabul etmeyen İngiltere, Fransa, Rusya elçilerini çektiler ve Osmanlı Hükümetini protesto ettiler. Böylece bu üç devletle Osmanlı İmparatorluğu siyasi ilişkilerini kesmiş oldu.¹³

Rusya bu durumdan memnun kaldı, İngiltere ve Fransa ise, Rusya'nın aşırı istekleri nedeniyle çıkarlarından endişeliydi. İngiltere ve Fransa kuzeyden gelecek Rus tehdidine karşı tampon olarak ve Rum isyanının sonuçlanması açısından yaklaşan Osmanlı-Rus savaşına engel olmak istiyorlardı fakat Rusya 14 Nisan 1828'de Osmanlı İmparatorluğunun topraklarına girerek savaşı başlattı.

Mora isyanında Osmanlı Devleti Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'yı ve kuvvetlerini kullanmıştı. Müttefikler bu durum karşısında Mehmet Ali Paşayla 9 Temmuz 1828'de bir protokol yaptılar. Bu protokol 6 Ağustos 1828'de Antlaşmaya döküldü. Bu protokol ile Mehmet Ali Paşa'nın askerleri Mısır'a taşındı ve Fransızlar Mora'ya asker çıkardılar.¹⁴

Osmanlı – Rus savaşı devam ederken, Mora'ya Mehmet Ali Paşa'nın yardımlarıyla asker çıkarılması Osmanlı İmparatorluğunu Rusya'ya karşı barışa zorladı. *Osmanlı İmparatorluğu 20 Ağustos 1829 tarihinde Edirne'nin düşmesi üzerine, daha önce reddettiği Akkerman sözleşmesinin hükümlerinin yerine getireceği ve Londra protokolünü de kabul etmeye hazır olduğunu bildirerek Rusya'dan barış istedi.*¹⁵ Rusya ise İngiltere ve Avusturya'nın baskıları ve kendi ordusunun durumunun kötüleşmesi üzerine 14 Eylül 1829 günü Edirne Antlaşmasını imzaladı. Bu Antlaşmanın 10. Maddesiyle Osmanlı Devleti; Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Londra'da 6 Temmuz 1827'de ve buna dayalı olarak yine Londra'da 22 Mart 1829'da aralarında yaptıkları, Yunanistan Devletinin kurulmasını ve bağımsızlığını ön gören anlaşma ve protokolü kabul edecekti.¹⁶

¹³ Bilal N. ŞİMŞİR a.g.e., c.I. s XXXIX - L II.; Rifat UÇAROL , a.g.e. s.145- 147.

¹⁴ Rifat UÇAROL , a.g.e.,s.147.

¹⁵ Yorga, a.g.e., c. V.,s.348-352.

¹⁶ Nihat ERİM, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasal Tarih Metinleri*, c.I, Ankara 1953, s.275-289.

Bu protokolün imzalanmasından ve aynı ay içerisinde onaylanmasından sonra, Yunanistan Devletinin kurulması ve sınırlarının çizilmesi için Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasında Londra’da görüşmelere başlandı. Yunanlılar 22 Mart 1829 tarihli Londra protokolünde belirlenen sınırları az bulduklarından ve bunun genişletilmesini istediklerinden görüşmeler 3 şubat 1830’a kadar sürdü. Neticede tam bağımsız bir Yunan Devleti kuruluyordu. Sınırları Mora’nın hemen kuzeyinden geçerek Attik yarımadasından Kitlat adalarını da içine alıyordu.¹⁷ Karar 8 Nisan 1830’da Babıali’ye bildirildi ve onaylanması istendi. 24 Nisan 1830 tarihinde baskılara dayanamayan Osmanlı Devleti Yunanistan’ın bağımsızlığını kabul etti.¹⁸ Böylece Yunan Devleti resmen kuruldu fakat iç çekişmeler yüzünden Yunanistan bir savaşın eşiğine kadar geldi. Bunun üzerine Yunanistan kurucuları olan İngiltere, Fransa ve Rusya Londra’da bir araya gelerek Mayıs 1832’de Yunanistan’a son şeklini veren bir Antlaşma yaptılar. Bu Antlaşma ile Atti ve Mora yarımadalarının tamamı Yunanistan’a bırakılmış oldu. Bunun yanında kuzey Sporadlar, Eğriboz gibi bir çok ada Yunanistan’a bağlandı.

Bu şekilde üç büyük devlet Yunanistan’ın kuruluşu aşamasında, Yunanistan’ın aşırı isteklerini dikkate alıp, çizdikleri ilk sınırı, Türklerin aleyhine genişletmeye karar verdiler.

Genişletilen sınırlar İngiltere, Fransa ve Rusya’nın Babıali’ye yaptığı baskılar neticesi 21 Temmuz 1932’de taraflar arasında yapılan bir protokolle kabul ettirildi. Buda Yunan’lılara Türk’ler den kurtuluşunun ikinci yılında diplomasi masasında toprak alınmasının yolunu açtı ve monarşi ile yönetilen Yunan devleti kurulmuş oldu.

1830 – 1920 yılları arasında büyük devletlerin empyalist politikalarının Yunanistan’a sağladığı yararlar tartışılmaz bir gerçektir. 1830 yılında Yunanistan’ın sınırı Mora Yarımadası ve bazı adacıklardan oluşmaktaydı. 1864 yılında İngiltere kendi egemenliğindeki İyon Adalarını (Yedi Adalar Cumhuriyeti) Yunanistan’a bıraktı. 1878 Berlin Antlaşması ile sınır düzenlemeleri yapılması ile Yunanistan topraklarını daha da genişletti.¹⁹ 1881 – 1897 yıllarında büyük devletlerin müdahaleleri ile Yunanistan lehine tekrar “sınır düzeltmeleri” yapılır.

¹⁶ Nihat ERİM, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c.I, Ankara 1953, s.275-289.

¹⁷ Yorga, a.g.e.,s.355.

¹⁸ Baron I. de Testa, *Recueil des Traites de la Porte Ottomane*, c.II, Paris 1865, s.381-387, Nakleden; Ali KURUMAHMUT, *Ege’de Temel Sorun, Egemenliği Tartışmalı Adalar*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s:36.

¹⁹ Fahir ARMAOĞLU, *Siyasi Tarih*, Ankara 1973 s. 107.

Bu yolla Teselya'yı da alarak genişlemeye devam etti.²⁰ 1912 – 1913 Balkan savaşları ile Yunanistan Balkanlardan da bir miktar toprak daha aldı.²¹ Balkan Savaşlarının hemen ardından çıkan I. Dünya Savaşında Üçlü İttifak devletlerinin arasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu, İtilaf Devletleri tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştı.²² Balkan Savaşlarıyla yıpranan Osmanlı İmparatorluğu, Dünya Savaşından bitkin bir halde çıkmış, savaşmaktan usanan Anadolu Türk'ü anlamını yitiren çürük bir imparatorluğa bağlanıp kalmanın boşuna olduğu acı gerçeğini öğrenmişti. Osmanlı Devleti ve Arap illeri arasında son bağı teşkil eden din bile birleştirici gücünü yitirmişti. Halife (Osmanlı Sultanı) cihat ilan ettiği halde Araplar, Osmanlı Padişahına karşı ayaklanarak, Hristiyan olan İtilaf Devletleriyle birleştiler. Türkler ise kendi ulusal yurtlarının sınırlarını savunacakları yerde, çok uzaklarda, Yemen ve Arabistan'da Osmanlı Devleti için bir denek taşı haline gelen kutsal bölgeleri savunmasıyla uğraştılar.

I. Dünya Savaşı sonrası İtilaf Devletlerinin ortak kanıları “Doğu Sorununun ” çözümlenmesi yani Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasının gerekliliği yönündeydi. Bu kanı 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanan Paris Barış konferansında ele alındı. Gerçi Osmanlı İmparatorluğu daha önce itilaf devletlerinin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarda paylaşılmıştı ama Rusya aradan çekilmiş, Amerika Birleşik Devletleri savaşa katılmıştı, buda yeni şartları oluşturuyordu.

İtilaf Devletleri'nin de aralarında anlaşmazlıklar vardı. İngiltere ile Fransa, Fransa ile İtalya, İtalya ile Yunanistan bir türlü anlaşamıyorlardı. İngiltere ile Fransa aralarındaki anlaşmazlıkları 24 Nisan 1920'de San Remo Antlaşması ile çözdüler. San Remo Antlaşma taslağını 11 Mayıs 1920'de Osmanlı İmparatorluğuna sunuldu. Osmanlı Hükümeti bu taslağı çok ağır buldu ve cevap olarak 8 Temmuz 1920'de Paris barış Konferansı Başkanlığına cevap yazısını gönderdi. Paris Barış Konferansı Başkanlığı ise 17 Temmuz 1920'de ultimaton niteliği taşıyan bir cevapla itilaf devletlerinin Osmanlı İmparatorluğunu savaş suçlusu saydıklarını belirttiler. Osmanlı Hükümetine On günlük süre tanıyarak, aksi durumda Müttetik Devletlerin “*durumun gereklerine uygun gördükleri önlemleri*” alacaklarını

²⁰ Şükrü S. GÜREL, a.g.e. s.31.

²¹ Nihat ERİLM, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c.I, Ankara 1953, s.450.

²² Seha L. MERAY, Osman OLCAY, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri*, Ankara 1977, s.1,5.

belirttiler. Gelişen durum üzerine, çok ağır koşullar taşıyan Barış Antlaşması Tasarısının görüşülmesi ve bir karara varılması amacıyla 22 Temmuz 1920'de Yıldız sarayında Osmanlı Hükümeti Barış Antlaşmasının imza edilmesini kabul etti. Bunun üzerine Müttefik Devletler (Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Belçika, Yunanistan, Hicaz, Ermenistan, Polonya, Romanya, Sırp – Hırvat – Sloven Devleti ve Çek Slovakya) ile Osmanlı İmparatorluğu arasında, 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış Antlaşması imzalandı.²³ Sevr Barış Antlaşmasının Osmanlı İmparatorluğu açısından kabul edilemez 433 maddeden oluşmaktaydı.²⁴ Sevr Barış Antlaşması ile Yunanistan'la Türkiye arasındaki sınır şu hale geldi.

Trakya sınırı; Büyük Çekmece - Çatalca - İstıranca çizgisinin batısından geçecek, Marmara Denizinden Karadeniz'e ulaşan hat, bu hattın batısı Yunanistan'a bırakılıyordu. 68. Madde ile İzmir de bunların arasına katılıyordu.

Adalar sınırı; Sevr'in 122'nci Maddesi Mentеше Adaları bölgesindeki adalar ile Meis'in 84, 161, 177 ve 178'nci Maddeleri diğer adaların kime ait olduklarını tayin ediyordu.²⁵

Antlaşmanın 122'nci Maddesi, İtalya'nın işgali altında bulunan İstanbulya, Lodos, Herke, Kerpe, Kaşot, İlyaki, İncirli, Kilimli, Leryoz, Batnoz, Lipso, Sömbeli ve İstanköy adaları ile bu adalara tabi diğer adacıkları ve Meis Adası'nı da İtalya'ya veriyordu.

Osmanlı Devleti, bu adalar üzerindeki bütün tasarruf haklarından İtalya lehine feragat ederek, Antlaşmanın 84'cü Maddesi ile Süfera Konferansı'nın Osmanlı Devletine iade ettiği Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'yı da Yunanistan'a veriyordu. Londra Antlaşmasının 5'nci ve Atina Antlaşmasının 15'nci maddeleri gereğince Süfera Konferansı'nda Yunanistan'a verilen Semadirek, Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Allikerya Adaları üzerindeki Osmanlı egemenliği de son buluyordu. 177'nci Maddesi, Yunanistan'a bırakılan adalar üzerindeki istihkamların yıkılmalarını öngörüyordu. 178 nci Maddesine göre Sema direk, Limni, Gökçeada, Bozcaada ve Midilli Boğazlar komisyonu mıntikasına dahil edildiklerinden, antlaşmanın Osmanlı Devletine yüklediği yükümlülöklere Yunanistan'da uyacaktı. Fransa, İtalya ve İngiltere'nin bilgisi dışında bu adalarda yol inşa edilmeyecekti. 161'nci Maddesi bu adalardaki Yunan jandarmasını Boğazlar Mıntıkası İşgal Komutanlığına bağlıyordu.

²³ Rifat UÇAROL, a.g.e., s.512-518.

²⁴ Seha L. MERAL, Osman OLCAY, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, Ankara 1977, s.108-113.

²⁵ Nihat ERİM, a.g.e., s.525 – 691.

Gerçi Sevr Antlaşmasından sonra Benin – Venizelos Antlaşması ile Rodos , Meis ve işgal altında bulunan diğer on iki adalar idaresi isminde bir idareye tabi olsa da, 8 Ekim 1922 tarihli Yunan yenilgisi üzerine İtalya himayesinde olduğu açıklandı.²⁶

Böylece Sevr Antlaşmasının bu hükümleriyle²⁷, Mondros Mütarekesi ile fiilen yıkılan ve toprakları işgal edilen Osmanlı İmparatorluğu, hukuk yönünden de parçalanarak siyasi, ekonomik, mali, askeri alanlarda çok ağır yükümlülükler altına sokuluyordu.²⁸

Türkiye'nin parçalanmasını esas alan Sevr Antlaşması hükümleri, aynı gün, yani 10 Ağustos 1920' de ve yine Sevr' de imzalanan " *Anadolu'ya dair Biritanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya arasında üç taraflı Anlaşma* " adını taşıyan diğer bir diplomasi belgesi ile, zaten ağır olan şartlar daha da ağırlaştırılmıştır.²⁹

3.1.2 Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi

Müttefiklerin Paris Barış Konferansı ile Yunanistan' ın toprak isteklerini incelemesiyle, 5 Şubat'ta kurulan bir komisyon görevlendirmişti. Çalışmalarını Mart sonunda bitiren komisyon, Yunan isteklerini bazı değişikliklerle kabul etti.³⁰ Fakat İtalyan temsilcisi, Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki isteklerine olumlu yaklaşmadı. Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi ile İtalyan temsilcisinin aralarındaki problemler yüzünden İtalyan temsilcisi konferansı terk etti. Yunan Başbakanı Venizelos, eline geçen bu fırsattan büyük bir ustalıkla yararlandı. Üç Büyükler (İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri Başkanları) 6 Mayıs'ta büyük gizlilik içinde aldıkları bir kararla Venizelos'u, İzmir'i Yunan askerleriyle işgal etmeye çağırdılar.³¹ 15 Mayıs 1919 günü Yunan istila gücü, Amerikan, İngiliz, Fransız ve Yunan savaş gemilerinin koruyuculuğunda İzmir' e çıktı.

²⁶ Ali KURUMAHMUT, a.g.e., s.641.

²⁷ Seha L. MERAY , Osman Olcay ,*Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No 409, Ankara 1977, s.57-85.

²⁸ Reşat SAGAY, XIX. ve XX. yy.' larda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Meseleler, İstanbul 1972, s.148 Nakleden: Rifat UÇAROL a.g.e. s.517.

²⁹ Rifat UÇAROL a.g.e. s.517.

³⁰ PRFRJIS- (ABD Belgeleri) 1914, the World War, Subplemet I 1918, Paris Peace Conference, c IV.,s. 716 Nakleden: Salahi R. SOYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika* c. I, Ankara 1967, s. 51.

³¹ Panayiotis Pipinellis " The Greco – Turkish feud Revived", Foreign Affairs, c.37, No.2 Ocak 1959 s.307 – 308 Nakleden: Salahi R. SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika* c.I, Ankara 1967, s. 30.

Yunan tarihçisi ve Devlet adamı Panayotis Pipinellis, Büyük İdeali (Megali İdea)' yı şöyle tanımlıyordu. " Yunan varlığının anlamı, Yunanistan' ı, tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayacak, birleşik, Ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu. Herkes kendisini Bizans İmparatorluğu' nu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştır." Bu hayalde Yunanlılara "Küçük Asya felaketi" tabir ettikleri yenilginin felsefesini vermiştir.³²

Türk Kurtuluş Savaşının başlangıç tarihi olarak 19 Mayıs 1919 tarihi kabul edilir. Bu mücadele Osmanlı İmparatorluğunun gerileme döneminden itibaren çeşitli şekillerde verilmeye çalışılmıştır. Bu gerek İslam birliği, gerek Osmanlıcılık olarak denense de başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine M.Kemal Atatürk milletin kendi kurtuluşunun, kendi elinde olduğunu millete göstermesiyle ulusal kurtuluş savaşı başlamıştır. Bu mücadele 1921 yılı Sakarya Meydan Muharebesi, 1922 yılı Büyük Taarruzu ile devam ederek Lozan Antlaşmasıyla son bulur ve bütün Dünya devletlerine Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla tamamlandığı ilan edilir.

³² Konstantin ÇUKOLAS, (Çev. Şeyla), *Yunanistan Dosyası*, İstanbul 1970, s.44.

İKİNCİ BÖLÜM

4.1 LOZAN ANTLAŞMASI VE SONRASINDA TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİ (1923 – 1934)

4.1.1.Lozan Barış Konferansı ve Antlaşması :

Yunanlı'lar 1922 Eylülünde Anadolu da uğradıkları büyük bozgunun ardından itilaf devletleri (özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya), yeni bir savaşın tehlikelerini önlemek amacıyla, Büyük Millet Meclisi yönetimini Yunanistan ve diğer bazı devletleri ivedilikle bir barış konferansına katılmaya çağırıyorlardı. Türkler barış görüşmelerinin derhal başlayacağına dair güvence aldıktan sonra konferansın Türkiye'de yapılmasını istediler. İtilaf devletleri konferansın Lozan'da yapılmasına, Türk heyetinin ise hem Büyük Millet Meclisi hem de Osmanlı Padişahının bir heyeti ile katılmalarına karar verdiler. Büyük Millet Meclisinin bu kararı kabulü mümkün değildi. Bir çok uğraşından sonra Osmanlı Hükümeti yetkilerini Büyük Millet Meclisi temsilcisi Refet Paşaya teslim etmek zorunda kalınca tek temsilci Büyük Millet Meclisi kaldı.

Büyük Millet Meclisi Başkanı M.Kemal Atatürk barış konferansında baş temsilci olarak İsmet İnönü'yü yanında Sağlık Bakanı Dr.Rıza Nur ve Maliye Bakanı Hasan Beyi seçmiştir. Büyük Millet Meclisi, Lozan Konferansı (4 Ekim 1922)¹ için görüşmelere başlamış ve Türk heyetinden konferansta şunları sağlamasını istemiştir. Türk toprakları üzerinde ulusal bir Ermeni devleti kurulmasıyla ilgili görüşmelerin reddedilmesi (bu konuda direnilirse konferansta kesinti olur.); Süleymaniye, Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye geri verilmesinin istenilmesi (İngiltere'ye bazı ekonomik ayrıcalıklar, örneğin petrol işletmeciliği alanında ayrıcalık sağlanması görüşülebilir.); Suriye ile ortak sınır daha güneye ve güneydoğuya çekilmesi; Anadolu'ya yakın olan adaların Türkiye'ye verilmesi, Doğu Trakya'da 1914 sınırı ve Batı Trakya'da bir Plebisit* yapılması sağlanması; Boğazlarda yada Gelibolu yarımadasında yabancı asker bulunmasına karşı çıkılmalı; konferansın kesilmesine yol açsa bile kapitülasyonların kabulü reddedilmeli; azınlıklar sorununun çözümü konusunda Nüfus Mübadelesi usulü kabul edilmeli; Osmanlı genel borcunun Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan ülkeler arasında eşit olarak bölüştürülmesi sağlanması; Türklerin genel borçlarının

¹ Şeraffettin TURAN, "Rodos ve 12 Adanın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", Ankara 1965, Belleten XXIX s. 108-109.

* Plebisit = Herhangi bir konuda Halk oyuna başvurulması.

Yunanistan'dan istenecek savaş tazminatına karşılık silinmesi sağlanması, bu sağlanmazsa borcun 20 yıl süre ile ödenmesi ve Düyun-u Umumiye (Osmanlı Genel Borcu) idaresinin kaldırılması sağlanması; Türk Ordu ve Donanmasında kısıntı yapılması kabul edilmemeli; Türkiye'deki yabancı kuruluşların Türk Kanunlarına tabi tutulması ve Türkiye'den ayrılan ülkelere Misak-ı Milli koşullarının uygulanmasının sağlanması.

Büyük Millet Meclisi, bu koşulların yanında ön şart olarak da Misak-ı Milli Koşullarının ve Ulusal egemenliğin sağlanması için büyük bir çaba harcanmasını öneriyordu.²

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de İngiliz Baş delegesi Lord Curzo'nun Başkanlığında açıldı.³ İngiltere'yi Lord Curzo'nun Başkanlığındaki heyette Sır Horoce Rumbold, Fransızları Barrere ve Bompard, İtalyanları Garrani ile Montagna, Yunanistan'ı ise Eleftherios Venizelos temsil ediyordu.

Lozan Konferansının açıldığı ilk gün konferansın usulü üzerindeki tartışmaların ardından Trakya sorununa geçildi.⁴ *Lord Lurgon, Türklerin Avrupa ya dönmesini elden geldiği kadar desteklemek azmindeydi.*⁵ İsmet Paşa Trakya da Karadeniz den Meriç'in ağzına dek uzanan ve 29 Nisan 1913 tarihli İstanbul Antlaşmasıyla saptanan savaş öncesi Türk sınırlarının iade edilmesini;⁶ Edirne'yi, İstanbul'a Kuleli – Burgaz – Mustafapaşa demiryolunun bulunduğu bölgenin bu sınırlar içinde bırakılmasını, ayrıca sınırını kesinlikle açıklamadığı Batı Trakya'da bir halk oyu düzenlenmesini istiyordu. Söze karışan Yunan temsilcisi Venizelos, kaderi Vevilly Antlaşmasıyla çizilmiş bulunan bu bölgelerin Türkiye'ye verilmesi tezine karşı cephe alıyordu. Nincic Türk – Bulgar sınırının iki yakasında Karadeniz'den Ege Demizine kadar uzanacak askerden arındırılmış bir bölge kurulmasını öneriyor, bu önerisi Lord Curzon tarafından destekleniyordu. İngiliz baş temsilcisine göre, bağlaşıklar Meriç sınırında ısrar etmeli ve Türklerin hak iddiasında bulunmadıkları Batı Trakya da bir plebisit düzenlenmesini reddetmeliydiler. Bu görüşlerinde onu Fransız ve İtalyan temsilcileri destekliyor, Bağlaşıkların bu önemli konuda birlik halinde davranışları ve Balkan devletlerinin Türk tezine

² Selahi R. SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c.II. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.293 – 297; Şerafettin TURAN, *"Rodos ve 12 Adanın Türk Hakimiyetinden Çıkışı"*, Ankara 1965, Belleken XXIX s.108 – 109.

³ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 67.

⁴ Ali Naci KARACAN, *"Lozan"*, 2. Baskı Milliyet Yayınları İstanbul 1979, s.184.

⁵ Selahi R. SONYEL, *a.g.e.*, s.304.

⁶ Cemil BİLGEÇ, *"Lozan"*, c. II, İstanbul 1933, s. 179.

karşı bir blok teşkil etmesi, Türkleri şaşırtıyordu. Arazi komisyonu 25 Kasım 1922'de Trakya konusunu yeniden ele alırken, Türklerin Batı Trakya'da plebisit yapılmasıyla ilgili önerisini reddediyor, Meriç sınırı üzerinde direniyor, ama Türklere küçük bir ödün vererek, Meriç'ten başlayan tali demiryolunu ve tren istasyonunu Türklere öneriyor ancak bir Yunan kasabası olduğunu iddia ettiği Karaağaç'ı Yunanlılara bırakıyordu. Neticede konferansın ilk yarısında Trakya sorunu askıda kalmıştır.

Daha sonra Musul sorunuyla ilgilenildiyse de çözümlenemeyip askıda kalmıştır. 1 Şubat 1923 tarihine gelindiğinde Boğazlar meselesi Gelibolu'ya bir Türk garnizonu gönderilmesi ve Trakya'da ki Türk askeri kuvvetlerine konan sınırlandırılmanın kaldırılması şartı ve Boğazlar konvansiyonunu Türk tarafının kabulü ile Boğazlar meselesi hallediliyordu.

Azınlıklar ve Mali konuların da görüşülmesi ve en son olarak Lord Curson'un hazırladığı Antlaşma tasarısının gündeme gelmesiyle Lozan konferansı tamamlanamadan yarıda kesiliyordu.

Lozan konferansının ikinci dönemi 23 Nisan 1923'te büyük zorluklarla yeniden başladı. Konferans ilk dönemde olduğu gibi Trakya sorunu ile açıldı. Sir Horace Rumbold 'un Başkanlığındaki komisyon Batı Trakya sınırını Meriç ırmağının ortasından (Thalweg) başlaması ile gündemi açtı. Meis adası İtalyanlara verilirse, Türklerin bu dileğinin kabul edileceğini açıklayan sir Horace Rumbold'a İsmet Paşa: Bağlaşık temsilcilerine yaptığı özel görüşmede, sınırın Thalweg'ten başlamasına ve Ege Denizindeki Tavşan Adalarının Türkiye'ye verilmesine karşılık Adakale ve Meis Adası üzerindeki Türk isteğinden vazgeçiyordu.

Konferansın diğer ihtilaflı konularında biride Yunan savaş tazminatı idi, Türkler Yunanlılardan Anadolu'da yaptıkları tahrifatın tazminatını isterken, Yunanlılar buna yanaşmıyordu. İsmet Paşa, Yunanistan'ın Türkiye savaş tazminatı ödemesi sorumluluğunu kabullenmesi ve Karaağaç'ı geri vermesine karşılık, Yunan tazminatının nakdi para olarak ödenmesini istemekten vazgeçiyordu. Bu yolla 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Trakya'da bulunan Yunan Askerlerinin çekilmesiyle Türk Devletinin kabul ettiği, Misak-ı Milli sınırları içinde Yunan Askeri kalmamış oluyordu.⁷

⁷ Şokru S.GÜREL, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk – Yunan İlişkileri (1821 – 1993)*, Ankara 1993, s.35.

Konferansta gündeme gelen diğer bir sorun ise Nüfus Mübadelesi idi. Bu konu ayrı bir başlık altında incelendiği için burada yer vermiyoruz.

Boğazlar muntikası için ise Gelibolu sibihiyesiyle Kumbağı, Baklaburnu hattının cenibuşarkisini, Çanakkale muntikasında yirmi kilometrelik birer muntika ve Marmara da da İmralı Adasında Maada Adalar, İmroz ve Tenedos Adaları, gayri askeri bir hale konacaktır. (şeklinde) Antlaşmanın diğer maddeleri arasına girerken diğer hususlar ise İstanbul ve Batı Trakya dışında, Türk ve Rum nüfusu zorunlu mübadeleye tabi tutulmuştur. Oniki ada İtalya'nın hakimiyetine bırakılmıştır. Fener Rum Patrikhanesi siyasal faaliyet göstermemek koşulu ile İstanbul'da kalması kabul edilmiş, Bunun yanında her iki ülkenin karasuları ve hava sahası üç mil olarak kabul edilmiştir.⁸

Neticede 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Türk Ulusunun bağımsızlık eseri, dünya diplomasi tarihine geçmiş oldu.

Lozan barış Antlaşması, Dünyanın her yerinde, M. Kemal Atatürk'ün Türkiye'sinin en büyük Diplomatik zaferi olarak karşılanıyordu.⁹ Bu antlaşma görünürde yenilgiye uğratılan, dünyanın en güçlü uluslarına karşı koyan, hemen hemen bütün ulusal isteklerini elde eden, bir ulusal ölüm – kalım savaşının son aşaması olmuştur.

4.1.2. Türkiye - Yunanistan Devleti Arasındaki Yakınlaşma :

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Yunanistan arasında Türk kurtuluş savaşının bitimi ve Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra bir yakınlaşma evresi olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu yakınlaşmayı doğuran iç etmenler olduğu gibi dış etmenlerinde olduğu muhakkaktır. Bu nedenle öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Devletinin iç sorunları, ardından Yunan Devletinin iç Sorunlarına göz atarak bu tarihsel yakınlaşmayı incelemeye çalışacağız.

Türkiye Cumhuriyeti ulusal kurtuluş savaşını tamamladıklarında doğusundaki Rusya 1917 bolşevik ihtilali nedeni ile rejim yerleştirme çabalarını sürdürüyordu. Güneyinde, Musul – Kerkük sorunu nedeni ile İngilizlerle, Hatay meselesi yüzünden Fransızlarla, Oniki Ada ve Meis Adası yüzünden İtalyanlarla komşuydu. Bu problemlerin halledilmesi gerekiyordu.

⁸ Şeha L.MERAY, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, II, c.I, K.1, Ankara 1969, s.84 – 89.

⁹ Yusuf Hikmet BAYUR a.g.e. s.118; Ş.Söreyya AYDEMİR, a.g.e., s.132.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu M. Kemal Atatürk bu durumu “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” diyerek net bir şekilde anlatmış ve uluslar arası ilişkilerde izleyeceği çizgiyi belirtmişti. Bu politika gereği mevcut statüyü koruyup komşu devletleriyle ilişkilerini düzeltmeyi temel hedef olarak seçmiştir.

Yunanistan ise, Osmanlı Devletinden Bağımsızlığını kazandıktan sonra Anayasal bir monarşi ile yönetilmeye başlanmıştı.¹⁰ 1919 ile 1922 yılları arasında giriştiği “Anadolu Seferinden” ağır bir yenilgiyle çıkmıştı. Uğranılan bu felakette ile, ülkeyi başlangıç ta, yani 1919 da cesaretlendiren Batılı devletlerin 1920 sonundan itibaren destek ve yardımlarını - kendilerine yakın gördükleri Eleftherios Venizelos’un iktidardan uzaklaşmasını takiben - kesmiş olmalarına kadar, Yunanistan’da daha 1916 yılından beri var olan ve ülkeyi iki kampa ayıran “Venizelosçuluk - Konstantincilik” ve/veya “Cumhuriyetçilik – Kralcılık” gibi sürtüşmelerinde payı olmuştur. Sevres antlaşması gibi Türk yurdunu çeşitli emperyalist devletlere paylaşma zemini haline getiren, Yunanistan’a da önemli toprak kazançları sağlayan bir belgenin hazırlanıp imzalanmasında önemli rol oynayan Venizelos, özellikle 1919 ile 1920 yılları arasında - sadece dış politika ile ilgilenip, Büyük Yunanistan sevdasına kapılarak, sağlıklı bir iç politika izlediği için 1920 Kasımındaki seçimleri kaybetmiş, aynı yılın Aralık ayındaki plebisiti’de 1917’den beri sürgünde bulunan kral Konstantin kazanarak yeniden Yunanistan’a ve tahtına dönmüştü. Kostantin, Venizelos’un kaldığı yerden devam etmek istemişti fakat Türk kurtuluş savaşı sonunda ülkede,askeri, siyasal, sosyal bir kaos oluşmuştu.

Ülkedeki bu durum ve iç huzursuzluklar neticesi kral Konstantin’in yerini II. Yorgaya bırakmak zorunda kaldı. 26 Eylül 1922 günü Meclis dağıtıldı, hükümet istifa etti.¹¹ Ülkede Cumhuriyetçilerin isteği üzerine Venizelos Ocak 1924’de başbakanlığı kabul etmiştir. 6 Şubat 1924’de ise rahatsızlanması neticesi görevinden istifa etti. 1928 yılına kadar Yunanistan siyasi hayatı tam bir kaos içinde siyasi belirsizliklerle doludur.¹²

Bu arada Lozan Barış Antlaşmasını takiben iki ülke arsında kurulan ilk diplomatik temaslar, 1924 yılında Maslahatgüzar seviyesinde başlatılmışsa da, 1925 Cevat (Ezine) Bey’in Atina’da güven mektubunu sunması ve Perikles Argiropulos’unda 1925 Ağustosunda

¹⁰ Şükrü S.GÜREL, a.g.e., s.35.

¹¹ Gregor Nanousakis – Hellas – Wohin ?, Godesberg 1967, s.123. Nakleden: M. murat HATİPOĞLU, *Yakın Tarihde Türkiye ve Yunanistan*, Ankara 1997, s.34.

¹² M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.39 – 42.

Ankara’da göreve başlamasıyla “ortaelçilik” düzeyinde kurulup sürdürülmüştür.¹³

Tüm bu gelişmelerin ışığı altında iki ülkenin Dış politika ilkelerinde paralellikler vardı.¹⁴ Her iki devletinde İtalya ve Bulgaristan devletleri hakkında şüpheleri vardı. Türkiye’nin tavrı da, batılı devletlerle ve özellikle Büyük Britanya ile olan ilişkilerini düzenlemeyi gerektiriyordu. İngiltere açısından da durum pek farklı değildi.¹⁵ Türk – Yunan yakınlaşması, Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerini Batı Avrupa yönüne kaydırmasına neden olacaktı. Bu da Türk – Yunan sorunlarının halli yönünde siyasi sonuçları da getirecekti.

4.1.3 Türkiye - Yunanistan Arasındaki Nüfus Mübadelesi :

Türkiye ve Yunanistan arasında önemli bir sorun olan nüfus mübadelesi (değiş – tokuş), Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması sonucu ortaya çıkmış bir olguydu. Nüfus mübadelesi ilk olarak Balkan Savaşı (1912- 1913) sırasında, Yunanistan Başbakanı Cretan Eleftherios Venizelos tarafından, Yunanlılara “Büyük Yunanistan” özlemlerini yansıtan “Megali İdea’yı” gerçekleştirmek istemiyle ortaya atılmıştı. Bu amaçla Venizelos, Yunanistan’ı Batı Anadolu ve Trakya’yı da içine alan, türdeş nüfus yapısına sahip büyük bir devlet haline getirmeyi planlıyordu. Venizelos, Batı Anadolu ve Trakya’yı da içine alan, Ege Denizinin ise; Yunan iç Denizi olacağı bir ülke istiyordu. Bu nedenden dolayı “Büyük Yunanistan”ın Türk nüfusundan arındırılmasını ve Anadolu’da ki Rum nüfusla Batı Anadolu’da ki Türklerin değişimini amaçlamaktaydı.¹⁶ Bunun yanında Balkan savaşı (1912 – 1913) öncesi ve sonrasında, Birinci Dünya Savaşının (1914 – 1918) başlamasından birkaç ay önce, yani 1914 yılının ilk aylarında Osmanlı Devleti, Müslüman olmayan Osmanlı uyrukluların, ülkeyi yıkıcı çalışmalarında bulunmalarını ileri sürerek, ülkelerin her yerinden bu uyruklarına zorla yer değiştirme ve sınır dışı uygulamalarına girmişti. Osmanlı İmparatorluğunun yapmış olduğu bu uygulama Batı Anadolu ve Doğu Trakya bölgelerinde bulunan Osmanlı uyruklu Rumları da bu kapsam içine almış,bunun sonucu olarak ta yaklaşık 450000 Rum Yunanistan’a

¹³ İsmail Soysal, *Tarihleri ve Açıklamaları ile Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları (1920 – 1945)*, Ankara 1983, s.82.

¹⁴ Harry J. Psomiades- “The Diplomacy of Eleftherios Venizelos” *Essays in Memoir of Basil Laourdes*, Thessaloniki 1975, s.563 – 564 Nakleden; Niyazi HATİPOĞLU, a.g.e., s.114.

¹⁵ İnönü’nün *Söylev ve Demeçleri*, İstanbul 1946, s.198.

¹⁶ Seçil AKGÜN, “Birkaç Amerikan Kaynağından, Türk – Yunan Mübadelesi Sorunu”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirdiler; Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri* Gen.Kur. Basımevi, Ankara, 1986 s.242 – 244; Arnold Toynbee, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, İstanbul, 1971 s.173.

sığınmak zorunda kalmıştı.¹⁷ Rum asıllı Osmanlıların zorla sınır dışı edilmelerine karşı olan Yunanistan, Osmanlı Devletine verdiği uyarı notası ile (ultimatom) tepkisini göstermişti.¹⁸

Öte yandan Lozan görüşmeleri başlamadan önce Bulgaristan ve Rusya'dan 1.200.000. Ortodoks kökenli göçmen Yunanistan'a sığınmıştı.¹⁹

Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu yapısı, çözülüş ve dağılıp evreleri, Ulusal nitelikli yeni bir Türk Devletinin oluşumunu da beraberinde getirdi.

30 Ocak 1923 tarihinde, Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “ Türk – Yunan nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol”, bu sürecin önemli bir halkasını içermektedir. Bu sözleşme, İstanbul dışındaki Türkiye topraklarında yerleşmiş Rum – Ortodoks Türk uyrukluların ile, Batı Trakya dışındaki Yunanistan Topraklarında yerleşmiş Müslüman Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923'ten başlayarak, zorunlu mübadelesini içeriyordu.²⁰

Nüfus mübadelesi ile hem azınlıklar sorunu eski etkisini yitiriyor, hem de ülke içindeki nüfusun yoğun biçimde benzerleşmesi sağlanıyordu. Bu demografik oluşum, Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısında ortaya çıkan boşluğun doldurulmasında etkili oldu.

Nüfus mübadelesi en belirgin olarak ekonomik alanda etkisini gösterdi. Geçmiş dönemlerde Ticaret, Sanayi ve hizmet sektöründe azınlıkların, özellikle de Rumların ne denli önemli bir yer tuttuğu biliniyordu. Rumların Türkiye'den ayrılması ile bu alanda büyük bir boşluğun ortaya çıktığı görüldü. Bu durum, Türklerin söz konusu alanlara girmesine ortam yarattı. Böylece ekonomi de ulusal denetimin kurulması kolaylaştı, ulusalcı nitelik güçlendi.²¹

¹⁷ Cevat EREN, “Pomaklara Dair”, Türk Kültürü Dergisi, I/4 1963 s.37 – 41, Adil Adnan ÖZTÜRK, 1877 – 1878 Savaşından Balkan Savaşına Kadar İzmir de Göçmen Sorunu, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1990; Tülay BARAN, Balkan Harbinden Sonra İzmir'e Yönelik Göçler, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Sayı I/1, 1991, s.201 – 220.

¹⁸ Şeha L.MERAY, Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler, A.Ü.S.B.F.Y., c.I. T.I. KI. 1972 ,s.22-23.

¹⁹ Bilgi KÜÇÜKÇAN, “Lozan Barış Antlaşması'na Göre Türkiye ile Yunanistan Arasında Gerçekleştirilen Zorunlu Nüfus Değişiminde Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Sorunları, Kocaeli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1998 sayı:2 s.270-272.

²⁰ İsmail SOYSAL, Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I (1920 – 1945), TTK Yay.,Ankara 1983, s.117 – 183.

²¹ İlhan TEKELİ, “Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu”, Toplum ve Bilim, sayı:50, (Yaz Sayısı) 1990, s.62.

Lozan konferansında 22 Eylül 1922 tarihli toplantısında sorunun çözümüne ilişkin karar alınınca Milletler Cemiyetinin göçmenlere yardım işlemlerinden sorumlu olan Norveç’li Dr.Fridtj Nansen’i, alınan karar gereği Türk – Yunan göçmenleri sorununu çözümüleme işleriyle görevlendirdi.²²

Nansen’in, Ankara – Atina temasları ve çözüm önerileri ile Lozan Konferansında alt komisyonda İtalyan Montagna’nın başkanlığında 24 Ocak 1923 tarihinde gerçekleşen onüçüncü oturumda (Yerleşik – Etabli konusu dışında) uzlaşmayla son buldu.²³ Ekim 1923’de başlayan mübadele bir yıl kadar sorunsuz devam etmiş fakat Ekim 1924’de antlaşmanın

“ Madde 1. Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklular ile, Yunan topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu Mübadelesine girişilecektir.

Bu kimselerden hiçbiri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye’ye, yada Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan’a dönerek orada yerleşemeyecektir.

Madde 2. Birinci maddede öngörülen Mübadele;

- a) *İstanbul’da oturan Rumları,*
- b) *Batı Trakya’da oturan Müslümanları kapsamayacaktır.*

1912 Yasası ile sınırlandırıldığı biçimde İstanbul Belediye (Şehremaneti) sınırları içinde 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş (établis) bulunan tüm Rumlar, İstanbul’da oturan Rumlar sayılacaklardır.

1913 Bükreş Antlaşmasının saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar, Batı Trakya’da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.”

İfadenin orijinal metinde geçen şekliyle “établis” kelimesinin anlamından Türk hükümeti “ sakın bulunmuş” anlamını çıkarmakta ve kendi kanunlarına göre yorumlamakta idi. Yunan Hükümeti ise Antlaşmanın kendi ruhuna göre yorumlanması gerektiğini savunuyordu.

²² Seçil AKGÜN, *Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar)*, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1986, s.241 – 258.

²³ Seha L.MERAY, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, T.I. K.I, c.II, Ankara 1974, s.5 – 6; Rifat UÇAROL, a.g.e.,s.557.

Fakat yapılan Antlaşmaya rağmen Yerleşmiş (Etabli) terimi Uluslararası karma Nüfus Değişimi Komisyonu tarafından da çözülemeyince, konu Milletler Cemiyetine aktarıldı. Milletler Cemiyeti Uluslararası Daimi Adalet Cemiyetine aktardı. Milletler Cemiyeti Uluslararası Daimi Adalet Divanının 21 Şubat 1925'te yaptığı yorumda, iki ülke arasındaki yerleşmiş (Etabli) terimi anlaşmazlığını çözümleyemedi.²⁴ Bu komisyonda;

“Etablis” kelimesi Türk üyelerince, İstanbul’da 30 Ekim 1918’den önce yerleşmiş olan kişiler olarak algılanmış, Yunan üyeler ise bu konuda bir atıf yapılmadığına göre “Etablis” kelimesinden herhangi yasaya bağlı kalmaksızın, antlaşma metnine ve ruhuna uygun olması gerektiğini savunmuşlardır.²⁵ Bundaki maksat İstanbul ve çevresinde yaşayan Rum halkından, olabildiği ölçüde fazlasını Mübadele dışında bırakmak anlamını taşımaktaydı.²⁶

Yunan Hükümeti Batı Trakya’da bulunan Müslüman – Türk Halkın mallarına el koyarak buralara Türkiye’den gelen Mübadel Rumları yerleştirmiştir. Türk Hükümeti de karşılığında İstanbul’daki Rum Halkın mallarına el koymuştur. Bu da doğal olarak ortamı gerginleştirmiştir. İsmet Paşa 10 Kasım 1923 tarihinde Mecliste yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:

“Antlaşmanın onaylanmasından sonra mübadele sözleşmesi uygulanmağa başlandı. Şimdiye kadar bunun uygulanmasından sorumlu mübadele komisyonu teşekkül etti....., şuradan, buradan canlarını kurtararak Anavatana atılan bir çok Muhacirler de vardır. Bu muhacirler bizim imza ettiğimiz mübadele sözleşmesinin kurallarına aykırı bir duruma gelmişlerdir. Birçok olay mübadele kurallarına aykırıdır. Bir defa Selanik’te bir zamandan beri zorla evinden çıkarılarak sokağa atılan bir halk vardır. Usul Hukuku oluşturulmadan mübadeleden önce kimse evinden çıkarılıp atılamaz, sonra mübadele sözleşmesinin ahalinin komisyonların kontrolü altında ve bir düzen dahilinde yollanmaları gerekmektedir. Bu kurala uymak zorunludur. Halbuki bir çok muhacirler kaçarak memlekete gelmeye mecbur edilmektedir. Mübadele sözleşmesinin ruhunda; gelecek muhacirlerin taşınabilir malları tam olarak alma hakları karşılık olarak onaylanmıştır. Halbuki gelen bu zavallıların taşınabilir malları ya ellerinden alınıyor veya memlekete bırakılıyor, ve yahut ta ucuz fiyatla satılmağa mecbur bırakılıyor.”

²⁴ Baskın ORAN, *Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1986, s. 50.

²⁵ Cem SAR - Mehmet GÖNLÜBAL “ *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919 – 1965)*, Ankara 1969, .s. 56 – 57, Nihat ERİM, “*Milletlerarası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye*” A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, c.II., Sayı: 1, Ankara 1944, s.62 – 73.

²⁶ Cem SAR, Mehmet GÖNLÜBAL, a.g.e., Ankara 1979, s.71.

Bu mesele 1 Aralık 1926 tarihinde Atina'da iki Devlet arasında yapılan bir Antlaşma ile siyasi bir hal yoluna bağlanabilmektedir.

Nüfus Mübadelesi sorunun bir diğer açılımı ise İstanbul'da bulunan Ortodoks Kilisesi Patriği Arapoğlu Konstantin'in 1924 yılından önce İstanbul'da ikamet etmemesi sınır dışı edilmesini gerektiriyordu. Bu sorun iki Devleti savaş arifesine kadar getirmiş neyse ki 19 Mayıs 1925 'de görevinden çekilmesi ve yerine Vasil Georgiades'in seçilmesiyle doğal yollardan hallolmuştur. Bundan sonra Türkiye, Atina'ya diplomatik boyutta temsili için ilk Türk Elçisi olarak Cevat Beyi 1925 yılında atamıştır.²⁷

1926 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında, Türk Yunan Antlaşması ve elçi atanmasına rağmen 1930 yılına kadar geçen dönem dostane ilişkilerden uzak kalmıştır. Bunun temel nedeni Nüfus Mübadelesinin uygulanmasından doğan hukuki problemlerdir.²⁸ Bu hukuki problemlerin halinde gerektiğinde güç kullanılması gündeme gelmesi meselesi nedeniyle karşılıklı olarak deniz kuvvetlerine ağırlık verilmiştir.²⁹

Her ne kadar iki devlette savaş hazırlığı içerisine girse de, gerçekte iki devletinde savaşmaya dair oldukça büyük sıkıntıları vardı. Yunanistan küçük Asya macerasını bitireli henüz on yıl bile olmamıştı ve Cumhuriyet rejimine alışma sıkıntıları çekiyordu. Türkiye Cumhuriyeti ise adeta yoktan var etmeye çalıştığı imkanlarını bu yolda harcamayı düşünmüyordu. Başbakan İsmet Paşa, 13 Eylül 1928'de Malatya'da verdiği bir nutukta iki Devlet arasındaki münasebetler hakkında şöyle demiştir.

“ Yunanistan'la mesailimize temas edeceğim, evveleminde beyan etmeliyim ki, iki memleket arasında daimi ülke olacak esaslı ve siyasi mahiyette bir mevzuu yoktur. Muallak meseleler geçen muahedelerde dergiş edilen daha ziyade eşhasıl menafine taalluk eden hukuki meselelerin nihayet ahdi ve hukuki olarak halledilmesi zaruretinin ehemmiyetsiz görmek mümkün değildir. Fakat hukuki meseleler tarafeynde hüsnü niyet mevcut oldukça nihayet

²⁷ Geniş Bilgi İçin Bknz. EK-B.

²⁸ İsmail SOYSAL, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I (1920 – 1945)*, TTK Yayınları, Ankara 1983, s. 399.

²⁹ Amiral Afif BÜYÜKTUĞRUL, *Osmanlı (Türk) – Yunan Deniz Silahlanma Yarışı*, Belleten, No. 156 Ekim 1975, s.765, 771: Karşılıklı Muazene İçin Bknz. EK-C

halledilebilmek lazımdır. Biz bu hüsnü niyet ile ciddi bir surette mütehassisiz Mösyö Venizelos'un son zamanlarda muhtelif nutuklarında kendisinin ciddi bir arzu ile muallak meseleleri halletmek istediği intibainı alıyoruz. Ankara'dan hemen buraya hareket etmek üzereyken aldığım bir dostane mektubunda da itimadım daha ziyade kuvvetlenmiştir. Bu arzular bize samimi bir mahes bulacaklardır. Aradaki mesaili sürünceme de bırakmayarak amali ve radikal bir surette halledip münasebeti emniyete mazhar bir hale getirmek benimde en büyük emelimdir.”³⁰

Kurtuluş Savaşı tecrübesini atlatmış Venizelos nihayet 10 Şubat 1930 'da yaptığı bir konuşmada, Yunanistan'ın taraf olduğu savaş sonrası Antlaşmalara sadık kalacağını, Türkiye'nin barış sever bir devlet olduğunu ve Yunanistan'a karşı saldırma teşebbüsüne girişeceğine inanmadığını belirtmiştir.³¹ Bu konuşma Yunanistan'ın o zamana kadar izlemekte olduğu dış politikada ani bir değişme meydana geldiğini gösteriyordu.

İki Devletin karşılıklı yakınlaşmaları neticesi, aralarındaki en büyük problemi çıkaran Nüfus Mübadelesi sorununu, hallini gerektiriyordu. Nitekim 10 Haziran 1930'da Ankara'da iki Devlet arasında sürüncemede kalmış bulunan mübadele meselesine halletmek üzere bir Antlaşma imzalanmıştır.³²

Bu Antlaşmanın en önemli yönü o güne kadar hep savaş içerisinde olan iki ulusun ilk defa dostça bir tutum içerisine girerek, meselelerin savaşımadan halledilmesi yönünde yaptıkları uyumdur ki; bunun en güzel örneği karşılıklı ve genelde birbirleri için oluşturdıkları deniz kuvvetlerinin sınırlandırılması meselesi olmuştur.³³

İsmet Paşa'nın daveti üzerine 30 Ekim 1930'da Venizelos Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk de T.B.M.M. sinin 1 Kasım 1930 'da yedinci Toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada Türk – Yunan münasebetleri hakkında şöyle demiştir: “ Komşumuz ve dostumuz Yunanistan Başvekilinin Ankara'yı resmen ziyaretlerinin hususi bir memnuniyetle zikrederim. Türkiye ile Yunanistan'ın yüksek menfaatleri bir birine zıt olmaktan tamamen çıkmıştır. Bu iki memleketin samimi bir dostlukta kendileri için emniyet ve kuvvet

³⁰ A. Suad BİLGE, *Ankara - Atina - Lefkoşa Üçgeni*, İstanbul 1976, s. 71.

³¹ A. Suad BİLGE, *a.g.e.*, s. 73.

³² İsmail SOYSAL, *a.g.e.*, s. 398 – 400: Geniş Bilgi için Bknz. EK-A

³³ Amiral Afif BÜYÜKTUĞRUL, *a.g.e.* s. 765 – 771: Geniş Bilgi için Bknz. EK-C

görmelerinde isabet vardır. İki Cumhuriyet arasında açılan yeni devrin yeni esaslarını, ahde rapteden vesikalar yüksek tasvibinize arz olunmuştur."

Yunanistan'la yapılan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması ile Deniz Kuvvetlerinin tahdidine dair protokol 12 Şubat 1931'de; ikamet, ticaret ve seyri sefain sözleşmesi ise 5 Martta Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tasdik edilmiştir.

Çözumsuzlük Türkiye ve Yunanistan'da Karşılıklı gerginlik yarattığından bu iki ülkeyi zaman zaman savaşın eşiğine getirdi. Her iki ülke de silahlanma yarışına başladılar. Sonunda M.Kemal ve Venizelos'un uzak görüşlülüğü sayesinde, 10 Haziran 1930 Tarihinde imzalanan Ankara Sözleşmesiyle hem sorunlar çözüldü, hem de yabancı güçlerin konuya karışması önlendi.³⁴

Nüfus Değişimi işlemi o günlerin şartları düşünüldüğünde bir çok sorunları ve soruları da beraberinde getirmekteydi.

Nüfus değişimi denilince o günlerin Türkiye'sinde göç hareketleri üç ana başlık altında incelenebilir.

- 1- Türkiye'den, Türkiye dışına yönelik göçler
- 2- Türkiye'de, işgalden kurtarılmış yörelere yönelik iç göçler
- 3- Türkiye dışından, Türkiye'ye yönelik göçler.

Konumuz olan Türkiye dışından, Türkiye'ye yönelik göçlerin uygulanması konusunda Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihli Türk – Yunan Nüfus Mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol kararları gereğince, Yunanistan'dan gelecek olan mübadele göçmenlerine, Yunanistan'da bırakacakları mallar karşılığında, dağıtılması öngörülmüştü, ve öngörüldüğü gibi Türk Hükümetinin bu konuda bir tasarrufu söz konusu değildi. Fakat yerel yönetimlerin, merkezi hükümetin otoritesini henüz kuramadığı bir iki aylık dönem içinde Rum taşınmazlarını yağmalanması söz konusu olmuştur. Bu taşınmazlardan kasıt

³⁴ Seçil AKGÜN, a.g.e., s.258.

- 1- Birinci grupta hiç kimsenin sorumlu olmadığı, T.B.M.M.'nin otoritesini kurana kadar birkaç günde işgal edilen Rum malları,
- 2- İkinci grupta Lozan antlaşması imzalanana kadar geçen sürede Maliye vekaletinin sorumluluğu üstüne aldıktan sonraki Lozan Antlaşmasına kadar olan süredeki mallar,
- 3- Üçüncü grupta Silahlı Kuvvetlerce el konulmuş mülkler yer almaktaydı.

Bu mallardan da bir kısmı Rumlarca göçleri esnasında taşınmış, bir kısmı savaşta hasar görmüş, bir kısmı da bilinçsizce yağmalanmış mallardı. Burada önemli olan kalanların korunması ve dağıtılması sorunu idi.³⁵ Bu maksatla ilk resmi görev Muavvent-i İçtimaiye Vekaletine bağlı bir müdüriyete verilmişti. Bu müdüriyet 17 Temmuz 1923 tarihinde bir kararname ile kurulmuştu. Bunu 13 Ekim 1923 tarihinde "*Mübadele imar ve iskan vekaleti*"nin oluşturulması izledi.

Vekaletin kurulması ile göçmenlerin taşınması meselesine gelindi. Taşınma işlemi Trakya'dan tren ve karayolu ile bir miktar karşılanırsa bile, asıl olan deniz yolu ile taşınma işlemiydi. Bu maksatla bir ihale hazırlandı. İhaleyi İtalyan Lloyd Tristino Vapur kumpanyası kazandı. Fakat zaten az olan Milli sermaye ülke dışına çıkarmamak için ihale iptal edilerek, seyr-i sefain idaresi ile, Türk vapurcular birliğine verildi. Bunun anlamı ise 1926 yılında kabotaj hakkını kazanana dek bu hakkı kullanabilme yeterliliğinin (Ulusal Olanaklarla) Batılı Hükümetlere vermeme çabasıydı.³⁶

Mübadele de, imar ve iskan vekaletine en büyük yardımı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*Bu maksatla aralarında birde antlaşma imzalamışlardır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bununla da yetinmeyerek henüz Yunanistan'dan getirilmemiş olan göçmenlere para ve eşya yardımında da bulunarak, gereksinimlerini karşılamaya gayret etmiştir.³⁷

Yardımlar içim halk da harekete geçmiş, kentlerin önde gelen eşraf zümresi ayni ve nakdi yardımlarda bulunmuştu. İzmirli hanımlar, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası da Hilal-i Ahmer Cemiyetinin bu girişimini desteklemişlerdi.³⁸ Musevi cemaatinin da olumlu bir yaklaşımda

³⁵ Kemal ARI, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923 – 1925*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 1995 s.8 – 14.

³⁶ Bilge KÜÇÜKÇAN, a.g.e., s.279, 1 Kasım 1923 Tarihli 366 nolu Yasa, *Düştur*, III. Tertip, Ankara 1969, s.160 – 164, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, c.VII/1 Ankara, 1968 s.1069 – 1074, Ali Fuat CEBESOY, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul 1960 s.196.

³⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Teşrinisani 1923, Nakleden; Kemal ARI, a.g.e., s.100.

³⁸ Kemal ARI, a.g.e., s. 95 – 105.

*Günümüzdeki adı ile Kızılay teşkilatı.

bulunduğu “mübadeleye tabi Müslümanlara yardım için iane cem-i hakkında” kararları alıyorlardı. Hahamhanenin yaklaşık olarak 200.000 lira gibi, o döneme göre oldukça büyük bir parayı cemaatten toplamayı hedeflediği anlaşılıyor.³⁹

Mübadeledeki göçmenlerin sayısı; Yunanistan’dan Türkiye’ye gönderilen Müslümanlar olarak yaklaşık 450.000, Türkiye’den Yunanistan’a gönderilen Rumlar ise yaklaşık 1.200.000 kişiydi.⁴⁰

Yerleşim alanlarının belirlenişinde ise temel hedef Türkiye’yi terk eden Rum halkın geride bırakmış olduğu malların yoğun olarak bulunduğu bölgeler, gelen kişilerin Yunanistan’da ki yaptığı işler, geldiği bölgedeki iklim, ve tarımsal alanı olarak benzer özellikler göstermesi göz önüne alınmaya çalışılmıştı. Fakat izlenilen yöntemler veya imkansızlıklar yüzünden rahatsız edici bir takım uygulamalara da tanık olundu.

Türkiye’ye gelen göçmenlerin yerleşim işlemleri ne yazık ki kış aylarına denk gelmesi, hem gelenler açısından hem de komşusu Türkler açısından pek olumlu olmamıştır. Çünkü göçmenlerin geneli tarımla uğraşmaktaydı. Bu da tarımsal mahsullerin alınmasına kadar ki vakitte, büyük sıkıntılar yaratmıştır.

Netice de her iki ülke için de kayıplar ve kazançların söz konusu olduğu bir değiş – tokuş gerçekleşmiştir. Türkler kısa bir süre için bir sarsıntıya uğramışlardır. Fakat orta ve uzun vadede göçmenler hükümetin de teşvikiyle ticaret ve sanayi alanına girmişler ve bu konuda faydalı olmuşlardır.

4.1.2 Venizelos’un , Mustafa KEMAL’i Nobel Ödülüne Aday Göstermesi :

Balkan Devletlerini bir araya getiren ve Avrupa’daki barış arayışlarına da katkısı olacağından şüphe duyulmayan Balkan Paktı taraflarca imzalanmadan kısa bir süre önce, 12 Ocak 1934’de Yunanlı devlet adamı Eleftherios Venizelos ilginç bir jestte bulunarak, Gazi Mustafa Kemal Paşa’yı “Nobel Barış Ödülüne” aday göstermişti. Venizelos’ un Atatürk’ ü Nobel Ödülü’ ne aday göstermesinin altında yatan gerçekler nelerdir diye bakacak olursak öncelikle Atatürk’ ün Yakın Doğu barışı için gayretleri ve gerçekleştirdikleridir.

³⁹ Çağlar KAYDER, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1989, s.60.

⁴⁰ Kemal ARI, *a.g.e.*, s. 177.

Bunun yanında Türk Yunan ilişkilerinde tarihinde ilk defa olarak sağlanan yakınlaşmadır. Venizelos' un düşüncesi ise bu gerçekleri çok iyi görerek dünya nezninde bu olayların onaylanmasıdır. Atina çıkışlı mesajında Venizelos Osloya şöyle hitap ediyordu:

“Yedi asra yakın bir süre zarfında Yakın Doğu ve Orta Avrupa'nın büyük bir kısmı kanlı mücadelelere sahne olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu ve Sultanların mutlakiyetçi idareleri bunun başlıca amili idi. Hristiyan milletlerin İmparatorluğa bağlanmaları ve bundan mütevellit Salibin Hilale karşı yaptığı kaçınılmaz mücadeleler, kurtulma emeli ile bu milletlerce yapılan isyanlar, Osmanlı İmparatorluğu Sultanların idaresinde kaldığı sürece devamlı tehlike kaynağı teşkil eden bir durum hüsule getiriyordu. Mustafa Kemal Paşanın muhasımlarına karşı yaptığı milli hareketin galibiyetle sonuçlanmasını müteakip 1923 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, bu istikrarsız duruma son verdi. Bir milletin hayatında bu kadar kısa bir süre içinde böylesine köklü bir değişme nadir vuku bulmuştur... Büyük devrimci Mustafa Kemal Paşanın başlattığı hızla, mutlakiyetçi Sultanlar rejimi yıkılmış ve gerçekten Laik bir devlet kurulmuştur. Millet tümüyle çağdaş uygarlıkların önünde yer almak için şevk ile ilerleme yolunda bir atılım yapmıştır. Barışı takviye hareketi yeni ve seçkin Türk Devletine bugünkü görüntüsünü veren iç reform hareketleri ile birlikte yürümüştür. Türkiye yabancı unsurlarla meskun Vilayetlerini terk etmek hususunda tereddüt etmemiş, Antlaşmalarda belirtildiği üzere kendi milli sınırları ile samimi şekilde iktifa ederek Yakın Doğuda barışın gerçek bir savunucusu olmuştur. Kanlı mücadeleler nedeni ile uzun yıllar Türkiye ile düşman durumunda kalan biz Yunanlılar, Osmanlı İmparatorluğunun yerini alan bu ülkede vuku bulan bu köklü değişikliğin etkilerini duyan ilk kimseler olduk... Anadolu faicasının hemen akabinde kendini yenileyen Türkiye'ye bir anlaşma fırsatı görerek elimizi uzattık. O bu uzanan eli samimiyetle kabul etti. Bu yakınlaşmadan sadece iki ülke için olduğu kadar yakın doğu barışı içinde yararlı sonuçlar doğmuştur. Barışın medyun olduğu bu kıymetli katkının sahibi kişi Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşadır.

Bu nedenle 1930 yılında Yunan Hükümet Başkanı sıfatı ile ben Türk – Yunan Paktının imzası ile Yakın Doğuda barışa doğru yeni bir devir başlarken, Mustafa Kemal Paşayı Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım. İhtiramatı faikamın kabulünü rica ederim, Bay Başkan. E.K. Venizelos.”

Bilindiği gibi bu başvurudan herhangi bir sonuç çıkmamış, 1934 Nobel Barış Ödülü, silahsızlanma çalışmalarındaki gayretlerinden dolayı, İngiliz İşçi Partisi lideri Arthur Henderson'a verilmişti.⁴¹

41 M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.168-171.

Yunan Devlet adamı Eleftherios'un, Türkiye Cumhurbaşkanı M.Kemal Atatürk'ü Nibel Barış Ödülüne aday göstermesi Türk – Yunan yakınlaşmasının en çarpıcı örneklerinden biridir.

Türkiye devleti ile Yunanistan devleti aralarındaki savaşın bitmesinden henüz on yıl bile geçmeden Devlet başkanlarının bu düzeyde yakınlaşmaları iki siyasinin kendi ulusları üzerindeki etkiye rağmen bunu başarması, siyasal bir zafer olarak yorumluyoruz. Bu zafer nasıl ki Nüfus Mübadelesi meselesi uluslar arası platformlarda halledilememesine rağmen biraraya gelerek halledildiyse Nobel Barış adayı jesti de bunu gibi çözümlerin alt yapısını hazırlayan, Devletleri ve ulusları yaklaştıran birer etkindir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

5.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİ (1935 – 1939)

İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünya ve özellikle Avrupa’da “ Status quo” taraftarları ve Revizyonistler arasında bloklaşmalar meydana gelmekteydi. Bu dönemdeki Türk – Yunan ilişkileri de bu hareketlerden etkilenmekte ve dış dinamikleri bu görüşler altında belirginleşmekteydi.

Türkiye ile Yunanistan’ın Balkan Paktı yapılmadan önce Balkan Konferansında gayri resmi olarak Balkan Paktının temaslarını yapmışlardı. Yunanistan’da 1932 senesinde Venizelos seçimleri kazanınca, krallık yanlısı Panayatis Tsaldaris ile 14 Eylül 1933’de Ankara’da “samimi antlaşma paktı”¹ imzalanmıştır. Antlaşma Ankara’ya gelen Yunan Başbakanı Panayatis Tsaldaris ile İsmet Paşa arasında imzalanmıştı. Türkiye açısından antlaşmanın en önemli maddesi sınırların karşılıklı olarak güvence altına alınması idi. Yunanistan açısından ise antlaşma Bulgar revizyonizmine karşı güvence olarak düşünülmekteydi.

Avrupa’da Locarno ve Küçük Entente gibi gruplaşma ve bloklaşma antlaşmalarının imzalanması üzerine, Türkiye ile Yunanistan’ın Dostluk Antlaşması imzaladılar. Bu dostluk antlaşması da etkisi ile Balkanlı devletler birbirine yakınladı. Avrupa’da da revizyonist, antirevizyonist kamplaşmaların oluşumu da, Balkanlar da dayanışmanın kaçınılmazlığını ortaya koyuyordu.²

Atatürk bu pakt’ın bir saldırmazlık antlaşması niteliğinde kalmayarak, aynı zamanda bir savunma paktına dönüşebilmesi için ortak bir askeri komitenin kurulmasını düşünüyordu. Fakat gerçekleşen bu yönle değil de Bulgaristan’ın Pakta katılması olanaklarını araştırmakla geçti.³ Yugoslavya güçlü komşusu İtalya’yı kızdırmamak için, Balkan askeri komitesinin kurulması çabalarında çekimser kaldı.⁴

¹ Düstur, III Tertip, c.15, s.195-196.

² Mehmet GÖNLÜBAL, Cem SAR, *Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919 – 1973)*, TTK Yayınları, Ankara 1990, s.96.

³ Yulug Kurat TEKİN, *Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası*, Belleten, 39/153, 154, Ankara 1975 s.269.

⁴ Ahmet Şükrü ESMER, Oral SANDER, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)*, TTK, Ankara 1974, s.124.

Balkan Paktı Atina'da 9 Şubat 1934 günü imzalanmıştır. Balkan Paktı'nı⁵ izleyen dönemde Ankara ile Atina arasında ilişkilerde, belli oranlar da dayanışma olduğu gözlenmekteydi. 1930'da başlatılan dostane komşuluk üzerine dayalı ilişkiler nasıl ki 1932'de Yunanistan'ın da desteğiyle Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişine vesile teşkil etmiş idiyse⁶ aynı dayanışma içinde İtalya'nın 1935 Ekiminde Habeşistan'a saldırması üzerine, Milletler Cemiyeti'nin Cenevre'deki merkezinde Türkiye ile Yunanistan da diğer 44 ülkenin yanında aynı doğrultu da oy kullandılar.⁷

1936 yılına gelindiğinde ise Almanya ve Avusturya'nın kendilerini bağlayan Versailles ve St.Germain Antlaşmaları yürürlükte olmasına rağmen, mecburi askerlik hizmeti getirdiler. 1936'da Berlin'in Ren (Rhen) Bölgesine yeniden asker soktular ve Alman nehirleri üzerinde Hitler tarafından egemenlik ilan edildi. 1934'te İspanya'da iç savaş patlamıştı. Tüm bu gelişmeler Avrupa Hakimiyetini etkileyecek türden gelişmelerdi. Bu ortamda;

Türkiye 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile silahtan arındırılmış duruma getirilen boğazlar bölgesini, artan tehlikeler karşısında yeniden silahlandırılması gereğini ortaya atmış ve bunu 1936 Montreux Sözleşmesi ile gerçekleştirerek boğazlar için daha güvenli bir geçiş rejimi kurulmasını başarmıştır.⁸ Bununla birlikte sözleşmenin 2. Maddesiyle barış zamanında boğazlardan geçecek ticaret gemilerine sınırsız serbestlik (bayrağı ve hamulesi ne olursa olsun, hiçbir denetim yapılmaksızın ücretsiz hatta Türk plotajı da zorunlu olmaksızın) tanınması, zamanla trafiğin artışı sonucu boğazlarda tehlikeli kazaların çıkması, kirliliğin genişlemesi, tehlikeli maddeler ve silahların gizlice geçmeleri gibi nedenlerle Türkiye'yi ciddi sorunlarla karşılaştıracak ve söz konusu maddenin değiştirilmesi zorunluluğu gereğini ortaya koyacaktı.⁹

⁵ Geniş Bilgi İçin Bakınız EK-E

⁶ Cem SAR, Mehmet GÖNLÜBAL, a.g.e., s.94 - 95.

⁷ M. Murat HATİPOĞLU, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923 - 1954)*, Ankara 1997, s.194.

⁸ A. Şükrü ESMER, Oral SANDER, *Olaylarla Türk Dış Politikası , (1919 - 1973)* TTK Yayınları, Ankara 1974, s.124.

⁹ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Başlıca Siyasal Bağlıları*, TTK, Ankara 1986, s.148.

¹⁰ Mehmet GÖNLÜBAL, Cem SAR, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, TTK, Ankara 1990, s.114.

Türkiye'nin Moskova'ya bağımlı durumunu dengelemek üzere İngiltere ile yakın ilişkiler kurulması, 1936 Montreux konferansı sırasında iyice belirgin duruma gelmişti. Bununla birlikte Ankara, Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerinin korunması için Moskova'nın 1939 'da Almanya ile anlaşmasına dek elinden geleni yapacaktı.¹⁰ Ancak Almanya Lozan Boğazlar sözleşmesine taraf olmadığı için Montrö Konferansına çağrılmamıştı. Bununla beraber Avrupa'nın geleceği ile yakından ilgilendiği için Montrö görüşmelerini yakından izlemiş ve buraya bir gözlemci göndermişti. Zaten 1919 Versay Andlaşmasının Askeri Hükümlerini tanımadığını ilan etmesi üzerine 17 Nisan 1935'de Milletler Cemiyeti olağan üstü toplanmıştı.¹¹ Montrö görüşmelerinde İngiliz ve Sovyet tezlerine Türk çıkarlarıyla bağdaştırarak olumlu bir sonuca varması Almanları memnun etmişti. Almanya, stratejik önemini muhafaza eden boğazları, kendisi tarafından tasvip edilmeyen yeni bir rejime bağlanacağından endişe ediyordu. Nitekim Montreux Sözleşmesinin imzalanmasından sonra, 26 Şubat 1937'de Almanya Türkiye'ye verdiği bir notada bu sözleşmesinin bazı hükümlerini, özellikle Sovyet Savaş Gemilerini serbestçe çıkabilmeleriyle ilgili olanlarını, Alman Hükümeti tarafından tasvip edilmediğini açıklamıştır.¹² Türkiye 9 Mart 1937 tarihli cevabı notasında, Almanya'nın Lozan Boğazlar Sözleşmesine taraf olmaması ve Akdeniz'de sahili bulunmaması sebepleriyle Boğazlar Rejimine müdahaleye hakkı olmadığını bildirmiştir.¹³ Boğazlar Rejiminin Montreux'de değiştirilmesi ve özellikle Türkiye'ye Boğazlar Bölgesine tekrar tahkim hakkı tanınması üzerine, Türkiye'nin Güney – Doğu Avrupa'daki önemi artmış ve bu yüzden Sovyetler Birliği, İngiltere, Almanya Türkiye'nin dostluğunu kazanmak için gayret sarfetmiştir.¹⁴

Almanya Türkiye'ye Montreux boğazlar sözleşmesi hükümlerine kendisini de dahil etmek için ikili bir antlaşma yapmayı teklif etmiştir.¹⁵ Türkiye diğer akidlerin tasvibi olmadan böyle bir antlaşmayı yapmayacağını fakat tek taraflı bir demeçle Montreux hükümlerini Almanya'ya dahil edilebileceğini bildirmiştir.¹⁶

¹¹ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Başlıca Siyasal Bağlıları*, TTK, Ankara 1986, s.145.

¹² İsmail SOYSAL, *Türk Dış Politikası İncelenmeleri İçin Klavuz, (1919 – 1993)*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, İstanbul 1993, s.14.

¹³ Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih*, (Dördüncü Baskı), Filiz Kitapevi, İstanbul 1995, s.581.

¹⁴ Mehmet GÖNLÜBAL, Cem SAR, a.g.e., s.115, 647.

¹⁵ *Documents On German Foreign Policy 1918 – 1945 series*, D, V. IV., s.707, Not 7.s.115 . Nakleden A.Şükrü ESMER, Cem SAR, a.g.e., s.125:

¹⁶ Aptülhahat AKŞİN, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara 1990, s.114.

7 Temmuz 1938’ de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu Berlin’de Ribbentrop ile yaptığı görüşmelerde Alman Dışişleri Bakanı Türkiye’nin Montre ve sancak meselelerindeki davranışı ile revizyonist bir devlet olduğunu, bu yüzden revizyonist devletlerin gruplarına katılması gerektiğini söylemişti. Numan Menemencioğlu verdiği cevapta, Türkiye’nin Osmanlı Devletindeki Emperyalist Politikaya dönmek niyetinde olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık Ribbentrop Türkiye ile Almanya arasında bir tarafsızlık antlaşmasının yapılmasını teklif etmiştir. Türk temsilcisi Türkiye’nin sadece komşusu bulunan Sovyetler Birliği, Fransa ve İtalya ile bu çeşit antlaşmalar yaptığını ve İngiltere ile dahi böyle bir antlaşması bulunmadığını söyleyerek bu teklifi reddetmiştir.¹⁷

Türk boğazları 1923 yılında, Lozanda bir takım kurallara bağlanmıştı. Fakat bu istenen nitelikte değildi, gerçi Sevr’deki koşullarla karşılaştırılamazdı, ama Bağımsız Türkiye Devletine uygun bir antlaşmada değildi. Çünkü Boğazlardan geçişi sınırlayan milletlerarası komisyon Türkiye’nin Egemenliğini sınırlıyordu. Atatürk’ün düşüncesi, askeri olarak savunabilecek, ve hakkında her türlü kararın verilebileceği bir boğaz yönetimi idi.

*Lozan Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936) ile kabul edilen Boğazlardan geçiş serbestliği ve gayri askeri hale getiren bu bölgenin güvenliği Milletler Cemiyetinin teminatı altına konulmuştu.:bu teminat Türkiye’ye 1923 Lozan Barış Konferansında Boğazlar sözleşmesinin 18. maddesi ile güvence altına alınmaktaydı. Aynı zamanda Milletler Cemiyeti yasasının 10 . maddesi ile: imzacı devletlerin ve özellikle dört büyük devletin (İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya) bir tehdit karşısında, boğazların savunmasına birlikte ve Milletler Cemiyeti Konseyince bu konuda kararlaştırılacak tüm araçlar ile, katılma zorunluluğu getirmişti.*¹⁸

Geçiş özgürlüğüne Lozanda Boğazlar bölgesinin silahtan arındırılması ve Boğazlar geçişinin denetlenmesi işinin Uluslararası Boğazlar komisyonuna bırakılması, o günkü koşullar içinde zorunluluktu. Fakat şartlar değişmişti. İtalya’ da Faşist yönetim Mussolini’ nin

¹⁷ A.Şükrü ESMER, Oral SANDER, a.g.e., s.126.

¹⁸ Feridun Cenal ERKİN, *Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, 1968 s.64.

Doğu Akdeniz ve Balkanlar üzerindeki emelleri belliydi. 1935 yılında Habeşistan' a saldırmıştı, Almanya Ren bölgesini yeniden silahlandırma ve dolayısıyla Lacorna güvenlik antlaşmasına son vermişti; Japonya Milletler Cemiyetinden ayrılmıştı. Küçük bir devlet olan Avusturya da olup bitti politikasını kullanarak Saint – Germain Antlaşmasını ihlal edip, Nisan 1936' da mecburi askerliği getirmişti. Avrupa'nın alabildiğine siyasi platformu gerginleşmişti. Atatürk baştan buyana düşündüğü Boğazlar Rejiminin değişme zamanının geldiğine inanmıştı. Zaten Milletler Cemiyetinin bu şartlarda Boğazları koruması hemen hemen imkansızdı. Bu nedenle Türkiye İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını askerleştirerek, bu çok önemli deniz geçitlerinin denetimine sahip olmak istiyordu.

Bu yıllarda Sovyetler Birliği, Türkiye ile dostluk ve dayanışma içinde idi; Balkan Paktı yapılmış olduğundan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya da Türkiye'ye destek olacaktı; Bulgaristan, Türkiye'nin Boğazları sıkı biçimde denetimi altında tutmasını istememekle birlikte, Türk girişiminin kendisinin Neuilly Antlaşmasının silahtan arındırma ile ilgili hükümlerinin değiştirmesine yol açabileceğini umduğundan sesini çıkarmayacaktı; Fransa her ne kadar barış Antlaşmalarına dokunulmasına karşı idi ise de, 1935 Antlaşmasıyla Sovyetler Birliği ile dostluk ve ittifak bağları kurmuştu Sovyetlerin istediği bir değişmeye karşı koymak istemezdi; İtalya'nın Akdeniz'deki emellerini bilen İngiltere ve Fransa'nın Türk girişimini önlemesi düşünülemezdi,¹⁹ Japonya ise, Asya'da genişleme çabası içinde idi,²⁰ Avrupa konularına ilgisiz bulunuyordu. Bu durumda, Lozan Boğazlar Sözleşmesinin imzacılarından, onun değiştirilmesi amacını güden bir konferansa katılmak istemeyecek tek Devlet İtalya kalıyordu. Zaten İtalya, Habeşistan savaşı nedeniyle, kendisine Milletler Cemiyeti kararları çerçevesinde uygulanan yaptırım önlemlerine Türkiye'nin de katılmasını düşmanca bir eylem olarak görmüştü. Sonuç olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu Uluslararası ilişkiler boğazlar rejiminin değişmesi için idealdi. Milletlerarası Hukuk Prensiplerinden de "Rebus Sic Stantibus" (Şartlar değişmiştir) şeklinde ifade edilebilirdi.

Atatürk'ün ifadesi ile "Benim görüşüme göre de Avrupa durumu böyle bir teşebbüs için elverişlidir. Bu işte her türlü Muvaffak olacağız."²¹

¹⁹ A.Şükrü ESMER, Oral SANDER, *a.g.e.*, s.126

²⁰ Yulug Kurat TEKİN, *a.g.e.*, s.268

²¹ Yulug Kurat TEKİN, *a.g.e.*, s.269

Türkiye'nin Balkan Paktını imzalamasına İngiltere rıza göstermişti ve boğazlarla en çok ilgilenen devletti. Boğazlarla ilgilenmesi hem Rusya'nın kontrolü, hem de Lozan Konferansındaki en etkin devlet olarak antlaşmada imzacılar arasında olmasından kaynaklanıyordu.

Almanya ise Ren bölgesini işgal etmişti. İşgal nedeni ile Boğazlar politikasına itiraz edebilecek durumda değildi. Bu şartlar altında 11 Nisan 1936 tarihinde ²² Lozan Antlaşmasına taraf olan devletlere birer nota göndererek sözleşmenin tadilini istemiştir. Notada;

"Yukarıda açıklanan düşünceleri göz önünde bulundurarak, Lozan Boğazlar Sözleşmesinin dört Büyük Devletin ortak güvencesine ilişkin 18. Maddesi hükümlerinin kuşkulu ve işlemez bir duruma geldiğini ve ülkesine yöneltilmiş dış tehlikeye karşı bu hükümlerin Türkiye'yi artık gerçek biçimde koruyamayacağını haklı olarak düşünen Cumhuriyet Hükümeti, ülkesinin saldırıdan korunmasını sağlayacak güvenlik koşulları içinde ve Akdeniz ve Karadeniz arasında ticaret ulaşımının her zaman gelişmesini yararlı en liberal düşünce ile, Boğazlar rejimini düzenlemeği amaçlayan anlaşmaların yakın bir zamanda yapılması için görüşmelere başlamağa hazır olduğunu, Boğazlar Sözleşmesi görüşlerine katılmış olan Devletlere bildirmekle onur duyar".²³

Bu notanın üzerine Boğazlar rejimine tadil edecek olan konferans 22 Haziran 1936' da İsviçre'nin Montreux Şehrinde toplanmıştır. Sözleşme Türkiye, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Yunanistan tarafından imzalanmıştır. Sözleşmeye iştirak etmeyen İtalya, Boğazlar Sözleşmesine sonradan 2 Mayıs 1938' de katılmıştır. ²⁴

Montreux Sözleşmesi temel mantık olarak Lozan'da başarılamayan bir meselelerin yöneticilerinin sabırlı ve basiretli hareketleri neticesi, zamanın çok iyi kullanılarak ayarlanması ile iki dünya savaşı arasında kazanılmış büyük bir zaferdir. ²⁵

²² İsmail SOYSAL, Türkiye' nin Batı İttifakına Yönelişi (1934 - 1937), TTK, Belleten, Atatürk Özel Sayısı, XLV, 177, s.95 – 155.

²³ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye' nin Dış Politikasında 50 yıl, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935 – 1939), Ankara 1973, s.11.

²⁴ A. Suat BİLGE, a.g.e., s.132; Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Dış Politikasında 50 yıl, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935 – 1939), Ankara 1973.

²⁵ Dışişleri Bakanlığı, a.g.e., Ankara 1973, s.12

Tezimiz açısından önemli olan ise Yunanistan'ın imzacı devletlerden biri olması ve Nüfus Mübadelesiyle bitmiş olan Megali İdea'nın ikinci bir ispatının gerçekleşmesidir. Sözleşme 20 yılına yapılmasına rağmen 1954 yılına gelindiğinde değişmesi için herhangi bir talebi olmamasıdır.

Yunanistan'la Türkiye Cumhuriyeti devleti arasındaki ikinci Antlaşma ise aralarında yakınlaşma devam ederken 27 Nisan 1938'de Atina'yı ziyaret eden Türk başvekili Celal BAYAR²⁶ ile Yunanistan Başbakanı Yoannis METAKSAS arasında "Türk – Yunan Dostluk, Bitaraflık uzlaşma ve Hakem Muahedenesi ile samimi anlaşma Misakına Munzam Muahedename" imzalandı. Buna göre Ankara ile Atina 1930 ve 1933 belgelerini teyid etmekle beraber, sürelerini uzatılmasına ve bağlayıcı hükümlerin kuvvetlenmesine karar vermekte, taraflardan birinin karşılaşılabileceği bir savaş halinde ötekinin tarafsızlık ve hayırhane bir zihniyet ve itina ile durumu değerlendirmesi öngörülüyordu.²⁷

5.1.1 II. Savaş Öncesi Avrupa, Balkanlar ve Dünya gelişmelerine Genel Bakış :

II. Dünya savaşı öncesi Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu incelemek, Yunan devleti ile olan ilişkilerin hangi şartlarda gerçekleştiğini bilmek açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz

Bu yılların en önemli sorunlarından biri olan Hatay, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinde Suriye vilayetine bağlı sancak diye anılıyordu. Fransa 16 Mayıs 1916'da İngiltere ile yaptığı Sykes Picot antlaşması gereğince, Suriye ve Lübnan'a sahip olmaya kararlı idi.

20 Ekim 1921 günü, T.B.M.M. Hükümetinin Fransa ile yaptığı Ankara Ön Barış Anlaşmasının 7. Maddesiyle bu bölge için "özel bir yönetim rejimi" kurulması, bölgenin Türk soyundan gelen halkın kültürünün geliştirilmesi ve Türkçe'nin resmi bir nitelik taşıması öngörülmüştü. Atatürk Sancak sorunu barışçı yollardan kesin bir şekilde çözmek istiyordu. Türkiye 1936 yılında Montreux Sözleşmesiyle barışçılığını ispatlamış bir devletti.

²⁶ Cemil KOÇAK, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 – 1945)*, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.23 – 76.

²⁷ T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge)* 1923 – 1938, c.II, , Ankara 1981, (Belge 94), s.612 – 616.

Türk – Sovyet antlaşması ve işbirliği geliyordu. İngilizlerle arası oldukça iyiydi ve konu hakkında yardımcı olmak niyetindeydi. Hatay meselesinde, tek sorun çıkaracak olan devlet İtalya idi. İtalya ise Milletler Cemiyetini boykot etmişti.

Böyle bir ortam içinde 29 Mayıs 1937’de Türkiye ile Fransa Dışişleri Bakanları Cenevre’de Hatay’ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye – Suriye sınırlarını güvence altına alan bir Antlaşma imzalamışlardır.²⁸ Antlaşmayla Hatay’a “Ayrı Varlık” adıyla bağımsızlığı verilmiş²⁹, Fransa Avrupa’da giderek tehlikeli bir duruma gelen konjektörü gözönünde tutarak, Türkiye ile ilişkilerini yeniden düzeltmek istemiyle 3 Temmuz 1938’de Antakya’da askersel bir antlaşma, ertesi günde Ankara’da yeni bir dostluk Antlaşması imzalanmıştır.³⁰

29 Haziran 1939’da da Sancağın (Hatay Meclisi’nin) Türkiye’ye “ İlhakına ve Hatay ilinin kurulmasına” ilişkin yasanın 7 Temmuz 1939 da T.B.M.M.’ce de kabulüyle gerçekleşti.³¹ Böylece Hatay çözümlendi, fakat Atatürk’ün bu sonucu görmeye ömrü vefa etmedi. 10 kasım 1938’de Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu M.Kemal Atatürk öldü yerine Cumhurbaşkanı olarak 11 Kasım 1938’de İsmet İNÖNÜ Cumhurbaşkanı seçildi.

Türkiye ve İngiltere aralarında kendi milli güvenlikleri açısından bir ittifak antlaşması imzalayacaklardı. Akdeniz bölgesinde savaşa yol açabilecek bir saldırı halinde etkili bir şekilde iş birliği yapmağa ve birbirlerine her türlü yardımda bulunmağa hazırlanacaklardı fakat bu deklarasyon hiçbir devlete karşı olmayacaktı. Aynı zamanda Türkiye ve İngiltere Balkanlarda güvenliğin kurulmasının gerekli olduğunu ilan ettiler. 1939 yılına kadar Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkilerin iyileşmesini önlemiş bulunan Hatay meselesi etrafındaki görüşmeler sonuçlanmadığından Fransa ile aynı antlaşma 23 Haziran 1939’da yapılabildi.³²

Bu arada Türkiye ile Suriye arasında 23 Haziran 1939’da sınır (Toprak) sorununu kesin olarak halledilmiştir. 19 Ekim 1939’da imzalanan Ankara Antlaşması, Nazi – Sovyet paktı ile yıkılan Türk – Sovyet diplomatik işbirliği yerine, Fransız – İngiliz işbirliğini getiriyordu.³³ Bu andan itibaren Türkiye mevcut durumu koruma anlayışına bürünmüştür.

²⁸ Düstur, Ter III., c.18, s.548.

²⁹ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.542-545.

³⁰ Yulug Kurat TEKİN, a.g.e., s. 271.

³¹ Düstur, Ter III., c.20, s.1711.

³² İsmail SOYSAL, a.g.e., s.53.

³³ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.547.

Türk – İngiliz – Fransız deklarasyonu imzalandığında Hitler için Türkiye'nin ehemmiyeti fazla değildi.³⁴ Nitekim 23 Ağustos 1939'da Sovyet Rusya ile Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır.³⁵

Türkiye, Alman – Rusya Saldırmazlık Paktı karşında Mihver devletlerini kışkırtmaktan çekindiğinden³⁶ ya eski dostu Rusya'ya karşı Türk – İngiliz – Fransız deklarasyonunu bozacaktı ya da Rusya'ya yanaşacaktı. Ama Türkiye ikisini de reddetti ve İngiliz – Rus dostluğunu tesise çalıştı. 19 Ekim 1939'da Türk – İngiliz – Fransız ittifakı imzalandı. Buna göre ; İttifakta önemli olan İngiltere ve Fransa'nın Yunanistan'a verdikleri yardıma destek vermesiydi.

1. Maddesi Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye – İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Savaş Akdeniz'e intikal etmediği takdirde taraflar istişarede bulunacaklar ve Türkiye böyle bir halde hiç değilse İngiltere ve Fransa'ya karşı hayırhah bir tarafsızlık izleyecekti
3. Maddesi Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri garantilerin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti.³⁷

Üçlü İttifakın (Türk – İngiliz – Fransız) imzalanması kuşkusuz Almanya ve özellikle İtalya'da olumsuz karşılanmıştı. Sovyet Hükümeti ise onu ancak ölçülü biçimde iyi görmüştü.

Neticede Türkiye – Sovyet ilişkilerinin çıkmaza gireceği belliydi. 26 Eylülde Stalin ve devrin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun görüşmesinde Stalin'in ;

- 1- Antlaşmanın 3. Maddesi uyarınca Yunanistan ve Rusya'ya İngiliz ve Fransız güvenceleri uyarınca yapılması öngörülen yardıma Türkiye'nin katılmayıp İngiltere ve Fransa ile sadece danışmalara girişmesini önermişti.

³⁴ A.Şükrü ESMER, Oral SANDER, a.g.e., s.150; Bunu Alman Generalleriyle 22 Ağustos 1939'da yaptığı toplantıda "Küçük devletlerden korkmuyorum. Türkiye'yi Kemal'in ölümünden sonra budala ve abdallar idare etmektedir" gibi sözler söylemesi ve Alman Rus saldırımlık müzakerelerinde; Almanya'nın İstanbul'u ve Boğazlara kadar Balkanlarda siyasal bir çıkarı bulunmadığını belirtip, Rusya'yı bu bölgede serbest bırakması bunun göstergesidir.

³⁵ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.53.

³⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Türk Dış Politikasında 50 yıl: 1935 – 1939, , Ankara 1969, s.187; Feridun C.ERKİN, Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara 1968, s.87.

³⁷ A.Şükrü ESMER, Oral SANDER, a.g.e., s.154.

- 2- Sovyet çekincesine ilişkin 2 sayılı Protokole, onu daha kesin duruma getirmek üzere , bir fıkra eklenerek, İngiltere ve Fransa'nın S.S.C.B. ile bir savaşa girmesi durumunda, üçlü ittifakın böyle bir savaş süresince geçersiz sayılması Türkiye Hükümeti (dolayısı ile İngiltere ve Fransa) tarafından kabulü koşulu ile, S.S.C.B.'nin Türkiye ile Boğazlar, Karadeniz ve Avrupa Türkiye'sine yöneltilecek bir saldırıya karşı yardımlaşma Paktı yapabileceğini, Balkanlar için bir danışma yükümlülüğü konulmasını ve İngiltere ile Fransa içinde, Türkiye'nin istediği üzere, üçlü ittifak tasarısındaki 2 sayılı Protokole koşut bir çekince (Paktın Türkiye'yi İngiltere ve Fransa ile savaşa sürüklemeyeceğini) eklenmesini kabul edebileceklerini bildirmiş, ancak böyle bir çekinceye buna karşılık kendilerinin de, Sovyet – Alman saldırmazlık Paktını gereği olarak, bu Pakta bir Alman çekincesi konulması gerektiğini sözlerine eklemiştir.

Ayrıca 1936 Montreux Sözleşmesine aykırı nitelikte 11 Maddelik bir Protokol sunmuştu. Bununla Sovyetler Birliği, üçüncü devletlerle ilintili savaş ve yardımcı gemilerin Karadeniz'e girişlerinin kısıtlanmasını, buna karşılık Sovyet gemilerinin ve uçaklarının geçişlerinde ön bildirim sürelerinin kısıtlanmasını istiyor, daha önemlisi, gerek üçüncü devletlerle ilintili savaş gemilerinin geçişi konusunda, gerek boğazlar statüsünde değişiklik gerektiğinde, Türkiye'nin S.S.C.B. ile birlikte karar vermesi koşulunu getiriyordu.³⁸

Burada önemli olan Almanya'nın Türkiye'yi üçlü ittifaktan caydırmak üzere, Sovyetleri özendiriyor ve savaşta Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamaya çalışıyordu. Kabul edilemez bu öneriler 17 Ekimde görüşmelerin kesilmesine neden oldu³⁹ Sonuçta Montreux sözleşmesi 19 Ekim'de imza edildi.⁴⁰ Bu Antlaşmanın 2. Maddesinde, Akdeniz bölgesinde bir Avrupa Devletinin (özellikle İtalya) saldırması üzerine İngiltere ve Fransa'nın ya da Türkiye'nin savaşa sürüklenmesiyle, karşılıklı yardım öngörülmektedir. Bu saldırı İtalya'nın üç Devletten birine karşı doğrudan eyleme geçmesiyle olabileceği gibi, bir başka Akdeniz ülkesine saldırı sonunda da ortaya çıkabilirdi. En çok Yunanistan söz konusu olmakla birlikte, İngiltere'nin müttefiki Mısır, Fransa mandasındaki ülkeler yada Yugoslavya içinde İtalya ile savaşa girebilirdi. Başka deyişle, İtalya'nın Akdeniz'de bir saldırısı üzerine üç Devletten biri saldıran ülkenin korunması için eyleme geçerse, 2. Madde uyarınca savaşa başlanmış demektir, yardımlaşma yapılacaktır.

³⁸ İsmail SOYSAL, *a.g.e.*, s.601.

³⁹ İsmail SOYSAL, *Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 yıllık Süreç*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.379.

⁴⁰ Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, Ankara 1973, s.12

5.1.2 II. Dünya Savaşı Öncesi Yunanistan;

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, Yunanistan Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını kazandıktan sonra anayasal bir monarşi ile yönetilmeye başlandı ve II. Dünya Savaşına kadar sürekli bir devrim ve karşı devrim süreci içine girdi.⁴¹

Yunan Siyasi hayatına kısaca gözatacak olursak, Venizelos, özellikle 1919 ile 1920yılları arasında - sadece dış politika ile ilgilenip, Büyük Yunanistan sevdasına kapılarak, sağlıklı bir iç politika izlediği için 1920 Kasımındaki seçimleri kaybetmiş, aynı yılın Aralık ayındaki plebisiti'de 1917'den beri sürgünde bulunan kral Konstantin kazanarak yeniden Yunanistan'a ve tahtına dönmüştü. Kostantin Venizelos'un kaldığı yerden devam etmek istemişti ama küçük Asya hezimet neticesi ülkede askeri, siyasal, sosyal bir kaos oluştu.

Ülkedeki bu durum ve iç husursuzluklar neticesi kral Konstantin'in yerini II. Yorgaya bıraktı. 26 Eylül 1922 günü Meclis dağıtıldı, hükümet istifa etti.⁴² Ülkede Cumhuriyetçilerin isteği üzerine Venizelos Ocak 1924'de başbakanlığı kabul etmiştir. 6 Şubat 1924'de ise rahatsızlanması neticesi görevinden istifa etti. 1928 yılına kadar Yunanistan siyasi hayatı tam bir kaos içinde siyasi belirsizliklerle doludur. 3 Temmuz 1928'de bütün partilerin isteği üzerine Venizelos yeniden başbakan oldu.⁴³

1932 ve 1933 seçimlerinde Venizelosçular kazanamadı. 1 Mart 1935'de Venizelos'a bir suikast girişimi oldu fakat suikast sonuçsuz kaldı. Venizelosçular bir darbe girişiminde daha bulundular ancak başarısız oldular. Bunun üzerine. Eleftherios K. Venizelos ülkesini son kez terk etti ve 1936 yılında Paris'te öldü.⁴⁴ Böylece Yunanistan'da 1924 yılında başlayan Cumhuriyet rejimi son buldu.⁴⁵ Ülkede adeta bir kaos oluştu. Siyasi iktidar Meteksas'ın eline geçti, ülkesi için bir takım reform hareketleri yaptı⁴⁶ fakat 4 Ağustos 1936'da parlamentoyu

⁴¹ Oral SANDER, *Siyasi Tarih*, Ankara 1984, s.486.

⁴² Niyazi HATİPOĞLU, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan*, Ankara 1997, s.34.

⁴³ M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.39 – 42.

⁴⁴ Stavriznos L.S. *The Balkans Since 1453*, Newyork 1963, s.669 Nakleden; M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.188.

⁴⁵ Oral SANDER, *Siyasi Tarih*, Ankara 1954, s.486 – 487.

⁴⁶ Oral SANDER, a.g.e., s.487.

süresiz kapattı, basına sansür koydu. 1936 – 1941 yılları arasında Atina'daki yönetim kral destekli diktatör General Yoanis Metaksas ölümüne ve Nisan 1941'de ülkenin Nazi Almanyası işgaline kadar devam etti.⁴⁷

Metaksas Nazi faşist eğilimlerine rağmen dış politikada yayılcılığa meyilememiş, ve bir tür küçük “Yunanistan” politikası izlemiştir. Bu sayede Atatürk – Venizelos tarafından başlatılan yakınlaşmayı istikrar içinde sağlamlaştırmıştır.⁴⁸ Yunan tarihi bu dönemi “Üçüncü uygarlık” dönemi olarak adlandırmıştır.

Lozan barış antlaşmasını takiben iki ülke arasında kurulan ilk diplomatik temaslar, 1924 yılında Maslahatgüzar seviyesinde başlatılmışsa da, 1925 Cevat (Ezine) Bey'in Atina'da güven mektubunu sunması ve Perikles Argiropulos'unda 1925 Ağustosunda Ankara'da göreve başlamasıyla “ortaççılık” düzeyinde kurulup sürdürülmüştür.⁴⁹

Venizelos 10 Şubat 1930 günü Vuli'de yaptığı bir konuşmada, Yunanistan'ın taraf olduğu savaş sonrası antlaşmalara sadık kalacağını, Türkiye'nin barış sever bir devlet olduğunu ve Yunanistan'a karşı saldırma teşebbüsüne girişeceğine inanmadığını dile getirir. Ülkesindeki aşırı milliyetçilerin karşı çıkmalarına ve bir Türk – Yunan yakınlaşmasından rahatsızlık duymalarına rağmen Venizelos hem özel hem de resmi ortamlarda iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi gerektiğini vurgulamaya ve Türkiye üzerinde herhangi bir emellerinin olmadığını belirtmeye çalışmıştır.⁵⁰

Yunan Başbakanının bu yaklaşımı Ankara'da da memnunlukla karşılanır. Ankara'nın Türk Yunan yakınlaşmasına verdiği önem, iki ülkenin barış içinde yaşaması isteğinden başka İtalya'nın doğu Akdeniz'de Türkiye'yi ve Yunanistan'ı yanına alarak üçlü bir ittifak yapmayı planlıyor olmasından da ileri geliyordu.⁵¹ Ancak henüz nüfus Mübadele sorunu çözümlenemediğinden üçlü ittifak yapılamamıştı.

Venizelos 19 Ağustos 1928'de hükümetin başına geçtikten hemen sonra çeşitli vesilelerle “Megali İdea” fikrinin öldüğünü ve gömüldüğünü tekrar ederek, barışçı niyetlerini vurgulamaktaydı. Dış politika üzerine verdiği ilk Nutukta “... Cumhuriyet Türkiye'si ile

⁴⁷ Stavriznos L.S. *The Balkans Since 1453*, Newyork 1963, s.669 Nakleden; M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.191.

⁴⁸ M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.194.

⁴⁹ İsmail Soysal, *Tarihleri ve Açıklamaları ile Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920 – 1945)*, Ankara 1983, s.82.

⁵⁰ N. HATİPOĞLU, a.g.e., s.110.

⁵¹ A.Şakrî GÜREL, a.g.e., s.38-39.

*mümkün olduğunca dostluk ilişkileri kurmak arzusundayız.*⁵² Şeklinde fikrini beyan etmişti.

Başlatılan ve yürütülen görüşmelere paralel olarak taraflar karşılıklı iyi niyet jestlerinde de bulunmaktan geri durmadılar. 1929 Temmuzunda Ankara'ya gönderilen yeni Yunan Elçisi Spiridon Polikhroniadis, Venizelos'un talimatı ile barış çabalarının yoğunlaştırılmasına katkıda bulunurken, Ankara 1930 Martında tarihte ilk defa Yunan bağımsızlık bayramı törenlerinde Atina elçisi Mehmet Enis (Akaygen) Bey'in de bulunmasını öngörmüştür. Venizelos'un gayretleri ile, Atatürk'ün dışişlerine verdiği talimatlar, ortaklaşa varılacak bir antlaşmanın önündeki bütün engellerin bertaraf edilmesi yönündeydi.⁵³ Tüm gelişmelerin ışığı altında Dış politika ilkelerinde paralellikler vardı.⁵⁴ Her iki devletinde İtalya ve Revizyonist Bulgaristan komşusu hakkında şüpheleri vardı.

4 Ağustos 1936'da Metaksas Başbakan olur olmaz parlamentoyu süresiz kapattı. Basına da sansür koyduğunu ilan etti.⁵⁶ Böylece Yunanistan 1936 – 1941 yılları arasındaki diktacı yönetim sistemi içerisine girmiş oldu. 1941 yılı içerisinde General Voannis Metaksas öldü Nisan 1941'de Alman işgaline kadar bu rejim devam edecekti.⁵⁷ Metaksas'ın iç siyaseti tamamen gelişi güzeldi. Rejim planında iki konuyu gündeme getirmekteydi:

- I. Toplumun şekli, herkesin çalışması gerektiği ve bu çalışması neticesi siyasi haklarını kullanabilmesi gerekliliğini vurguluyor. İstisna olarak hasta, yaşlı ve işsizleri gösteriyordu.
- II. Mülkiyet ve servet özgürlüğünü toplumun yararına düşünmekte bunun dışındakilere devletin el koyabileceğini belirtmekteydi.

⁵² Oral SANDER, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945 – 1965)*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1969, s.8 – 9.

⁵³ Harry J. Psomiades- "The Diplomacy of Eleftherios Venizelos" Essays in Memoir of Basil Laourdes, Thessaloniki 1975, s.563 – 564 Nakleden; M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.114.

⁵⁴ Harry J. Psomiades- "The Diplomacy of Eleftherios Venizelos" Essays in Memoir of Basil Laourdes, Thessaloniki 1975, s.563 – 564 Nakleden; Niyazi HATİPOĞLU, a.g.e., s.114.

⁵⁵ İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, İstanbul 1946, s.198.

⁵⁶ David Holden, *Greece Without Columns*, Philadelphia and New York 1972, s.191; Konstantin ÇUKOLAS, a.g.e., s.57.

⁵⁷ Tahsin İSKEÇELİ, *Yunanistan Buhranı*, Ankara 1969, s.26.

Kurduğu rejimine “4 Ağustos” adı verilmekteydi ve rejimin amacı olarak Kral, vatan, din, ailenin kurtarılmasını hedeflemekteydi.⁵⁸ General Metaksas’ın Almanların Yunanistan’ı işgalinden 1 gün önceki sözleri ile “4 Ağustostan beri Yunanistan, anti komünist, anti parlamenter, ve totaliter bir devlet olmuştur. Tarıma ve emeğe dayanan temelleri, onu anti – plütokratik yapmaktadır. Bu yüzden, eğer Hitler ve Mussolini savundukları ideoloji uğruna gerçekten dövüşüyorlarsa, bütün güçleri ile Yunanistan’ı desteklemek zorundadırlar. Eğer ani çıkarlar ve coğrafi zorunluluklar Yunanistan’ı İngiltere’ye yaklaştırmışsa, bunu kabul etmek zorundadırlar. Düşündüklerinin tam aksine, Yunanistan İngiltere’den uzak kalmıştır. Zorunlu ve gerekli dostluk ilişkileri dışında, Yunanistan ne İngiltere’ye yardım etmiş nede böyle bir söz vermiştir.”⁵⁹

Bu dönemin içerisinde (1922 – 1936) yılları arasında tam 14 hükümet görev yapmış ülke 7 askeri ihtilale sahne olmuştur.

“4 Ağustos rejiminin” Atina yönetimi Türkiye ile de daha önceki iktidarların Venizelos’dan itibaren izledikleri yapıcı ve dostane siyaseti sürdürerek, Atatürk ve Venizelos tarafından başlatılan yakınlaşmayı istikrar içinde sağlamlaştırmıştır.⁶⁰

⁵⁸ Kostantin ÇUKOLAS, a.g.e., s. 59 – 60.

⁵⁹ Kostantin ÇUKOLAS, a.g.e., s. 59 – 61.

⁶⁰ Kostantin ÇUKOLAS, a.g.e., s. 61 – 62.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN ÖNEMLİ GELİŞMELER (1939-1945)

II. Dünya Savaşının çıkmasındaki temel nedenlerin başında I. Dünya Savaşında çözümlenemeyen olaylar ile bu savaştan sonra ortaya çıkan, yeni sorunlar ve bunların zincirleme meydana getirdiği problemlerdir. I.Dünya Savaşı sonrasında Müttefikler Paris Barış Konferansında Almanya'ya bir Antlaşma taslağı hazırlamışlardı. Bu Antlaşma taslağıyla Almanya büyük ölçüde toprak kaybediyor, sömürgelerinden vazgeçiyor, ordusu 100.000 kişi ile sınırlandırılıyordu. Almanya 440 maddelik Versailles Barış Antlaşmasını 28 Haziran 1919 günü imzalamıştı. Bu antlaşmayla Almanya'ya getirilen ağır şartlar istenileni vermekten çok uzaktı.

Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerince dayatılan bütün antlaşmalar 1920 – 1930 yılları arasında Milletlerarası sistemi “statukocu” ve “revizyonist” olmak üzere iki ayrı gruba bölmüştü. Avusturya ile yapılan 10 Eylül 1919 tarihli Saint Germain Barış antlaşması, 27 Kasım 1919'da Bulgaristan'la imzalanan Nevilly Barış Antlaşması ve Macaristan'ın imzalamak zorunda kaldığı 4 Haziran 1920 tarihli Trianon Barış antlaşması ile sadece harita üzerinde kalacak uluslararası bir dönem oluştu.¹

II.Dünya Savaşı öncesi Türkiye uluslararası siyasetini Atatürk'ün Amerikan Generali Mac Arthur'la arasında geçen konuşmada açıkça belirtmişti. Bu konuşmada Avrupa'nın vaziyetini nasıl gördüğünü soran Mac Arthur'a Atatürk'ün cevabı şöyle olmuştur;

“ Versailles Barış Antlaşması Birinci Dünya Savaşını doğuran sebeplerden hiç birini yok etmemiştir. Yok etmemenin yanında geçmişin rakipleri arasındaki farkı Jeopolitik ve Ekonomik durumları ciddiye almamışlar ve sadece düşmanlıktan esinlenmişlerdir. Böylelikle bugün içinde yaşadığımız barış devresi Wilson'un programını uygulamakta ısrar etseydiniz, bir gün devamlı

¹ R.UÇAROL, *Siyasi Tarih*, (4. Baskı), İstanbul 1995, s.501.

barışa sahip olabilirdik. Bence dün olduğu gibi yarında Avrupa'nın kaderi Almanya'nın durumuna bağlı bulunacaktır. Çok yüksek bir dinamizme mağlup olan bu yetmiş milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, milliyetçilik duygularını kamçılacak siyasi bir otoriteye kendini kaptırdımı, eninde sonunda Versailles Barış Antlaşması tasfiye edilecektir.”²

Atatürk, Almanya'nın İngiltere ve Rusya hariç olmak üzere bütün Avrupa kıtasını işgal edebilecek bir orduyu kısa bir zamanda oluşturabileceğini bundan dolayı savaşın 1940 – 1946 seneleri arasında başlayacağını, Fransa'nın kuvvetli bir orduyu yaratmak için lazım gören esasları artık kaybettiğini ve İngiltere'nin adalarını müdafaa etmek için bundan sonra Fransa'ya güvenemeyeceğini söylemiş, İtalya hakkında da şöyle demiştir:

-“İtalya Mussolininin idaresi altında şüphesiz büyük bir kalkınmaya ve yayılmayı başarmıştır. Eğer Mussolini, gelecek bir savaşa dıştan görünen güç ve kuvvetini savaş dışında kalmak suretiyle hakkını verebilirse, Barış masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Fakat korkarım ki İtalya'nın bugün ki şefi Sezar rolünü oynamak arzusunda kendisini kurtaramayacak ve İtalya'nın askeri bir kuvvet yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu derhal gösterecektir.”³

Atatürk, Amerika'nın I. Dünya Savaşında olduğu gibi bu savaşta da tarafsız kalmayacağını ve Almanya'nın ancak bu Amerikan müdahalesi dolayısıyla yenilebileceğine de ve adeta kehanet derecesinde olan şu sözleri söylemiştir:

-“ Avrupa devlet adamları başlıca anlaşmazlık konuları olan mühim siyasi meseleleri her türlü milli egoizmlerden uzak ve yalnız umumu nefine olarak son bir gayret ve tam bir iyi niyetle ele almazlarsa, korkarım ki felaketin önü alınamayacaktır. Çünkü Avrupa meselesi İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki sorunlar meselesi olmaktan artık çıkmıştır. Bugün Avrupa'nın doğusunda bütün medeniyeti ve hatta bütün insanlığı tehdit eden yeni bir kuvvet belirmiştir. Bütün maddi ve manevi imkanlarını, hepsi bir arada cihan ihtilali gayesi uğruna seferber edenbu

² Aptülhak AKŞİN, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara 1991, s.163-165; Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974, s.35-38.

³ Aptülhak AKŞİN, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara 1991, s.163-165; Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974, s.35-38.

korkunç kuvvet, üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca malum olmayan yepyeni bir siyasi metotlar tatbik etmekte ve rakiplerinin en küçük hatalarından bile mükemmel yararlanmasını bilmektedir. Avrupa'da oluşacak bir harbin başlıca galibi ne İngiltere ne Fransa ne de Almanya'dır, sadece Bolşevizmdir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu memleketle en çok harp etmiş bir millet olarak biz Türkler orada oluşacak olayları yakından takip ediyor ve bütün tehlikeyi bütün çıplaklığıyla görüyoruz. Uyanan doğu milletlerinin, zihniyetlerinin, mükemmel bir şekilde istifade eden onların milli duygularını okşayan ve kinleri tahrik etmesini bile Bolşevikler yalnız Avrupa'yı değil Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır.”⁴

Söz Mac Arthur'a gelince Atatürk'ün söylediklerine benzer nitelikte bir konuşma yapmıştır. İki büyük asker arasındaki fikir alışverişi bittiği zaman Atatürk gülerek Mac Arthur'a şöyle demiştir:

-“ Görüşmelerimizde tam bir birliktelik sağladık ve fakat temenni edelim ki, olayı biz yanlış görelim ve dünyanın kaderini elinde tutan devlet adamları haklı çıksınlar.”⁵

Atatürk ;

“Bir dünya savaşı yolda. Bu savaş neticesinden dünyanın vaziyeti ve muvazenesi baştan başa bozulacaktır. İşte bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip, en küçük bir hata yapmamız halinde, başımıza savaş senelerinden daha büyük felaketler gelecektir.”⁶

1933 yılında Almanya'da demokratik yollardan iktidara gelen Adolf Hitler ve onun Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (National – Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP) Almanya'yı kısa sürede Versailles Antlaşmasının bağlayıcı hükümlerinden kurtarmanın yollarını aramakla beraber, bununla ötesinde politikalar üretmek yayılcı bir tutum izlemiş ve 1935'de başlattığı silahlanmanın ardından 1936'da Ren bölgesine asker sokarak “Versailles zincirini” kır-

⁴ Aptullah AKŞİN, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara 1991, s.163-165; Mahmut GULOĞLU, *Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974, s.35-38.

⁵ Aptullah AKŞİN, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara 1991, s.163-165; Mahmut GULOĞLU, *Milli Şef Dönemi (1939 – 1945)*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1974, s.35-38.

⁶ Şevket Süreyya AYDEMİR, *İkinci Adam*, c.II, İstanbul 1976, s.34.

maya başlamıştı. Önemli bir adım daha atan Hitler 1938 Mart'ında Avusturya'yı ilhak etmiş, sonbaharda ise Çekoslovakya'nın Alman nüfuslu Südet bölgesinde topraklarına katmıştı.⁷

*İtalya I. dünya savaşından yeneler arasında yer almasına rağmen "savaşta galip ama barışta mağlup"*⁸ durumundan hiçte memnun değildi. Savaş dönemi politikaları, halkta tatminsizlik yaratmıştı. Bu bunalım Benito Mussolini önderliğindeki Ulusal Faşist parti (Partito Nazionale Fascista)'nın işine yaramıştır. İtalyan Faşist Partisi'nin, antikominist, sıkı disiplinci, aşırı milliyetçi bir yapısı vardı. 1922 yılında zorla da olsa faşist bir yönetim iş başına geldi. Bu yönetim 1943 yılına kadar da devam edecekti.

Japonya'da benzer akımlar yayılıyordu. Bu akımların çok geçmeden neticesi ortaya çıktı ve 1932 yılında Japonya Mançurya'yı işgal etti.⁹

Türkiye'nin İngiltere ile yakınlaşması, gelen Alman tehdidi karşısında Sovyetler Birliğini de Türkiye ile bir antlaşma imzalamaya itiyordu. Bu maksatla Dışişleri Bakanı Moskova'ya davet üzerine gitti.(15 Eylül 1939).¹⁰

Türkiye'nin hedefi Balkanlar üzerinden ve Akdeniz'den tehlike yaratabilecek olan saldırgan İtalya'ya karşı İngiltere ile anlaşıp, sonra da Almanya'ya karşı Sovyetler Birliği ile anlaşarak bir güvenlik zinciri oluşturmaktır. Sovyetlerin hedefi ise Almanya'ya karşı Türkiye'nin yanında olması idi.

Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Molotov'un görüşmeleri ise beklenin çok dışındaydı. Sovyetler Birliği anlaşmak yerine 1936 Montreux Sözleşmesinin kendileri lehine çevrilmesini istiyorlardı ikinci toplantıya Lenin de katıldı. Lenin bunlarla da yetinmeyip 1938 Türk – İngiliz – Fransız antlaşmasında bazı değişiklikler yapılmasını da öne sürdü.¹¹ Ve tam bu sırada Alman

⁷ Fair ARMAOĞLU, a.g.e., s.277 – 286.

⁸ Maria Antonia di Casola, *İtalya ve 1923 Lozan Antlaşması, 70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Seminer*, İstanbul 1993, s.11.

⁹ Oral SANDER, *Siyasi Tarih*, (1918 – 1994), Ankara 1994 (4. Baskı), s.60-61.

¹⁰ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Başlıca Siyasal Bağları*, TTK, Ankara 1986 s. 601.

¹¹ Feridun Cemal ERKİN, *Türk-Sovyet Meselesi ve Boğazlar Meselesi*, Ankara 1968, s.140-141

Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop da Moskova'ya geldi, bu yüzden Sovyetler Birliği Türk temsilcisi ile olan görüşmelerini erteledi. 1 Ekimde yeniden başlayan görüşmelerde Sovyetler Birliği Boğazlarla ilgili bir çok isteklerde bulundu¹², bununla da kalmadı ve Balkanlardaki yayılma Politikasına karşı Türkiye'nin sessiz kalmasını istedi. 16 Ekim 1939'da Sovyetlerin aşırı istekleri nedeni ile sonuçsuz kaldı.¹³

II. Dünya Savaşının başlayıp hızla yayıldığı sıralarda ise Türkiye'nin durumu her iki blokla da iyi ilişkiler kurup bu ilişkilerini korumak yönünde olmuştur. Fakat Avrupa ve Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler üzerine 1939 yılında, İngiltere ve Fransa yakınlaşma içerisine girdiler. Sovyet Rusya'dan da umulan buna katılması şeklindeydi.

Türkiye ise askeri açıdan savaşa hazır değildi. Ordusunu güçlendirmesi gerekliydi. Bu maksatla Almanya'dan 120 milyon Mark değerinde askeri malzeme siparişinde bulundu.

Almanya, Türkiye'nin Balkan Paktı Güçlendirme politikasını İngiliz siyasetin devamı olarak gördü ve 7 Mayıs 1939 günü, Türkiye'nin ısmarladığı malzemelerin gönderilmesini durdurdu. 14 Mayıs 1939 günü bizzat Hitler, en önemli satış anlaşmalarının gereklerinin yerine getirilmesini yasakladı. Bundan dolayı Kiel'deki gemi tezgahlarında Türkiye için yapılmakta olan "Batray" denizaltısı, bitmesine rağmen Türkiye'ye teslim edilmedi. Haliç'te Almanlar tarafından yapılan iki denizaltının İstanbul'a gelmekte olan motorları yolda indirildi. Ayrıca 29 top, 12 torpido ve 68 savaş uçağı Türkiye'ye teslim edilmedi.

*Almanlar bu gelişen olaylar üzerine Türk Dışişleri Bakanlığına bir nota verdiler ve bunda Türk Hükümetinin Dış Politikası yüzünden Alman firmalarına ısmarladığı bütün mallardan vazgeçmesini; Alman Hükümetinin Türkiye'ye kredi ve özellikle 60 milyon Marklık savaş malzemesini vermeyeceğini; Türkiye bu koşulları kabul etmezse, Türkiye ile olan Ticaret Antlaşmasını yenilemeyeceğini, eğer kabul ederse hemen görüşmelere ve Gölçük'te bir gemi yapmaya hazır olduğunu bildirdi.*¹⁴

¹² A. Suat BİLGE, *Güç Komşuluk, Türkiye – Sovyetler Birliği İlişkileri*, 1920-1964, Ankara 1992, s.138 –139.

¹³ Kamuran GÜRÜN, *Dış ilişkiler ve Türk Dış Politikası*, Ankara 1983, s.72.

¹⁴ Erol ULUBELEN, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, (Belge No:161), İstanbul 1967, s.313.

Türk Hükümeti de doğal olarak Alman Büyük Elçisine, “Türk Hükümetinin kendisini ekonomik bir dominyon yapamayacağını” aynı zamanda Alman Hükümetinin silahlar konusunda sözünü tutmadığını, bu nedenlerle de Almanya’daki askeri ve teknik elemanlarını geri çekeceğini bildirdi.¹⁵ Bunun üzerine 2 Eylül 1939’da Türk - Alman Ticareti tamamen durdu.¹⁶

6.1.1 II. Dünya Savaşı’nın Başlaması :

İkinci Dünya Savaşına Türkiye fiilen katılmamıştır fakat Savaşın bütün yıkımlarından ve olumsuz yönlerinden direkt olarak etkilenmiştir. Batısındaki Yunanistan işgal edilmiştir. Bu işgal Türkiye’nin hemen yanındaki adalarda çok çetin çatışmalara sahne olmuştur. Bu nedenlerle çok kısada olsa Savaşın seyrini ortaya koymanın konuyu açıklayıcı mahiyette olduğu kanaatindeyiz.

İngiltere ve Fransa 31 Mart 1939’da Polonya’ya bir garanti verdiler. Bu garantiyle Polonya’ya saldırılması durumunda bütün güçleri ile yardım edeceklerin garanti ettiler. Bu olaydan bir hafta sonra İtalya Arnavutluğ’u işgale başladı. Almanya’da 1 Eylül 1939 günü savaş ilan etmeksizin Polonya’yı işgal etti. Gelişen olaylar üzerine 3 Eylül 1939 günü İngiltere ve Fransa Polonya verdikleri garantiye dayanarak Almanya’ya savaş ilan ettiler.¹⁷

Rusya ise Polonya’nın işgali üzerine, 23 Ağustos 1939 tarihli Alman – Sovyet antlaşmasında kendilerine tahsis edilen toprakları işgale başladı fakat Polonya’nın paylaşımında problemler vardı. Bunun üzerine Almanya ile Sovyet Rusya, 28 Eylül 1939’da, Moskova’da, ek bir anlaşma yaparak Polonya’yı aralarında paylaştılar. Rusya Polonya’yı işgali nedeni ile Baltık ülkeleri ve Litvanya ile sınır komşusu oldu. Estonya’dan üstler isteyen Rusya bunu 28 Eylül 1939’da sağladı ve 5 Ekimde Letonya, 12 Ekim 1939’da Litvanya’yla imzaladığı karşılıklı yardım antlaşmaları ile buralarda da üsler elde etti. Sıra Finlandiya’yla savaşa geldi. Finlerin beklenmeyen başarısı, Rusların haksız saldırısı neticesi milletler cemiyeti Rusya’yı Milletler cemiyetinden çıkardı.¹⁸

¹⁵ Erol ULUBELEN, a.g.e, (Beige No:176-260), s.314.

¹⁶ Feridun Cemal ERKİN, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar, Yorumlar*, c.I, Ankara 1980, s.121.

¹⁷ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.301 – 304.

¹⁸ Winston CHURCHILL, (Çev. A.E. Yalman, K. Gönder) *Çörcil Anlatıyor*, C. II., İstanbul 1949, s. 51.

İngiltere ve Fransa yaptıkları İttifaka rağmen Polonya'ya herhangi bir yardımda bulunamadılar. Almanlar çok geçmeden 28 Eylülde Varşova'yı işgal ettiler ve Almanlarla yaptıkları anlaşmadan destek alan Rusya 17 Eylülde Polonya sınırını aşarak 23 Eylülde Almanya ile anlaştıkları kısmı işgal ettiler. Böylece Polonya bir kez daha komşularınca işgal edildi.

Almanya Doğu cephesini halleder halletmez, Fransa'nın kuzeyindeki önemli toprakları almaya karar verdi. 9 Nisan 1940 günü hareketle Danimarka ve Norveç'i aldı. Bu yolla da Doğu ve Kuzey emniyetini almış oldu.

Batıya yönelen Almanya 10 Mayıs 1940 günü hücumu başladı. 15 Mayıs 1940 Hollanda, 28 Mayısta Belçika teslim oldular. İlerlemesini durdurmayan Almanya Fransa'ya girdi. 14 Haziran 1940 'da Paris'i ele geçirdiler. Paris'in düşmesi üzerine 17 Haziran 1940'da Fransa'da yönetim değişikliği oldu. Yeni yönetim 22 Haziran 1940'da Almanlarla mütareke imzaladılar.¹⁹

Bu Antlaşma ile ;

1- Fransa Hükümeti, Fransa'da, sömürgelerde, himaye ve manda bölgelerinde ve denizlerde Almanya'ya karşı savaşın durdurulmasını kabul ediyordu.

2- Alman çıkarlarının güvenlik altına alınması için Fransa'nın kuzey yarısı ile batısında kalan yerler, Alman askeri kuvvetleri tarafından işgal altına alınacaktı.

3- Fransız Hükümeti, hükümet merkezini işgal altında bulunmayan bölgede seçmekte ve ya isterse Paris'e nakletmekte serbest olacaktı.

4- Fransız kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri belirlenecek bir süre içinde terhis edilecek ve silahtan arındırılacaklardı. Silah ve savaş malzemeleri Alman kuvvetlerine teslim edilecekti.

5- Bu mütareke, Fransız Hükümeti İtalya ile anlaşmaya varır varmaz yürürlüğe girecekti.²⁰

¹⁹ Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi*, Ankara 1974, s.92.

²⁰ Rifat UÇAROL, *a.g.e.*, s.597.

Bu antlaşma ile Almanya batı topraklarının emniyetini almış oldu. Fransa ise Almanya'dan sonra, 24 Haziran 1940'da İtalya ile Compiègne Mütarekesi'ne benzer bir Mütareke imzalayarak, bu devletlerde çarpışmalara son vermek zorunda kaldı.

Hitler kısa zamanda Fransa'yı yenmesinden sonra İngiltere'ye yöneldi. Bir ada devleti olan İngiltere'yi işgal etmesi ancak deniz ve hava yoluyla gerçekleşebilirdi. Fakat İngilizler Almanlardan denizde çok üstünlerdi. Bu durumda da Almanlar deniz altılarını kullandılar. Fakat istenilen başarıyı elde edemediler. Bunun üzerine 13 Ağustos 1940 tarihinden itibaren Britanya Adalarını havadan bombardıman etmeye başladılar ve bu 13 Ekim 1940'a kadar sürdü. Almanlar İngilizlere büyük kayıp verdirmelerine rağmen, İngiliz direnişi karşısında bir şey elde edemediler.

6.1.2 İkinci Dünya Savaşında İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması:

Tezimizin bu bölümünden itibaren konu Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı insani yardımlar açısından ele alınmaya gayret edilmiştir.

Almanya, İngiltere'yi yenemeyeceğini anlayınca doğuya döndü. Doğuda da Hitler'in "*Hayat Alanı*" teorisi gerçekleştirebilir ve yıpratma savaşlarıyla "*Büyük Hayat Alanını*" oluşturabilirdi.

27 Eylül 1940'da üçlü pakt gerçekleştirildikten sonra başta Sovyet Rusya olmak üzere İspanya, Fransa, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'ı bu ittifaka sokmayı istemişti. Fakat bu girişimleri Balkanlardaki Sovyet Rusya Politikasına ters düşmüş, bu nedenle de Sovyet Rusya ile, Hitler Almanya'sının çatıştığı bir alan haline gelmişti.

Bu arada 4 Ekim 1940'da, Hitler ile Mussolini Brenner Geçidinde buluşmuşlardır. İngilizlerin edindikleri bilgiye göre, Alman ve İtalyan liderleri, Almanya'nın Balkanlardan Süveyş'e karşı, İtalya'nın da donanması ile Akdeniz'de harekete geçmesi konusunda anlaşmışlardır. Uygulanacak saldırı planlarına göre ise; Romanya Limanlarının ele geçirilmesi, Rusya'nın etkisiz duruma getirilmesi; Türkiye ve Yunanistan'a karşı önce siyasi alanda girişimde

*bulunulması, bunda başarı kazanılamadığı takdirde, askeri alanda harekete geçirilmesi ön görülmüştür.*²¹

Almanya güney doğu emniyetini düşünerek 20 Kasım 1940'da Macaristan'ı 23 Kasım 1940'da Romanya'yı, 24 Kasım 1940'da da Slovakya'yı zorla Üçlü Pakta sokmak istemiştir. Bulgaristan önce buna karşı koymuşsa da 1 Mart 1941'de Üçlü Pakta alınmıştır ve aynı gün Almanya Yugoslavya'ya girmiş, 17 Nisan 1941'de Yugoslavya teslim olmuştur.

Bu sırada İtalya 28 Ekim 1940'da, Yunanistan'a saldırmış fakat başarı elde edememiştir. Bulgaristan'da toplanan Alman kuvvetleri, 6 Nisan 1941'de Yunanistan'a girmeye başlamış, 25 Nisan'da Atina'yı, 31 Mayıs 1941 de de Girit'i işgal etmiştir.

Balkanlar üzerinde Alman tehlikesi belirirken İtalya, Almanlar'ın Balkanlara inmesinden önce böyle bir harekati yapmayı düşünüyordu. Bunun iki temel nedeni vardı.

1- En büyük toprak parçasına sahip olmak yani Hitler'in tabiriyle "Hayat Alanı"nı genişletmekti. Çünkü kendisi yapmazsa bunu Hitler'in yapacağı aşikardı.

2- Mussolini İtalya'sındaki bir diktatörün en önemli ihtiyacı olan prestijini sağlamlaştırmak gayesini güdüyordu.

İtalya II. Dünya Savaşı öncesi komşu ülkelere hiç biriyle savaşa sürüklenmek istemediğini beyan etmiştir. Atatürk ise bunu çok öncelerden düşünmüş ve İtalya ile ilgili kaygılarını daha önce dile getirmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk devrinde yapılan antlaşmaların hiç birinde Yunanistan'a yardım vaat etmemişti. Şöyle ki 1938 Türk – Yunan antlaşmasının maddelerinde²² Yunanistan'a yardım söz konusu edilmemişti.

²¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, II. Dünya Savaşı Yılları (1939 – 1946)*, , Ankara 1973, s. 30 .

²² 1938 Türk – Yunan Antlaşması ,Geniş Bilgi İçin Bknz. EK-F

1934 Balkan Pakı Andlaşması²³ ise sadece Balkan Sınırlarını garanti ediyordu; kaldı ki İtalya Balkan devleti olmadığı gibi, İtalya'dan gelecek taarruza karşı yardım, Yunanistan'ın kendi isteği ile antlaşma hükümlerinin dışında bırakmıştı

Hatta 1939 Ağustosunda İtalyan Dışışleri Bakanı Grazzi, Yunanistan'ın Türkiye ve İngiltere ile olan bağlarından dolayı endişelerini belirttiği zaman Yunan Başbakanı Metaksas cevap olarak, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı yalnız Balkan Antantı içinde taahhütleri bulunduğu ve bununda İtalya'ya karşı olmadığını söylemişti.²⁴

Türkiye Bulgaristan'ın da muhtemelen bu ülkeye karşı saldırıya geçebileceğini göz önünde tutarak, Sofya'yı uyarılmış ve o takdirde Yunanistan yanında yer alacağını vurgulamıştır. Bu iddialarında ne kadar ciddi olduğunu beş kişilik askeri bir heyet göndererek ispatlamıştır.²⁵ Böylelikle Türkiye Yunanistan'a Bulgar sınırındaki askerlerini çekme şansı tanımıştır. Yunanistan ise Bulgar hudutundaki askerlerini çekerek yada en azından indirime giderek ,veya bunların hiçbirisi olmasa dahi asli taarruz cephesine ağırlık vererek savaşta çok önemli bir üstünlük sağlamıştır. Bu da Yunanistan'a yapılabilecek çok ciddi bir yardımdır. Çünkü Yunanistan'ın Bulgar ve İtalyan tehdidine karşı Türkiye tek direnci olarak düşünölmektedir

Bu nokta ileri ki tarihlerde Yunanistan'ın "Türkiye bize yardımda bulunmadı" iddialarının yersizliğini göstermesi bakımından önem taşıyacaktır²⁶. Bu iddialar 28 Ekim 1940 tarihinde Türk Dış İşleri Bakanı Şükrü Saraçoğu'nun Yunan Büyökelçisine Türkiye'nin tüm desteğini vaat ettiğini açıklaması üzerine Yunan Büyökelçi "zaten bundan başka bir şeyin ondan beklenemeyeceğini" belirtir sözleridir.

İtalya Yunanistan'a 28 Ekim 1940 'da saldırınca²⁷ Türk – İngiliz Antlaşmasının üçüncü Maddesini devreye girdi. Bu Madde;

²³ 1934 Balkan Pakı Geniş Bilgi İçin Bknz. EK -E

²⁴ A. Suat BİLGE, a.g.e., s.159.

²⁵ T.C. D.A.G.M., Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01. 94.21.12. Yer No'lu 20.06.1994.03371.Geniş Bilgi İçin Bknz. 1 Nolu Belge.

²⁶ Selim DERİNGİL, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 122.

²⁷ Cem SAR ,*Olaylarla Türk Dış Politikası*,Bölüm I,Ankara 1969,S148-155.

*Madde 3. Fransa ve Birleşik Krallık tarafından 15 NİSAN 1939 günlü demeçle Yunanistan ve Romanya'ya verilen güvenceler [garanties] yürürlükte kaldığı sürece, bu iki güvenceden biri yada öteki nedeni ile Fransa ve Birleşik Krallık savaşa girdikleri durumda, Türkiye'ye edimsel olarak, Fransa ve Birleşik Krallık ile işbirliği yapacak ve onlara elinden gelen tüm yardım ve desteği gösterecektir.*²⁸ Fakat İngiltere bu durum karşısında, etkisiz kalmak zorunda kaldı. Türkiye'den bir ordu talep etmesi, Türkiye'nin savunmasını zayıflatacak ve Türkiye'nin donanma isteği takdirde İngiliz donanmasıyla desteklemesi mümkün olamayacaktı. Fakat İngiltere'nin taahhütleri bu şekilde değildi. 25 Mayıs 1940'da İngiltere, Yunanistan'a verdiği garantinin gereği ve İtalyan saldırısı sonucu olarak Yunanistan'a fiilen yardım etme durumunda, "Türkiye ile İtalya arasında bir savaş hali gerçekleşmesi kesinlikle zorunludur" diyordu.²⁹ Ama İngiltere 9 Eylül 1940'da şu görüşü öne sürüyordu. "İtalya Yunanistan'a saldırdığı takdirde Türkiye'nin İtalya'ya savaş ilan etmesi bize fazla bir şey kazandırmaz." Bu durumda İngilizlerin Antlaşmanın 3. Maddesini hiçe saydığının açık ispatıdır.

Bu konum itibari ile İngiltere'nin *Türkiye'den 23 Tümeni ile*³⁰ beklediği iki temel mesele vardı. Bunlardan birincisi çok sayıda beslediği yedek kuvvetleri ikincisi ise Ortadoğu ve Balkanlara müdahale edilebilecek en uygun üslerin topraklarında kurulabileceği diğer bir deyimle Ortadoğu, Balkanlar ve kısmen Akdeniz'in kontrolünün yapılabileceği bir coğrafya idi.

İngilizler bunu Türklere yaptırabilmek ve dış politikalarını değiştirebilmek için "*Milli gururlarını*" okşayabilmek gerekliliğini düşünmekteydiler. 29 Mayıs 1940'da İngiliz Dışişleri Bakanlığı kesin bir tavırla, *İtalya Yunanistan'a ve ya Müttefiklere saldırdığı takdirde Türkiye'nin derhal "İtalya'ya savaş ilan edip On İki Adayı işgal etmesi"* yolunda talimat veriyordu.³¹

Türkiye'nin asıl çekincesi ise Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini daha fazla zorlamamak idi. Bu durumda Yunanistan'a fiili askeri gönderme işi askıda kaldı. Fakat yukarıda gördüğümüz gibi hem Bulgar sınırını hem de Türk sınırını boşaltan Yunanistan var olan 15 Tümenini³² 3'e böldüğü

²⁸ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.599 – 617.

²⁹ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 123.

³⁰ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 33 .

³¹ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 123.

³² Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s. 103.

sınır kuvvetlerini sadece İtalya'ya yöneltmesi de en az fiili asker göndermek kadar etkilidir. Kaldı ki asker göndermesi durumunda bu orduyu Yunanistan'ın desteklemesi mümkün olmayacaktı. Bırakın orduyu kendi halkını destekleyemiyordu. Aşağıda değineceğimiz gibi Yunanistan kendi halkını besleyemiyordu.

İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Sir M. Pabiret İtalya'nın Yunanistan'a Girdiği günlerdeki tavrını çok olumsuz bulduğunu 23 Ağustos 1940'ta Londra'ya çektiği bir telgrafta bildirdi. *"Şimdi Yunanistan saldırıya uğradığı taktirde, Türkiye'nin yükümlülüklerinden sıyrılmasına engel olmazsak ileride payına düşeni yaptırabilecekmiyiz?"*³³ Türkiye bu aşamada destek değil yük olacaksa, baştan onu elde etmek için neden bu kadar çabayı ve masrafı göze aldık?.... Türkiye bu

konuda Rusya'yı bahane ederek kimi aldattığını sanıyor?³⁴ ...30 Ağustosta çektiği bir başka telgrafta Türkiye'nin Rusya'yı bahane etmesinden yakınıyor ve *"(Türkiye).... sürekli olarak Rusya'yı öne sürerek yükümlülüklerinden yan çizecekse onunla ittifakın hiçbir kıymetini görmüyorum..."* diyordu. Türk Politikasını "korkak" ve kaypak bulduğunu da sözlerine ekliyordu.³⁵

Fransa'nın tutumu da, Fransa Başkomutanı General Gamelin'in hatıralarından anlaşılacağı üzere *"şahsi tercihim, Almanya'nın bundan sonra Fransa'ya teveccüh edecek yerde, Balkanlar la uğraşmaya mecbur edilmesi olduğunu gizlemeyeceğim. Bu sebeple en kısa sürede, Selanik'te bir Fransız – İngiliz üssü oluşturulmasını temenni etmekteydi."*³⁶

2 Eylül 1940 Palaired Yunanlıların yardımından mutlu olduklarını ama Türklerin çekingen tavırları karşısında hayal kırıklığına düştüklerini bildirdi. Kaliopovlos İngiliz Hükümeti nezdinde

³³ Zeki KONURALP, *İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığı'nın Onbir Telgrafi*, İstanbul 1982, s.49.

³⁴ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 125.

³⁵ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 125.

³⁶ Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s.102, 12 Eylül 1939 Tarihli Başbakan Baladier'ye Takdim Ettiği Bir Raporda da Ayrı Husus Gündemdedir, a.g.e., s. 103.

Yunanistan'a yardım konusunda "yarım ağızla" girişimde bulunduğunu söylemektedir. Bu kaynağa göre Türk tarafı böyle bir şeye yanaşmamış ancak T.B.M.M.'de Yunanistan'ın kaderinin kendileri için "hayati önem" taşıdığını bildiren bir açıklama yapmaya söz vermişlerdir.³⁷

7 Ekim 1940'ta Alman Kuvvetleri Romanya'ya girmeye başladı. Bu da İngiltere – Türkiye Andlaşmasının³⁸ 3. Maddesinin yürürlüğe girmesi demekti.

İngiltere Türkiye'ye istediğinden fazlasını yaptırabilmenin fiili yardım olmadan mümkün olmayacağını biliyordu. O yüzden dost bir müttefik yerine, tarafsız bir müttefik rolü daha geçerli oluyordu.

İtalya'nın 28 Ekimde³⁹ Yunanistan'a saldırması üzerine, Ankara Atina'ya verdiği bir garanti ile Bulgarları gözleyeceğine söz vererek Trakya sınırındaki Yunan birliklerinin cepheye gönderilmesini sağladı. Yunanistan Mussolini ordusuna ağır darbeler indirince, Almanlar Yunanistan'ı işgale hazırlanmaya başladılar. Buna karşılıktta İngilizler, Girit ve Limnos'a asker çıkarıyor, güney Yunanistan'a hava birlikleri getiriyordu. Fakat getirilen birlikler sadece iki uçak filosuydu.⁴⁰

Türk Basını 18 Ocak 1940 tarihinde sıkı yönetim ilanı⁴¹ nedeni ile daha çok resmi görüşleri dile getirebilmekte idi. Ulus Gazetesi Romanya'ya Alman ve İtalyan Kuvvetleri girdiği gün "*bu suretle mihver devletleri Avrupa'da yeni nimazı kurabilmek için Üçler Paktında yazılı olan maddenin tatbikatına Romanya'dan başlamışlardır*".⁴² Aynı gazetede değişik günlerinde Hitler'in kınandığı ibareleriyle doludur. Alman – Sovyet ilişkileri de gazetelerde ilginç şekilde yer almaktadır. *Artık Sovyet Memleketleri Şimal'den Cenub'a kadar Almanya'nın işgali altında bulunan topraklarla komşu vaziyetindedir. Sovyetler her hangi bir cephede olursa olsun tek bir adım atsalar derhal Almanya'nın ayağına basacaklardır.*⁴³

³⁷ J.S. Koliopoulos, *Greece and The British Conception*, s. 140, Nakleden: Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 125.

³⁸ Selim Deringil, a.g.e., s.123

³⁹ Mahmut GOLOĞLU, *Millî Şef Dönemi*, (1939 – 1945), Ankara 1974, s.99, Zeki KONURALP, a.g.e., s.63.

⁴⁰ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.99.

⁴¹ Ulus Gazetesi, Faik FENİK, 18 Ocak 1940.

⁴² Ulus Gazetesi, Faik FENİK, 8 Ekim 1940.

⁴³ Ulus Gazetesi, A. Şükrü ESMER, 15 Ekim 1940.

1941 Mayısı Türkiye için en zor aylardan biriydi. Romanya'nın Mihver ittifakına girmesi, Yunanistan ve Yugoslavya'nın da işgal edilmesiyle, Balkan Paktı artık ortadan kalkmıştı. Suriye, Nazi rejiminin kuklası Fransız Vichy hükümetinin elinde olduğu gibi, Irak da İngiltere'ye karşı bir hükümet darbesi yapılmıştı. Bu koşullar altında Hitler'in *Anadolu'yu işgal ederek Ortadoğu'daki İngiliz üstünlüğüne son verme olasılığı belirmişti. Fakat Ankara'daki Alman Elçisi Von Papen, her şeyden önce Türkiye'deki ulaşım sisteminin bir yıldırım hareketine elverişli olmadığını söyleyerek, Hitler'i bu projesinden vazgeçirdi.*⁴⁴

6.1.3 İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yunanistan'ın Almanya Tarafından İşgali;

Hitler'i Yunanistan'a müdahale etmeye iten neden, İngiliz birliklerinin çıkarma yapma korkusu idi. Bu olay I. Dünya savaşı sırasında Müttefiklerin (1915 yılında) Selanik'e yerleştikten sonra, 1918 yılında nihai taarruzlarını hatırlatır nitelikteydi. Bu nedenle Hitler 1941 yılında, İngilizlerin tekrar Selanik'e ya da Trakya'nın güneyine çıkmasına müsaade etmemek maksadıyla İngiliz takviye birliklerinin Selanik'e birlik çıkarmalarının ardından Almanya, 1941 Nisan ayında Yunanistan'ı işgal edecektir.⁴⁵

İngiltere Almanya'yı yenmek için Avrupa'nın içine girmek gerektiğini ve Türkiye'nin tarafsızlığının müttefiklere kalkan olması gerektiğini savunmaktaydı. Churchill'e göre Türkiye'nin savaşa katılması Almanya'ya karşı Balkanlar'da bir cephe açılmasını sağlayacak ve uygun tedbirler alındığı takdirde, Türkiye kazanabilecekti de. Türkiye'ye Mısır ve Amerika yoluyla çok miktarda tank gönderilebilir, inşa edilmekte bulunan hava alanlarının inşasının bir an önce tamamlanabilmesi yoluyla Türkiye' nin savaşa girmesini çabuklaştırabilirdi.

Roosevelt ve Stalin Kasım 1941'de ayında Churchill'e gönderdikleri mektupta, kendilerinin de aynı fikirde olduklarını yazmaktaydılar.⁴⁶

⁴⁴ F. Van PAPEN, *Memoirs*, London, 1952, s.470 – 471.

⁴⁵ Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s.348.

⁴⁶ Mehmet GÖNLÜBAL, Cem SAR, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1974 s.175 – 178.

Almanya'nın Yunanistan'ı işgalinin kod adı Morita harekatıdır .Bu harekatın ön hazırlığı olarak Hitler 4 Kasım1941'de Romanya'ya avcı ve bombardıman uçaklarının yollanmasına karar verdi. Ayrıca Bulgaristan'ın on tümenle destek vermesini emretti. İngiltere ise vazgeçmez tavrıyla "hava taarruzlarına karşı hiçbir savunması olmasa bile Türkiye'nin derhal savaşa girmesini gerektiğini söylüyordu."⁴⁷

Almanya'nın durumu ise Sovyetler Birliğine karşı savaş planlarını olgunlaştırmakta, aynı zamanda da Türkiye'ye saldırıp saldırmamak arasında seçim yapmaya mecbur kalmış durumda idi. Hitler'in kendi deyişi ile "*Boğazların hesabını ancak Rusya yenildikten sonra görebiliriz*" olmuştur.⁴⁸

Yunanistan İtalyan saldırılarına karşı oldukça büyük başarılar kazanmıştı. Bu durumda İngiltere'yi doğal olarak ümitlendirmişti. İngiltere'nin düşüncesi ise Ortadoğu ve Balkanların kilit noktası olarak Türkiye idi.

Alman Kuvvetleri Bulgaristan'ı işgal edince Yunanistan'a buradan saldırmak üzere hazırlıklarına başlamıştı. İngilizlerde Türkiye'den kesin tavır almalarını istemişlerdi. Bunun yolu olarak da "Enfiltrasyon"* olarak gösterilmişti.

19 Ocak1941 Hugessen, Saraçoğlu'na Almanya'nın Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a saldırmasını Türkiye'nin savaş nedeni sayıp saymayacağını sordu. Elçiye göre Bakan "kesinlikle evet" dedi.⁴⁹ Gerçekse bunun çok ötesinde İnönü'nün tabiriyle "Ben Enver Paşa değilim, beni savaşa sürükleyemezler" politikasında saklıydı. 1 Kasım 1940 tarihinde meclisin açılış konuşmasında "...harp harici vaziyetimiz, bizim topraklarımızın deniz ve havalarımızın muharepler tarafından birbiri aleyhine kullanılmasına istisnasız olarak manidir ve biz muharebeye girmedikçe kati ve ciddi olarak mani kalacaktır" diyerek savaşından beri izlediği politikanın devam ettiğini bir kere daha gösterdi.

⁴⁷ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 131.

⁴⁸ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.132.

⁴⁹ Selim DERİNGİL, a.g.e., s. 135.

* Enfiltrasyon= Sivil Teknisyen Veya Benzeri Görüntüler Altında Dost Devlete Sızma.

Bu arada Yunanistan'da General Meteksas 29 Ocak 1941'de öldü. Bütün hak ve yetkilerini üstlenen Kral II. Yorgo, Korisis'i başbakanlığa getirdi. Kral, Meteksas sonrası dönemde yeniden parlamenter bir atmosfer getirmek niyetindeydi.⁵⁰

Kral II. Yorgo'nun bu iç politika hesapları bir yana, Berlin İtalyanların başaramadığını kesin olarak gerçekleştirmek amacıyla, daha Aralık 1940 itibari ile önemli kararlar almıştı. Hitler'in 13 Aralık tarihli ve Alman Genel Kurmayı'nın 20 numaralı emri ile bir "Meriç harekati" tasarlanmıştı. Bunu da 6 Nisan 1941'de sabaha karşı⁵¹ yürürlüğe kondu. Bu sırada Yunanistan Alman ordularının ülkeye giriş yapacaklarını ve asıl taarruzu bekledikleri Struma vadisini tutmuşlardı. Oysa Alman mekanize birlikleri Strumadan batı'ya doğru kıvrılmışlar, sınıra paralel Strumitza vadisinden ve dağlardan geçerek Vardar ovasını bitiminden Yugoslavya ordularının meydana getirdiği müşterek cepheyi yarararak Vardar üzerinden Selanik'e inmiştir. Böylece büyük bir kısmı Trakya'da mevziilendirilmiş olan Yunan ordusunun irtibatını kesmiştir.

Almanlar bu hızla gerçekleştirdikleri ilerlemeyi Selanik'ten güneye doğru İngiliz ordusunun mevzilendiği bölgeye doğru geliştirmemişler, bunun yerine batıya dönerek Manastır yönüne doğru ilerlemelerine devam etmişlerdir. Yunanistan'ın bu kıyısına doğru yapılan hareket, Yunanistan'ın Arnavutluk'ta bulunan tümenleri ile irtibatını kesmiştir. Böyle yapmakla İngiliz birliklerini kanat tarafından sarmış ve müttefik birliklerin geri çekilme yollarını tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum Yunanistan'daki direnişin hızla çökmesine neden olmuştur. İngiliz müttefik kuvvetlerinin çok büyük bir bölümü denizden Girit Adasına tahliye edilmişlerdir. Netice de 3 hafta gibi kısa bir sürede işgal tamamlanmıştır.⁵²

İngilizler gereken yardımı sağlamayınca Yunanistan 24 Nisanda teslim oldu.⁵³ Atina 25 Nisanda, Mora yarımadası da ayın ayın sonunda Alman işgaline girdi. Başbakan Korisis 18 Nisanda intihar etti. Epir bölgesindeki Yunan subayları 20 Nisanda teslimiyet belgesini imzaladılar⁵⁴ ve 1941'de Yunanistan'daki İngiliz kuvvetlerini boşalttılar.⁵⁵

⁵⁰ Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi* (Çev. Ayşegül YAMAN), İstanbul 1993, s.462.

⁵¹ Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s.361.

⁵² Liddel HART, *İLDünya Savaşı Tarihi*, (Çev.: Ayşegül YAMAN), İstanbul 1993, s.462.

⁵³ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.106.

⁵⁴ M.Murat HATİPOĞLU, a.g.e., s.26.

⁵⁵ Feridun Cemal ERKİN, *Türk – Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, (2. Baskı), Ankara 1990, s.173 – 174.

İşgal 12 Ekim 1944 günü Almanlar'ın Atina'ya boşalttılar, üç gün sonra da General Scobie yönetimindeki İngilizler Atina'ya girdiler. Churchill'in Yunanistan'ın koruyuculuğunun yanında iç işlerine de karıştığı muhakkaktır.

6.1.4 II. Dünya Savaşının Son Yıllarındaki Gelişmeler ve Savaşın Sona Ermesi :

Müttefikler II. dünya savaşının başından itibaren Türkiye'yi savaşa sokmak istiyorlardı Kuzey Afrika çıkarmasını yapmaları, Almanların Stalingrad'da yenilmeleri neticesi Churchill *"Türkiye'yi Modern Silahlarla güçlendirme yollarını araştırmak ve bu ülkenin savunma gücü hakkındaki sorunları görüşmek için"* 31 Ocak 1943'de Adana'nın Yenice tren istasyonunda İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'yla toplantı yaptı.⁵⁶ Yapılan toplantı sonucu *"Türkiye'nin savunması için gerekli görülen silah ve savaş araç gereçlerinin listesi hemen hazırlanarak İngiltere'ye verildi."*⁵⁷

Müttefiklerin tezi Türkiye'nin güvenliği için en iyi yolun Sovyetler Birliği ile birlikte müttefikler içinde muharip bir güç olması gerektiği idi.⁵⁸ Başta İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere, Türkiye Cumhuriyetin yöneticileri artık Almanya'nın savaştan galip çıkmayacağı kanısına varmışlardı. Ülkenin çıkarları yönünden savaşı galip bitiren tarafta olmakta büyük fayda vardı. Buna rağmen İngiliz Başbakanının savaşa girme önerisi, o sıradaki jeo – politik koşullar altında uygun karşılanamazdı. 1943 Şubatında Türkiye'nin endişesi Almanya'dan çok Sovyet Rusya üzerinde toplanıyordu. Türkiye Cumhuriyeti yönünden en ideal çözüm yolu, İngiltere ve Almanya'nın savaşa son vererek Sovyetler Birliğinin güçlenmesini önlemek için işbirliği yapmalarıydı. İnönü bu noktayı çekinmeden açıkladı. Eğer böyle bir gelişme olmayacaksa, Müttefikler Balkanlarda yeni bir cephe açmadan savaşa girilmeyecekti. Çünkü istilaya uğramış bir Türkiye'nin, Kızıl ordu tarafından kurtarılışı gibi bir sonuçla karşılaşmasının büyük tehlikeleri vardı: Yöneticilerin bu endişelerinde ne kadar haklı oldukları aradan iki yıl geçmeden kendisini gösterecekti.⁵⁹

⁵⁶ Zeki KONURALP, a.g.e., s.65.

⁵⁷ Feridun Cemal ERKİN, *Dışişlerinde 34 Yıl Anılar Yorumlar*, c.I., Ankara 1980, s.135-139.

⁵⁸ Feridun Cemal ERKİN, a.g.e., s.195-211.

⁵⁹ Yulug Kırat TEKİN, a.g.e., s. 275 – 279.

23 Temmuz 1943'de İtalya'daki iktidarın değişmesi Churchill açısından Türkiye'yi savaşa sokmak için yeni bir fırsat olarak değerlendirildi. Ama Türkiye'nin İtalya'nın savaştan çekilmesine tepkisi dikkati çekecek derecede ölçülüydü. Çünkü 1939 yılındaki Türk – İngiliz – Fransız anlaşmasının temel nedeni olan İtalya, yenilgiyi kabul etmişti. İngiltere İtalya'nın savaştan çekilmesi üzerine dikkatini Akdeniz üzerinde yoğunlaştırdı. Churchill'e göre Akdeniz "*Türkiye projesinde*" kilit nokta idi.⁶⁰ Fakat Almanlarla yapılan Rodos savaşında İngiltere yenildi.⁶¹

Churchill'in Ege'deki başarısızlığı Türkiye üzerindeki baskının azalmasının başlangıcıdır. Rusya, savaş lehine dönünce Türkiye üzerindeki baskı kurma ihtiyacını arttırmıştır. Bu konu 19 Ekim 1943 günü Moskova'da yapılan müttefiklerin toplantısında daha belirgin bir şekilde gündeme gelmiştir.⁶² Konferansın açılışında Molotov'un konuşmasında Türkiye'nin savaşa sokulmasının ve Manş denizi üzerinde Avrupa'ya bir çıkarma yapılmasını savaşı kısaltıcı başlıca önlemler olarak görmüştür. İngiltere Dışişleri bakanı Eden gelişmeleri Churchill'e bildirdiğinde, Churchill "*Türk kozunu bir daha oynama fırsatı bulduğundan son derece hoşnuttu. Churchill Dışişleri Bakanına Balkanlar da gelişecek ve Türkiye'yi içerecek bir hareket konusunda Sovyet önderlerini yoklama fırsatı verdi. Bu hareketin Türkiye'yi savaşa sokacak ve Çanakkale ile İstanbul Boğazını açacak nitelikte olacağı vurgulanacaktı.*"⁶³

Moskova Konferansından hemen sonra İngiliz Dışişleri Bakanı Eden Türk Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'na görüşme talebinde bulunmuştur.

Eden – Menemencioğlu müzakereleri Türk İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. 17 Kasım 1943'te Türkiye ilke olarak savaşa girmeyi kabul etti. Artık Türkiye'nin tarafsızlığı üzerinde durulmayacak savaşa girmeyi kabul ettiği söylenecek ancak hazırlıksız olduğu ve savaşta ne rol oynayacağını savları arkasında yeniden mevzilenecekti. Türkiye'de bazı çevrelerde

⁶⁰ Feridun Cemal ERKİN, a.g.e., s.195-211.

⁶¹ Adalar Meselesi İlerki Bölümde Daha Detaylı İncelenmeye Çalışılacak.

⁶² FO 371/ N 6921 / 3666 / 38, s.20 – 21, *Üçlü Müzakerelerin İkinci Oturum Tutanakları*, 20 Ekim 1943, Nakleden, Selim DERİNGİL, a.g.e., s.205.

⁶³ Winston S. Churchill, *The Second World War Vol V. Closing the Ring*, Cassel and Co., London 1952.

İngiltere'nin Türkiye'ye ancak Alman saldırısı kışkırtmaya yetecek kadar uçak vereceğinden kuşku duyuluyordu.⁶⁴

İnönü Ege'de Alman hava gücünün yeterliliğini görmüştü. Bu gerçek ışığında İngiltere'nin Almanya'nın bitkinliği konusundaki telkinlerine inanmıyordu.. Büyükelçi Vonpappen Menemencioğlu ile bir araya gelişlerinde Türkiye'nin tavrında her hangi bir değişikliğin derhal Alman saldırısına yol açacağını hatırlatmak için hiçbir fırsat kaçırmıyorlardı.⁶⁵

Bu durum karşısında Türk politikasını yönetenler taktikleri yeniden düzenlediler. Hava üsleri konusunda diretirken Türkiye'nin içinde rol oynayacağı geniş kapsamlı bir "genel plan üzerinde durmaya başladılar. Böylelikle yakın gelecek güvence altına alınıyor, Türkiye'nin savaşıması "genel plan"ın bir parçası olacağı için "genel" ve uzun süreli müzakereler ön görülüyordu. Böylelikle hem müttefikler yabancılaştırılmış hem de zaman kazanılmış olacaktı.

Kahire'den döndükten az sonra Menemencioğlu ABD Büyükelçisi Steinhard ile görüştü. Kendisine Eden'in tutumundan ve Türkiye'yi hazırlıksız savaşa itme çabalarından söz etti. Amerikan Elçisi Washington 'a bu görüşmenin değerlendirmesini yaparken şöyle diyordu; Gerek İnönü gerek Menemencioğlu Roosevelt'in "Balkan cephesi" fikrine karşı olduğunu ve Sovyetlerin kendi etki alanları gördükleri Balkanlarda İngiliz emellerine kuşkuyla baktıklarını biliyordu. İngiltere iki müttefikin istediği doğrultuda davranmaya mecburdu. Gerçekleşme olasılığı çok düşük bir Balkan Harekatına ileri ki bir tarihte somut katkıda bulunmasını öneren Türk tarafı böylelikle hem iyi niyetini göstermiş hem de zaman kazanmış oluyordu.

Bu konu İngiliz kabinesinde 27 Eylülde görüşüldü. Görüşmede: *Bazı raporlara göre Alman yenilgisinden sonra Balkanlarda anarşiyi önlemek için Türklerin araya girmesi Ruslar tarafından hiç hoş karşılanmıyor. İngiltere Almanlar gittikten sonra Türkleri Balkanlara sokmak istemiyor ancak İngiliz kuvvetleriyle birlikte oralarda temizlik hareketine katkılarını bekliyor.*⁶⁶

⁶⁴ S.DERİNGİL, a.g.e., s.11.

⁶⁵ Feridun Cemal ERKİN, a.g.e., s. 528.

⁶⁶ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.213.

Aynı günlerde Türk basınında Müttefiklere karşı tepkinin başladığı görülmektedir. Hükümetin tavrı İngiltere'yi soğutmadan aradaki mesafeyi korumak için basın çok daha açık sözlü olabiliyordu. Tan Gazetesi yazarlarından Zekeriya Sertel Müttefiklere hava üssü verileceğine dair Reuter Haber ajansının raporuna tepki göstermiş ve Türkiye'ye "*harbi kısaltan büyük bir amil*" olarak bakılmasını kınamıştı. Böyle bir talepte bulunabilmek ve Türkiye'yi müttefiklere fiili yardıma daha doğrusu tarafsız siyasetini terke ikna için gayet kuvvetli sebepler lazımdır... halbuki bizi böyle bir harekete sürükleyecek mantıki bir sebep bulmak hayli güçtür.⁶⁷

Aynı tarihte Nadir Nadi yabancı gazetecilere çatmıştı.⁶⁸ Ajans muhabirlerine de ve gazete muhabirlerine kalsaydı, *Türkiye'nin şimdiye kadar birkaç defa harbe girmesi icap ederdi. Bu sırada bazı ajans muhabirlerinin durup dururken Türkiye'yi harbe sokmak konusundaki mucip sebeplerini doğrusu oldukça tuhaf buluyoruz. Harbi kısaltmak Balkanlara çıkarma yapmak hava üsleri edinmek gibi istekler hem yetersiz hem lüzumsuzdur.*⁶⁹

Gelişmeler üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu Kahire'de 5-6 Kasım 1943'te toplandılar. Toplantıda Almanların Ege Adalarını işgali üzerine İngilizlerin zor durumda kaldığını, Adaların bombardımanın da kullanılacak İngiliz Uçaklarının Türkiye'de yapılacak üstlerden kalkmasını istediğini belirtti. Fakat bu Türkiye'nin fiilen savaşa katılması demekti. Ve teklif Dışişlerin de doğal olarak kabul görmedi.⁷⁰ Buda İngilizlerin Türklerin savaşa girmesi konusunda baskılarının artmasına neden oldu.

II. Kahire Konferansına ise A.B.D. Başkanı Roosevelt, Churchill, ve İnönü arasında bir ay sonra yapıldı. Aynı istekleri tekrarlayan müttefiklere karşı Türkiye istenilen savaş yardımının ancak % 4'nün Türkiye'ye ulaştığını söyledi ve konferans sonunda prensip olarak savaşa katılmayı kabul ettiğini belirtti. 7 Aralık 1943 günü konferansın sonuç bildirgesi yayımlandı.⁷¹

⁶⁷ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.134.

⁶⁸ Tan Gazetesi, Zeki SERTEL, 6 Ekim 1943.

⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, N. NADİ, sayı: 6499, 6 Kasım 1943.

⁷⁰ Feridun Cemal ERKİN, a.g.e., s.212-215, A.Suat Bilge, a.g.e., s.192.

⁷¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, a.g.e., s.191.

1943 yılında Almanya Kuzey Afrika'da kesin yenilgiye uğramış, Sovyetler Birliğine karşı soğuk nedeni ile başarısızlıklara uğramıştı. Almanya Türkiye'nin yanında savaşa girmeyeceğini tahmin ediyor bu yüzden tarafsızlığını sürdürmesi için girişimlerde bulunuyordu.

18 Nisan 1943'de Türk – Alman Ticaret Antlaşması imzalanıyordu. 1943 sonuna kadar vaat ettiği silahları Türkiye'ye teslim etmiş, Türkiye'de Almanya'ya silah yapımında kullanılan Resmi Krom miktarını arttırmıştı.⁷²

Almanya 1943 yılı sonlarında Askeri durumu daha da kötüleşince, Türkiye'yi tarafsızlığını korumasından dolayı ödüllendirmek gereğini duymuş ve bu amaçla Ege Adalarının verilmesi önerisini dolaylı yoldan Ankara'ya duyurmuştur. Ancak, 1943 yılı sonlarında Adalardaki İngiliz – Alman savaşından sonra, Adaları İngilizlerden geri alınca, bu önerisinden vazgeçmiştir.⁷³

İngiliz ve Türk, Dışişleri Bakanlarının buluşmasından sonra müttefikler İran'ın başkenti Tahran'da Aralık 1944'de bir konferans daha düzenlemişler ve konferans esnasında Amerika Birleşik Devletlerinin Normandiya çıkarmasının planlarını konuşulmakta idi. Türkiye'nin savaşa girmesinin ona malzeme desteği anlamını taşıdığını için Normandiya çıkarmasını engelliyecek hiçbir şeyi istemediğini bildirmiştir. Türk tarafı açısından ise 15 Şubat 1944'de müttefik hava kuvvetlerini kabul edip etmemek hakkını saklı tutmayı başarmıştır.⁷⁴

İkinci Kahire konferansı kararları gereğince, Ocak 1944'de, yardım konusu görüşülmeye başlandı. Ancak görüşmeler kesin bir sonuç alınamadan 3 Şubat 1944'de birdenbire kesildi ve İngiliz Askeri kurulu Ankara'dan ayrıldı. *Bundan sonra, Türkiye'yi savaşa sokmak için A.B.D. ile İngiltere, Türkiye'ye karşı tutumlarını sertleştirdiler. 28 Şubat 1944'de tüm İngiliz mühendis, tekniker ve danışmanları Türkiye'yi terk ettiler. Kahire'de İngiliz üssünde eğitim gören Türk Pilotları da yurda geri döndüler. Bu arada Türkiye'deki İngiliz ve Amerikan diplomatlarının, Türk yetkililerle görüşmeleri Hükümetleri tarafından yasaklandı. Böylece bu iki devletle Türkiye*

⁷² Yavuz ÖZGÜLDÜR, *Türk - Alman İlişkileri (1923 - 1954)*, Ankara 1993, s.158.

⁷³ Cemil KOÇAK, a.g.e., s.290-291.

⁷⁴ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.225.

arasındaki ilişkiler bütünüyle kesilme noktasına geldi. Bunun sonucu olarak İngiltere 2 Martta, A.B.D. de 1 Nisan 1944'de Türkiye'ye yaptıkları silah ve malzeme yardımına son verdiler.⁷⁵ Bu durum karşısında Türk Hükümeti 21 Nisan 1944'de Almanya'ya krom ihracının bütünüyle durdurulacağını açıkladı.⁷⁶

Yukarıda bahsettiğimiz gibi A.B.D. ve İngiltere Türkiye'nin savaşa girmesi için baskı yaparken, Almanya'da benzeri girişimlerde bulunuyordu. Bunun en güzel örneği Rodos Konsolosluğumuzun 18 Şubat 1944'de binasının Almanlar tarafından bombalanması idi.⁷⁷ Gerçi Almanlar bunun yanlışlıkla olduğunu söyleseler de bu durum Almanların Ege Denzinde ve Adalar da varlıklarını Türkiye'ye göstermek isteğiydi tüm bu olanlara rağmen bir süre daha Türk - Alman ilişkileri devam etti. Gene Almanya Türkiye'ye Boğazlardan savaş gemisi geçirmeyeceğine dair garanti vermişti .bu garantiye rağmen haziran 1944'de Ticaret gemisi kılığında savaş gemilerini Türk boğazlarından geçirdiler. Bu yüzden Sovyetler Birliği Haziran 1944'de Türkiye'ye Alman savaş gemilerinin geçişlerini protesto eden bir nota verdi.⁷⁸

İngiltere Temmuz ayı sonunda Türkiye'den bir defa daha Almanya ile ilişkisini kesmesini istedi. Almanya'nın askeri durumunun iyice kötüleşmesi neticesi Müttefikler tarafından yapılan öneri, Türk Hükümetince olumlu karşılandı. Sadece Rusya Türklerin geç kaldığını, ve kendi politikasını kendi izleyeceğini belirtti.⁷⁹

2 Ağustos 1944'de Türkiye Almanya ile savaş haline girmemesine rağmen, onunla diplomatik ve ekonomik tüm ilişkilerini kesti ve A.B.D. den savaş sonrası tam bir müttefik muamelesi göreceğine dair güvence aldı.⁸⁰

⁷⁵ Cemil KOÇAK, a.g.e., s.303 .

⁷⁶ Cemil KOÇAK, a.g.e., s.304.

⁷⁷ Milliyet Gazetesi, Selahattin ÜLKÜMEN, "İkinci Dünya Savaşının Bilinmeyen Bir Yönü - Almanlar Rodos Konsolosluğumuzu Bombalamışlardı." 1 Mart 1974, s.5.

⁷⁸ Ahmet Şükrü ESMER, Oral SANDER, a.g.e., s.195-196.

⁷⁹ Ahmet Şükrü ESMER, Oral SANDER, a.g.e., s.197.

⁸⁰ R. UÇAROL, a.g.e., s.650.

Türkiye bu gelişmelerin üzerine 4 Ağustos 1944'de 1251 kişilik İngiliz radar uzmanı personelin Türkiye'ye gelişini kabul etti.⁸¹ Bu yolla da müttefiklerle askeri ilişki içerisine girmiş oldu. Rusya'nın Balkanlardaki hareketi Türkiye'nin geleceği açısından şüphe ve sıkıntı oluşturunuyordu. İngiltere 1944 yılında Yunanistan'a asker çıkarttı. Türkiye'de memnurluk yaratan bu gelişme üzerine, Almanlar Ekim 1944'den itibaren Ege Denizindeki işgal ettikleri yerleri terk etmek zorunda kalınca On iki adayı, Türk Hükümetinin almasını teklif ettiler. Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemil Erkin, İngilizlere bu gelişmeyi duyurunca İngilizler: "Hayır! Adaları işgal etmenize kesinlikle razı değiliz. Biz savaş içindeyiz, siz ise dışındasınız. Adalar savaş gerekleri dolayısıyla bize lazımdır onları biz işgal edeceğiz".⁸² Amerika Birleşik Devletlerinin düşüncesi de İngilizlerinkine benzemektedir.

Yalta konferansında A.B.D. Başkanı Roosevelt, Türkiye'nin kurulmakta olan Birleşmiş Milletler Örgütüne katılmasını istemiştir. Churchill'de Türklerin dostane yaklaşımlarını dile getirerek Başkanı desteklemiştir. Stalin istemeyerekte olsa Müttefikleri önerisini kabul etmiştir.⁸³

Yalta konferansından hemen sonra İngiltere, 20 Şubat 1945'de, Türkiye'ye bir Muhtıra vererek, 25 Nisan 1945'de Müttefikler arasında San Fransisco konferansının toplanacağını, buna ise 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş olan ülkelerinin davet edileceğini, Türkiye'nin de bu tarihten önce savaşa girmeye karar verirse Birleşmiş Milletler bildirisine katılabileceğini bildirdi.

Türkiye bu muhtıradan 3 gün sonra 23 Şubat 1945'de Almanya'ya, 3 Ocak 1945'de siyasi ve ekonomik ilişkilerini kestiği Japonya'ya savaş ilan etti. 27 Şubat gününde Birleşmiş Milletler Bildirisini imzaladı. Bunun üzerine 5 Mart 1945'de San Francisco konferansına resmen davet edildi ve böylece Birleşmiş Milletler Örgütünün kurucu üyeleri arasına katıldı.⁸⁴

⁸¹ Feridun Cemal ERKİN, a.g.e., s.244.

⁸² Feridun Cemal ERKİN, "12 Adayı Yunanistan'a Kim ve Nasıl Verdi?", Milliyet (Gazetesi), 28 Temmuz 1976, s.5.

⁸³ Feridun Cemal ERKİN, Türk - Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara 1968, s.244.

⁸⁴ R. UÇAROL, a.g.e., s.652.

Almanlar yenilmesi, Rus ordularının başarı kazanması Türkiye'ye karşı tutumunu tamamen değiştirdi. 19 Mart 1945'de, 17 Aralık 1925 Türk - Sovyet Tarafsızlık Antlaşmasını feshettiğini açıkladı. Buda Türk - Sovyet ilişkilerinin gergin bir dönem içerisine girmesini sağladı.

Türkiye II. Dünya savaşına fiilen girmeyerek savaşı atlatabilen nadir Avrupa Devletlerinden biri olmuştur. Fakat savaşın her türlü sıkıntısını da yaşamıştır.

6.1.5 İkinci Dünya Savaşı Sırasında Ege Adalar' ı Sorunu;

Adalar Meselesi II. Dünya savaşında özellikle Balkan savaşlarının yaşanmaya başlaması ile değer kazanmıştır. 23 Mayıs 1940'da İngiltere kesin bir tavırla Hugessen'e, *İtalya Yunanistan'a veya müttefiklere saldırdığı takdirde Türkiye'nin derhal, İtalya'ya savaş ilan edip oniki Adayı işgal etmesi yolunda talimat veriyordu.*⁸⁵ 1941 yılı bahar aylarına gelindiğinde Almanya Balkanlara yerleşmişti. Türkiye ise en yakın komşusu Yunanistan'ın İngilizler tarafından verilen sözlere rağmen 3 hafta içerisinde işgalini görmüştü. Oysa ki İngiltere 25 Mayıs 1940 tarihinde Yunanistan'a verdiği garantiyle İtalya'nın saldırısı üzerine Yunanistan'a fiilen yardım etme durumunda kaldı fakat gerçekleşen Yunanistan'ın işgal edilmesi oldu. Bu durumdan sonra İngilizlerin bilgisi dahilinde Türk - Alman Dostluk Antlaşması için görüşmeler başlatıldı.

Almanların işgali özellikle orta doğuya ulaşım konusunda Türk tarafından ödün istenmesi anlamını taşıyordu.⁸⁶ Türk tarafına Karşılık olarak ise " Ege denizindeki adalarının birinin" Türkiye'ye verilmesi ön görülüyordu.⁸⁷ İlginç olan aynı tarihlerde İngilterenin'de Türkiye'nin Sakız, Midilli, ve Sisam adalarını işgal etmesini istemiş olması idi ancak Şükrü SARAÇOĞLU böyle bir girişimin Almanya ile savaşa yol açabileceği gerekçesi ile olumsuz yanıt vermişti.⁸⁸ İngiltere bu teklifte bulunurken, 2 Mart 1941 günü Yunan Dış işleri bakanı Korysiz Eden'le yaptığı görüşmede 12 adada girişilecek herhangi bir harekatta Yunan Kuvvetlerinin kullanılmasının önemi üzerinde durmuştur.⁸⁹

⁸⁵ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.123.

⁸⁶ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.141.

⁸⁷ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.141.

⁸⁸ Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar*, 1939 - 1954, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977, s.185.

⁸⁹ Churchill, *The Second World War*, Vol III, London 1950, s.641.

Almanlar Semendirek'le Limni Adalarını işgal ettikleri zaman, İngiliz Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığımıza başvurarak, Sakız, Midilli, ve Sisam adalarının Türkiye'ce işgalini önermiş ve bu öneriyi ayrıca Yunanlıların da yapacaklarını bildirmiştir.

16 Haziran 1942'de İngiltere'nin Madrid Büyükelçisi Sir Samuel Hoare Ankara'dan yeni dönem Türk Büyükelçisi ile bir görüşme yaptığını bildirmiştir. Türk Büyükelçisinin söylediğine göre, Türkiye sahillerine bu denli yakın adaların bir yabancı devlet tarafından işgaline razı olamazdı; *"Onun görüşüne göre henüz Yunan sefiri bize başvurmamıştır. Eğer Yunan sefiri de bize başvurup aynı öneriyi yapacak olursa, bizim Hükümete etkimiz şöyle olacaktır: Böyle bir işgali ancak Almanya'nın onayı ile yapmak uygun olur. İngiliz sefiri bu cevabı iyi bir düşünce olarak kabul ederek, Almanların onayını şimdiden sorarak ona göre davranmak görüşünün çok uygun olduğunu söylemiştir. Hükümetimiz bu işi inceleyerek, Hitler'in mesajında Türkiye karasularının yakınlarında Alman askerlerinin bulunmayacağını bildirmiş olması nedeni ile, Midilli, Sakız ve Sisam adalarının tarafımızdan işgali konusunda Alman hükümetine başvurulmasına karar vermiş ve Almanya Maslahatgüzarını çağırarak, hükümetimizin bu kararını Saraçoğlu kendisine bildirmiştir. Maslahatgüzar bu öneriyi Berlin'in iyi kabul edeceğini kuvvetle sandığını söyleyerek, Hariciyemizden ayrılmıştır.*

Türkiye'ye bu adalar verilmediği takdirde onları işgal edecekti. İngiltere'nin Türk Büyük elcisi Hoare'a göre Türk elçisi bu konuda kişisel görüşünü savunduğunu vurgulamakta ısrar etmesine karşın Ankara'dan döner dönmez bu görüşleri dile getirmesi düşüncelerinin resmi kaynaklardan esinlendiğine işaret etti. 22 Haziranda bu raporun (Türkiye'nin toprak talepleri) üzerine G.L. Clutton şu görüşü not etti. *" Türk elçisi çok büyük konuşuyor ve nazik bir konuya temas ediyor. Çok mümkündür ki Türkiye'nin Ege adaları üzerinde emelleri vardır ama savaşta daha aktif rol oynamazsa bunların gerçekleşmesi zayıf bir ihtimaldir."*⁹⁰

İngiliz Dış İşleri Bakanlığı Türkiye uzmanı bu konudaki raporunu tamamlamadan Türkiye'den gelecek taleplerin hiçbirini yerine getiremeyeceklerini söylüyor, neden olarak da *"İngiltere'nin başka mercilere önceden verilmiş sözlerini gösteriyordu."*

⁹⁰ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.181.

Sonuçta Midilli adasındaki Yunanlılar, Almanlara başvurarak adanın işgal edilmesini istemişlerdir ve Almanlar bu arada Midilli ile Sakızı, İtalyanlar da Sisamı işgal etmişlerdir.

Bunun anlamı şudur ki, Yunanlılar, adaların Türkler tarafından işgalindense, Almanlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilmelerini daha uygun bulmuşlardır.

İngiltere'nin II. Dünya savaşı çıktığı andan itibaren Türkiye'yi savaşa sokma çabaları hepimizin malumudur. Bu gerçek altında Türkiye'yi savaşa sokmak için sadece adalar olarak değil diğer bir takım toprak parçalarını da verme talepleri olmasına rağmen bunlar gerçekçi değildir. Zaten bu sadece İngiltere'ye de mahsus değildir. Savaşın diğer cephesi yani Almanlar da aynı politikayı yeri geldiğinde gündeme getirmişlerdir.

25 Temmuz 1943'te Mussolini iktidarı sona ererken 1939 Türk - İngiliz - Fransız Antlaşmasında temel neden ortadan kalkmaktaydı. İngiltere'de Churchill bunu bir fırsat bilerek Ege adaları ve Lodos adasına karşı bir hareket düşünmüştür. Quebec konferansında alınan karar gereği Batı Avrupa hareketine girişilecek olmasına rağmen Churchill Rodos adasına çıkarma yapma kararı verdi. Rodos adası yönetimi 19. Mayıs 1940'ta Yunanlılarca İngilizlere bırakılmıştı. 31.05.1940'ta İngilizler adayı Almanlara bırakarak geri çekilmişlerdi.⁹¹ Yapılan çıkarmada Amerikan desteği yoktu ve Hitler adaların Türkiye üzerindeki etkisini çok iyi biliyordu. 13 Eylül 1943'de Rodos tümüyle Almanların eline geçti.

*Almanya 1943 yılı sonlarında askeri durumu daha da kötüleşince, Türkiye'yi Tarafsızlığını korumasından dolayı ödüllendirmek gereğini duymuş ve bu amaçla Ege Adalarının verilmesi önerisini dolaylı yoldan Ankara'ya duyurmuştur. Ancak 1943 yılı sonlarında adalardaki İngiliz - Alman savaşından sonra, adaları İngilizlerden alınca, bu önerisinden vazgeçmiştir.*⁹²

Türkiye'nin tutumu ise ilginçti. Alman taarruzları sonucu oldukça kötü duruma düşen İngiliz birliklerine yani 9 Ekim Laros adasının teslimiyetiyle 17 Kasım arasında 1400 ton acil yardım

⁹¹ Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi*, Ankara 1974, s.50.

⁹² Rifat UÇAROL, a.g.e. s. 647.

malzemesi Türkiye aracılığıyla İngiliz birliklerine ulaştırıldı. Sadece yardım malzemeyle kalmadı. İngiliz birliklerine kısa bir “enternelik”⁹³ geçirildikten sonra serbest bırakılıyordu.⁹³

Bu rakamlar küçümsenecek miktarlarda da değildi. Örneğin 16 Eylül 1943’te 567 mülteci gelmiştir. Bunlardan 83’ü Subay, 64’ü Astsubay, 250’si Erat, 208’i de sivildir.⁹⁴

Moskova konferansında da gündeme gelen Ege adaları Anthony Eden’in raporunda Türkiye ile ilgili olarak, Stalin’in söyledikleri “ Yunanistan için önemli bazı Ege Adaları’nın Yunanistan’a bırakılarak Oniki Adaların Türkiye’ye verilmesini söyledi. Türkiye Bulgaristan’dan ve belki Kuzey Suriye’den de bazı bölgeleri alabilecektir” demıştır. Fakat bunlar Eden’in hatıralarından değil Churchill’in hatıratında yer almaktadır.⁹⁵

Stalin’in harbin dışında bulunan Türkiye’ye neden bu toprakları verdiği konusu muallaktır.

Türk – İngiliz antlaşmasına ekli askeri protokolde, Türkiye harbe girecek olursa, İngiliz donanma ve hava kuvvetlerinin desteği ile Oniki Adaların işgali öngörülüyordu.⁹⁶

Almanlar Müttefiklerin Ekim 1944’ten itibaren Ege Denizi’nden ve havadan giriştikleri hareket üzerine, Adaları terk etmek zorunda kalınca, Almanlar Türkiye’yi Oniki Ada’yı almaya davet ettiler. Dönemin Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin’in belirttiğine göre; Türkiye, bu daveti İngilizlere duyurunca şu cevapla karşılaştı; “ *Hayır ! Adaları işgal etmenize kesinlikle razı değiliz. Biz savaş içindeyiz, siz ise dışındasınız. Adalar savaş gerekleri dolayısıyla bize lazımdır. Onları biz işgal edeceğiz.* ”

Görüldüğü gibi İngiltere, Ankara Hükümeti’nden gelen bir istek olmamasına rağmen, Türkiye’nin Oniki Ada ile ilgilenmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Diğer taraftan daha Tahran Konferansı (23 Kasım – 1 Aralık 1943) sırasında Başkan Roosevelt de, Türklerin Oniki Ada’ya

⁹³ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.185-203.

⁹⁴ Vatan Gazetesi, İngiliz mülteciler, Sayı : 816, 16 Eylül 1943.

⁹⁵ Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s.379.

⁹⁶ Kamuran GÜRÜN, a.g.e., s.380.

* Enternelik=Sığınma .

karşı bir harekete geçmelerini uygun bulmadığını kesinlikle belirtmişti. Başkan Roosevelt göre, Türklere Rodos'a bir çıkarma konusunda da söz verilmeyecekti.⁹⁷

1944 yılına gelindiğinde 25 Şubat 1944'de İngilizler Rodos adasını bombalarken Türk Konsoloslğunu da bombalamış ve Türk Konsoloslğı tamamen harap olmuştur. Bunun tesadüfi olup olmadığını bilemiyoruz.⁹⁸ Fakat 15 Mayıs 1945 tarihinde Yunan Naibinin adalara neden gittiği sorusu artık açıklığa kavuşmuştur.⁹⁹

1945 yılında Türk basını Oniki Adalar konusunda Rüştü Arasın ileri sürdüğü Oniki adalara muhtariyet verilmesi konusundaki fikirlerini çok değişik şekillerde yorumlamışlardır. Yabancı basınınsa fikrini o zamanın Times gazetesi 12 Ağustos 1945'de yayınlanan sayısında "*Rüştü Aras'ın on iki adaların muhtariyet ile yönetilmesi fikrini garip buluyoruz*" demesi tesadüfi değildir.

Netice itibari ile II.Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin fiilen savaşa girmemesi ve jeopolitik durumunun gereği olarak gerek Müttefikler gerekse Mihver Devletleri Türkiye'yi yanında görebilmek için bir takım toprak tavizlerini gündeme getirmişlerdir. Fakat hiçbir teklif gerçekleşme aşamasına geldiğinde hatırlanmamıştır.

⁹⁷ Rifat UÇAROL, a.g.e. s. 651.

⁹⁸ Vatan Gazetesi, sayı: 978, 25 Şubat 1944, s.1.

⁹⁹ Vatan Gazetesi, , sayı:1423,15 Mayıs 1945, sf.1,3.

BEŞİNCİ BÖLÜM

7.1 TÜRKİYE’NİN, II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA YUNANİSTAN’A YAPTIĞI İNSANİ YARDIMLAR :

Türk Devleti II. Dünya savaşı yıllarında ve devamında Yunan devletine insani olarak birçok yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımları yaptığı yıllarda Türkiye fiil’i olarak savaşa girmemesine rağmen birçok ekonomik sorunu vardı. Bunun temel nedeni ise savaş yılları ve savaş ekonomisi idi. Bu yıllardaki yardımların öneminin açıklanabilmesi açısından o yılların ekonomik durumuna kısaca göz atmak gereği duyduk.

Türkiye Cumhuriyeti devleti hepimizin bildiği gibi 1923 yılında gerçekleşen Lozan Barış konferansı ile dünya devletlerine bağımsızlığını kabul ettirmişti. Lozan konferansında bir çok sorunla karşılaştı. Bu sorunların başında da Kapitülasyonlar gelmekteydi. Büyük uğraşlar ve özverilerden sonra bu sorun halledilebildi. T.B.M.M. Hükümeti Devleti’nin Başkanı M. Kemal Atatürk¹ “*Ülkem için Ekonomik köleliği asla kabul edemem*”² diyerek Hükümetinin Ekonomik politikasını belirlemiş oluyordu.

7.1.1 Türkiye’nin Siyasi ve Ekonomik Durumu :

Yeni Türk Hükümeti’nin Ekonomik durumu ard arda gelen savaşlar ve diğer bazı olumsuzluklar nedeni ile durumu iyi değildi. İlk etapta ekonominin düze çıkarılması için özel teşebbüse güvenilmişti. Fakat özel teşebbüste de bu durumu düzeltecek ne sermaye ne hammadde, ne de kalifiye işgücü yeterliydi. Bu girişimler 1929 yılı Dünya ekonomik buhranına kadar devam etti. Dünya ekonomik buhranı ile Türkiye Cumhuriyeti yeni bir kararla “Devletçilik” yönetimi içerisine girdi. Bu yönetim sisteminde özel sektör devlet tarafından olabildiğince desteklenecek fakat devlet de özel sektörün yanında fiili olarak ekonominin içerisine girecekti.

Savaş ihtimalinin belirmesiyle birlikte önlemler almaya başlayan hükümet³, savunma harcamalarına öncelik ve önem vermiş, devletin ekonomiye müdahalesini giderek artmasına

¹ Ali Naci KARACAN, *Lozan*, (İkinci Baskı), Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s.148-160.

² Selahi Ramadan SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, TTK Yayınları, Ankara 1986, s.208.

³ Şevket Süreyya AYDEMİR, *İkinci Adam*, c.II, İstanbul 1976, s.131.

rağmen, özel sektöre önem göstermeye devam etmiştir. Savaş sırasında uygulanmış olan enflasyonist para politikası, mal kıtlığı ve karaborsa, devletin askeri alım ihaleleri ki harcamaların çok büyük bir bölümünü teşkil eder;⁴ özel kesimde sermaye birikimine, hatta haksız kazançlara yol açmıştır. Savunma giderlerinin emisyonla karşılanması yanı sıra, devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarına ve tüketim vergilerine gereken zamların vaktinde yapılmamış olması, ülkede talep enflasyonu yaratmıştır.⁵ Bunun yanında 26/27 Aralık 1939 günü "Büyük Erzincan Depremi" diye anılan doğal felaket ülke ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir.⁶

Savaş ekonomisine geçildiğinde Cumhuriyetin en çok uğraşacağı sorun tarımdı. Çünkü 1939'da Türkiye nüfusunun %70'i tarımla uğraşıyordu. 1940 sayımına göre 17.820.950 olan toplam nüfusun 13.475.000'i kırsal kesimde yaşıyordu.⁷ Tarım alanında beklenen gelişmede henüz gerçekleştirilememiştir.⁸

II. Dünya Savaşı'nda dışa kapalı bir ekonomik modelin uygulanmasının imkansızlığı ortada idi. Türkiye açısından ,Almanya gerek II. Dünya Savaşının başında, gerekse II. Dünya savaşı esnasında ekonomik olarak en önemli devlet olma özelliğini taşımıştır. Şöyle ki; Türkiye 1937 yılı itibariyle yün iplik ve kumaş ihtiyacının %78'ni, demir ve çeliğin %69,7'sini, makine ve mamül maddelerinin %61'ni, kimyevi maddelerin %55,4'nü bu ülkeden temin ediyordu. Buna karşılık Almanya Türkiye'nin ham yününün %75'ni, ham pamuk ve kromunun da %70'ni alıyordu⁹ Buna karşılık Almanya 1939 yılında da Türk ihraç mallarının %50'sini alıyordu. "Bu yolla Türk ziraat ini desteklemenin tek yolu Almanya olarak kalıyordu."¹⁰ Almanya ile ilgili sorunlardan biride Krom madeniydi. Krom madeni silah yapımında kullanılan üstün vasıflı çelik ve yüksek dirençli zırh üretiminde kullanılan temel hammadde idi.¹¹ Dolayısı ile savaşta kıymeti tartışılmazdı. İngiltere ve Fransa bu maddeleri sömürgelerinden ve ya eskiden de ticari bağlantıları olduğu ülkelere almak-

⁴ Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi*, (1939 - 1945), Ankara 1974, s.51.

⁵ Selim TARLAN, *a.g.e.*, s.19.

⁶ Mahmut GOLOĞLU, *a.g.e.*, s.51.

⁷ Ş. Süreyya AYDEMİR, *a.g.e.*, c.II, s.384.

⁸ Ş. Süreyya AYDEMİR, *a.g.e.*, s.61-63.

⁹ W. N. Medlicott, *Economic Blockade*, Vol.I, s.269, Nakleden Selim DERİNGİL, *a.g.e.*, s.22.

¹⁰ Yulug Kırat TEKİN, "İkinci Dünya Savaşında Türk - Alman Ticaretindeki İktisadi Siyaset" *Beiletten*, c.XXV, / 97 Ankara 1961, s.96-101.

¹¹ Selim DERİNGİL, *a.g.e.*, s.157.

taydı. İşte tam bu nokta II. Dünya savaşında Türkiye'nin siyasetini belirledi. Bu siyaset Osmanlı'dan beri devam eden " tarafları birbirine karşı oynama" taktiği idi.¹²

Yetişkin nüfusun yurt savunması nedeni ile askere alınması, üretim ve ithalatta görülen daralmalar ve buna bağlı olarak fiyatlardaki yükselmeler, hemen hemen her türlü malda yaşanan darlıklar, savaş yıllarında Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Önemli sorun olan tüketim malları kıtlığı Refik Saydam Hükümeti tarafından 1942'ye kadar, tarım ürünlerinin düşük fiyatlarla devlete zorunlu satışı ve fiyat denetimleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır. 1940 yılının başlarında kabul edilen Milli Korunma Kanunu, üretim, dağıtım, tüketim zincirini her safhasında devlete geniş müdahale ve el koyma imkanları sağlıyordu. Bu sistem dahilinde zaruri tüketim malları olan ekmek ve kömür devlet tarafından piyasa değerinin altında, dokuma ürünleri ile şeker ise devletçe yüksek karlarla satılıyordu. Tarım ürünleri ise, çiftçiden piyasa fiyatlarının altındaki fiyatlarla alınıyordu. 1941 yılı bütçesi toplamı 309.734.307 TL¹³ idi.

1942 ortalarından itibaren, Başbakanın değişmesi ile birlikte yeni Başbakan Saraçoğlu Hükümetince daha liberal bir uygulamaya gitmiş, hububat alım fiyatları yükseltilmiş, ilaveten ürünün bir bölümünün çiftçiler tarafından piyasaya, piyasa fiyatlarından satılmasına izin verilmiştir. Buğday, Tütün ve pamuk fiyatlarındaki ani artışlar olağanüstü kazançlara sebep olmuştur. Gıda maddelerindeki fiyat denetimlerinin yumuşatılmasıyla birlikte genel fiyat seviyesine 1942 ve 1943 yıllarında büyük sıçrama yapmıştır. Bu dönemde elde edilen aşırı kazançların ise, varlık vergisi vasıtasıyla devlete aktarılması düşünülmüştür

Savaş dönemi tarımsal gelirlerinin vergilendirilmesi 1944 – 1946 yılları arasında yürürlükte kalan Toprak Mahsulleri vergisi ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu vergiden sağlanan kar ise 170 milyon TL (13.700.000. Dolardır.) dir.

İkinci Dünya Savaşının sınırlarımızın hemen ötesinde ve çevremizde korkunç boyutlara ulaşması, hükümeti olağandışı tedbirler almaya mecbur bırakmıştır. Bu tedbirlerin başında, top yekün savunmayı kolaylaştırmak amacı ile Milli Korunma Kanunu gelmektedir. Kanunla

¹² Selim DERİNGİL, a.g.e., s.25.

¹³ Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi*, (1939 – 1945), Ankara 1974, s.108.

birlikte T.B.M.M. tarafından hükümete verilmiş olan kararname çıkarma yetkisi sayesinde, hükümetin yetki alanı genişlemiş, hükümet ekonomiyi yönetmek üzere gayet geniş imkanlarla donatılmıştır. Ticaret, sanayi, çalışma, üretim ve tüketim konularında hareket serbestliğini veren Milli korunma kanununun kararnamelere dayanan uygulaması 1940 yılından itibaren de sürmüştür.

Savaş sırasında, gerek savaşa dahil gerekse savaş dışı kalmış ülkelerin kendi mal satışlarına sınırlamalar getirmesinin yanı sıra ulaşım risk ve güçlükleri, Türkiye'nin yabancı mal alımlarını hayli engellemiştir. İhracat ise miktar olarak azalırken, malların yüksek fiyatlardan alıcı bulması sonucu değer olarak artış kaydetmiştir. İkinci Dünya Savaşının ilk yıllarında Almanya Türk ihraç ürünlerine yüksek fiyat politikası uygulayarak, tüm malarının hasım ülkeler yerine Almanya'ya yönelmesini sağlamıştır. Savaşın sonlarına gelindiğinde, 1944 yılının ortalarından itibaren Türkiye'nin ticareti Almanya'dan uzaklaşarak Dolar ve Sterlin sahasına yönelmiş olduğu gözlenmektedir.

İkinci Dünya Davaşı (1940-1945) döneminde Türkiye'nin İhracat Toplamı 1 Milyar 108 Milyon TL., ithalatı ise 785 milyon TL. dir.^{14*}

Bu arada II. Dünya Savaşında Almanya 1 Eylül 1939 sabahı Polonya'ya saldırmış, bunun üzerine de İngiltere ve Fransa 3 Eylül 1939 günü Polonya'ya verdikleri garantiye dayanarak Almanya'ya savaş ilan etmişlerdi. Bu da II. Dünya Savaşının başlangıcı olmuştu.¹⁵ Hitler II. Dünya Savaşında "Hayat alanı" teorisi ile öncelikle doğuya ,hemen ardından batıya taarruza geçti. Batıda öncelikli hedef Fransa, gerçek hedef ise İngiltere idi. İngiltere coğrafik olarak bir ada devleti olması nedeni ile işgale karşı dayandı, fakat her savaşta olduğu gibi savaştan sadece askerler değil, sivil halk da zarar gördü. Almanya'nın elinde 1940 yılında özellikle Fransa'nın yenilmesinden sonra İngiliz ve Fransız binlerle ifade edilebilen mülteciler

¹⁴ Selim TARLAN, *Maliye Dergisi*, Ankara 1998.

¹⁵ R.UÇAROL, *Siyasi Tarih*, (4. Baskı), İstanbul 1995, s.595.

* Dolar, 1939 – 1945 döneminde 1,3 TL .dir. Buradan hareketle Türkiye'nin ithalatı yaklaşık 852 milyon Dolar civarındadır. İhracatı ise yaklaşık 604 milyon Dolar civarındadır

oluşturdu. Bu mültecilere acilen gıda maddeleri gerekiyordu. Fransa ve İngiltere Büyükelçileri Türk hükümetinden bu maddelerin sağlanmasını rica etmişlerdi. Yunanistan'ın Alman orduları tarafından işgali üzerine, Yunanistan halkına da aynı surette gıda maddeleri gönderilmesi ricası tekrarlandı.¹⁶

Türkiye'de yukarıda da belirtildiği gibi savaş ekonomisinin zorlukları baş göstermişti. Yunan Hükümeti'nin istediği gıda maddelerinin bulunabilmesi için Türk Hükümeti yardım konusuna çok duyarlı davranarak bir komisyon kurma kararı almışlardır. Bu komisyon Dış İşleri Bakanlığında koordinesi ve Feridun Cemal Erkin'in Başkanlığında olmak üzere Ticaret Bakanlığında temsilcilerle oluşturulmuştur. Oluşturulan komisyon ise hemen çalışmalarına başlayarak aşağıda belirteceği üzere Yunanistan'a yapılan yardımları oluşturma, Müttefiklerden ve Mihver Devletlerinden alınacak izinleri koordine, ulaştırma ve dağıtılması işlemlerini gerçekleştirmişlerdir.¹⁷

7.1.3 II. Dünya Savaşı Başlarında Türk – Yunan İlişkilerinin Genel Durumu :

1 Eylül 1939 sabahı başlayan II. Dünya Savaşı bütün devletler nezdinde uluslararası ilişkilerini etkilemiştir. Savaşa katılan devletler ülkelerindeki yıkım ve savaş ekonomileri nedeni ile katılmayanlar açısından ise ekonomik ilişkiler bakımından II. Dünya Savaşı dünya ekonomik düzenini etkilemiştir. Bu ortamın etkisi altında Türkiye-Yunanistan ilişkilerine göz atacak olursak:

Türkiye ile Yunanistan arasındaki yakınlaşma daha öncede belirtildiği gibi Atatürk – Venizelos zamanında başlamıştır ve ismine Türk – Yunan dostluğu denilmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun Atina'yı Mart 1930'daki ziyareti sonucunda Yunanistan Başvekili ve Hariciye Nazırı General Meteksas "Dostluk" kelimesini yeterli bulmayarak bunu "Kardeşlik" sözü ile ifade etmiştir.

II. Dünya Savaşı yıllarındaki Türk – Yunan Dostluğuna Türk basının bakış açısının anlaşılması açısından Cumhuriyet gazetesinin 2 Mart 1939 tarihli yazısı şöyledir. "*Türk – Yunan dostluğu tarihin bir mucizesidir. Asırlarca beraber yaşadıkdan sonra son bir asrı da*

¹⁶ Feridun Cemal ERKİN, *Dışişlerinde*, 34 yıl (2.baskı), c.1, TTK Yayınları, Ankara 1999., s.129.

¹⁷ Feridun Cemal ERKİN, *a.g.e.*, s.129.

birbirine karşı az çok çetin mücadelelerle geçirmiş olan bu iki millet, sonunda birbirine hayatlarını ikmal eden birer mevcudiyet olduklarını olanca açıklığı ile görebildiler. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk milleti pek göze çarpmıyor, İmparatorluk sadece bir milletler haritasından ibaret sanılıyordu. İmparatorluğun tasfiyesindendir ki; onun içinde belki en kuvvetli mevkii işgal eden bir Türk milleti bulunduğu meydana çıktı. Artık Coğrafi zorunluluklar arasında tarihin alacağı yeni cereyan apaçık görülüvermişti. Kardeşlik derecelerine ilerleyen Türk – Yunan dostluğu mucizesinin sırrı işte buradadır.

Avrupa'da çarpışan Germen, İslam savunucusu Güney Doğu Avrupa'sında ancak elele vermiş bir Türk – Yunan seddile karşılanabilirdi. Avrupa merkezinden doğu ve doğu Avrupa'dan Güney Doğuya çevrilen bu sellere Türk – Yunan birliği ile kuvvetli bir baraj kurulabilirdi. İş bu anlamında incelediğimiz zaman Türk – Yunan dostluğu gözlerimize bir inşaat gibi görünür. Bu inşaat sağlam temellerine şuurla benimsenmiş milli varlıkların kolay kolay yıkılamayacağı hakikati "Lök" diye oturmuştur. İşte Türk – Yunan dostluğu abidesi bu temeller üzerinde yükselen nurlu bir anlayıştır. Ondan dolayı yalnız hükümetlerimizin değil, belki daha ziyade milletlerimizin malıdır. Hiç kimseyi taarruz fikri taşımayarak sadece kendi varlığına ve haysiyetine hürmet ettiren kuvvet mukaddestir. Türk – Yunan birliğinin oluşan olan kuvvette işte bu kutsi mahiyette görülmüştür.¹⁸

26/27 Aralık 1939'da Erzincan depremi meydana geldi.¹⁹ Bunun üzerine Yunanistan'da Türkiye'deki deprem felaketi için 700.000. kişi para yardımına katılmıştır.²⁰ Bu kişiler Yunanistan da ki Türk Büyükelçiliğine teslim edilmiş bir defterle kayıtlıdır. Bu defter 23.000 sayfadan oluşmuştur.²¹ Bunların 330.000.i Atina'da, 150.000.i Pire'de, 220.000.ide Atina civarından iştirak etmiştir. Tahmini yardım tutarı 2.000.000. Drahmi olduğu anlaşıyor.²²

Bu dönemde Yunanistan'la ticaretimiz gelişmektedir. Yunanistan'a kuru sebze, canlı hayvan, taze balık ihraç etmekteydik.

¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 1939, Sayı: 5315, s.1,9.

¹⁹ Mahmut GOLOĞLU, *Milli Şef Dönemi*, (1939 – 1945), Ankara 1974, s.51.

²⁰ Anadolu Ajansı 14 Şubat 1940 Günü Haber Bülteni:Nakleden, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Şubat 1940, Sayı 5659 s.1..

²¹ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Şubat 1940, Sayı 5659 s.1.

²² Cumhuriyet Gazetesi, 29 Birinci Kanun (Aralık) 1940, Sayı 5860 s.1.

7.1.4. Türkiye' nin 1940, 1941 yıllarında Yunanistan' a Yaptığı İnsani Yardımlar :

7.1.4.1. Türkiye'nin 1940 Yılındaki Yardımları

1940 yılı Yunanistan'a II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin yaptığı yardımların başlangıç yılı olmuştur. 18 Mart 1940'ta Almanya'nın yanında İtalya'da savaşa girme kararı almıştır. 9 Nisan 1940'ta Almanya Norveç ve Danimarka'yı istila etmiştir. 10 Haziran 1940'ta Fransa cephesi çökmüş, 22 Haziran 1940'da Almanya ile Fransa 24 Haziran 1940'da İtalya'yla Fransa silah bırakması gerçekleştirmiştir. Bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere savaş bütün Avrupa Kıtası'nı sarmaya başlamıştı. Türk Dış Politikasını yönetenlerde her gün değişen ve karmaşıklaşan koşullarda hareket özgürlüklerini korumaya çalışmaktaydılar.

26 Haziran 1940 günü ise Türk Hükümeti, Fransa'nın çöküşünü, Sovyetler Birliği'nin belirgin olmayan tutumunu ve askersel hazırlığın yetersizliğini hesaba katıp, Üçlü İttifak'a ekli 2 sayılı Protokolü (Sovyet çekincesi) ileri sürerek savaşa katılmayacağını bildirmiştir.

Nitekim, 8 Ekim 1940 Almanya Romanya'ya girmiş ve 28 Ekim 1940'ta İtalya Yunanistan'a taarruz etmiştir. 28 Ekim 1940'da İtalya'nın Yunanistan'a saldırması üzerine Türkiye, Bulgaristan'a bir nota vererek Yunanistan'a saldırdığı taktirde Türkiye'nin Savaş ilan edeceğini bildirdi. Bu gelişme üzerine Yunanistan Doğu sınırını garanti altına almış oluyordu. Bununla da yetinmeyen Türk Hükümeti İtalya'nın Yunanistan'a saldırması üzerine Askeri bir heyet oluşturarak Arnavutluk cephesindeki Muharebelerin tetkiki için bir heyet göndermiştir.²³ Bu Heyetin gitmesinden de anlaşılacağı üzere Türkiye Yunanistan'a fiili ordu göndermek hariç her türlü yardımda bulunmuştur. Bunlardan konumuz olan insani yardımlar kısmı ise aşağıda belirtilmeye çalışılacaktır.

1940 yılında Ankara'daki Büyük Yunan Elçisinin eşi Madam Rafael tarafından teşkil edilen “ Yunan askerlerine yardım Komitesinin” Türkiye'deki Yunanlılardan topladığı 15 ton şekerin Yunanistan'a ihracına izin verilmesi Dış İşleri Bakanlığının 2/12/1940 tarih ve 860 61 / 622 sayılı yazısı ile yapılan teklif üzerine Bakanlar Kurulu Heyetince 9/12/1940 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü imzasıyla kabul olunmuştur.²⁴

²³ T.C. D.A.G.M., Cumhur Arşivi, Bak. Kur., 15397 Sayılı 030.18.01. 94.21.12. Yer No'lu 25.02.1941 Tarihli 20.06.1994.03371 Sayılı Karar. Geniş Bilgi İçin Bknz.1 Nolu Belge.

²⁴ T.C. D.A.G.M., Cumhur .Arşivi, Bak. Kur., 14838 sayılı 2/14838 234-47 030.18.01.93. 113 18 (1) Yer Nolu 9.12.1940 Tarihli Karar Geniş Bilgi İçin Bknz. 2 Nolu Belge: Vatan Gazetesi, **Yunan Askerlerine Şeker hediye Edilecek**, 03 12 1940, Sayı 105 s.1: Vatan Gazetesi, **Yunan Askerlerine Gönderilecek Şeker**, 04 12 1940, Sayı 106 s.1: Vatan Gazetesi, **Yunan Erlerine 15.000 Kutu Şeker Gönderildi**, 03 12 1940, Sayı 105, s.1.

Yunanistan'ın İtalya ile Savaşı'nın kış aylarında olması Yunanistan'daki zaten az olan kaynakların kullanımını da zorlaştırmıştır. Bunların içinde yakacak malzemeleri de önemli yer tutmaktadır. Atina Büyükelçiliği ve Atina – Pire Başkonsoloslğunun talebi üzerine 5 ton kömür ²⁵ Yunanistan'a gönderilmiştir.

Türk Hükümeti Yunan askeri başarısından büyük memnuniyet duymaktaydı. Bu memnuniyet doğaldı çünkü Yunanistan hem kendi Sınırlarını korumakta hem de Türkiye'nin yaklaşan İtalya'n ve Alman Orduları önünde bir nevi set oluşturmakta ve Türkiye'yi sıcak temastan uzak tutmaktaydı. Bunu başaran Yunan Ordusundaki askerlere moral açısından 15.000 kutu şeker gönderilmiştir.²⁶

Türkiye Yunanistan'a insani yardımlar yaparken birçok sorunla da karşılaşmaktaydı. Bu sorunlardan bir tanesi de 13 Eylül 1940 tarihinde²⁷ Sakarya Vapuruna İtalyanlar tarafından el konulmasıdır.²⁸

Türkiye'nin Yunanistan' yaptığı bu yardımlar, Yunanistan'da çeşitli şekillerde yankı uyandırmaktaydı. Bu yankılardan Yunanistan'daki tanınmış gazetelerden Kathimeri gazetesinde verilen bir demeçte şu şekilde aktarmaktadır. *"Tabi dostluk hislerinden ve iki memleketi birleştiren ittiak bağlarından ilham olan bu tarz hareketin Türk – Yunan çözülmez bağının en güzel ve en belirgin bir delilidir. "*Gene Yunan basınının tanınmış gazetelerinden Proiya gazetesine ise *"Son günlerde Türk basını tarafından gösterilen hareketli sempatinin yerleştiğini belirtmektedir."*²⁹

Türkiye'nin Yunanistan'a yapmış olduğu yardımlarda dikkat çekici iki husus vardır. Bunlardan ilki İtalya'nın Yunanistan'a saldırdığı yıllarda Yunanistan'da lüks tüketim malzemelerinin (şarap, balık mamulleri, zeytin ürünleri, v.b.) ticareti vardı. Deniz taşımacılığı

²⁵ T.C. D.A.G.M., Cumhur. Arşivi, Bak. Kur., 28837 Sayılı 030.18. 1.2 93106 11(1) 2/14 691 172 Yer Nolu 14.11.1940 Tarihli Karar.

²⁶ Milliyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım 3.12.1940 , Sayı: 105, s.1: Milliyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım 24.12.1940, Sayı: 126, s.1.

²⁷ Vatan Gazetesi, Sakarya Vapuru Leros Adasında Bulundu, 13 Eylül 1940, Sayı:26, s.2.

²⁸ Vatan Gazetesi, Sakarya'nın Serbest Bırakılması İstendi, 14 Eylül 1940, Sayı:27, s.2.

²⁹ Vatan Gazetesi, Yunan Matbuatının Türkiye Hakkındaki Heyecanlı Neşriyatı, 20 Ağustos 1940, Sayı : 2, s.1.

ile de ticari olarak gelir elde etmekteydi. Buradan elde edilen gelirlerle ekonomik herhangi bir problemi yoktu. II. Dünya savaşının başlamasıyla ticaret yapabileceği herhangi bir ülke kalmadı, deniz taşımacılığı için savaş engeldi, ticari malları ise lüks tüketime uygun olduğu için savaşta makbul değildi. İkinci etken olarak niteliye bileceğimiz İngiltere 25 Mayıs 1940 tarihinde Yunanistan'a verdiği garantinin gereği ve İtalya'n saldırısı sonucu Yunanistan'a fiilen yardım etmek zorunda olmasına rağmen bunu görmezlikten geldi.³⁰

7.1.4.2. Türkiye'nin 1941 Yılındaki Yunanistan'a Yaptığı İnsani Yardımlar :

Türkiye'nin 1941 yılındaki Yunanistan'a yaptığı yardımlara geçmeden kısaca Dünya üzerindeki gelişmeler, Türkiye'nin durumu, Yunanistan'ın durumu ve ekonomik koşulların gözden geçirilmesinin Konunun işlenmesi açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

II. Dünya Savaşı'nın 1941 yılındaki seyrine Avrupa açısından bakacak olursak Avrupa devletlerinin büyük çoğunluğu Mihver yanlısı devletlerin egemenliği altına girdiğini görmekteyiz. Bulgaristan Mart 1941 yılında Mihver devletlerine katılmıştır. Yugoslavya ve Yunanistan ise Nisan 1941 tarihinde Almanya tarafından işgal edilmiştir.

Türkiye açısından olaylara bakacak olursak Batı Sınırı Yugoslavya ve Yunanistan işgal edilmiş Bulgaristan ise Mihver devletlerine katılmıştır. Doğu Sınırında ise İran'da İngiliz – Sovyet işgalini görmekteyiz. Güney Sınırındaki Suriye'de Fransız Vichy hükümeti yanlısı bir yönetim hüküm sürmektedir. Gene Güney komşusu Irak'ta ise Alman yanlısı bir hükümet darbesi gerçekleştirmiştir.* Kısaca Türkiye'nin komşuları ya fiilen savaşın içinde yada direkt etkisi altında idi. Bu ortamda Türkiye Tarafsızlık politikasını korumak için mücadelesine devam etmekteydi.

Müttefikler ise Türkiye'nin Savaş'a girmesi için elinden geleni yapmaya kararlıydılar. Özellikle İngiliz Devlet Başkanı Winston Churchill Yunanistan'ın İtalya'ya karşı gösterdiği başarılı savunmaya Türkiye'nin de katılması halinde Mihver Devletlerinin Balkanlarda durdurulabileceğini düşünmekteydi.³¹

³⁰ Vatan Gazetesi, Savaş, 4 İkinci Teşrin 1940, Sayı 76, s.3.

³¹ Selim DERİNGİL, a.g.e. s.133 – 137.

* Darbe Raşit Ali Gaylani tarafından yapılmıştır. Türkiye açısından hem Almanların hem de İngilizlerin Irak'a ulaşım yolu Türkiye'den geçmekteydi İngilizlerin Türkiye'yi savaşa sokma çabası için iyi bir fırsatı fakat Türkiye Savaşa Girmedi ve darbe İngilizler Tarafından bastırılarak son bulmuştur.

Balkanlarda ki komşumuz ve asıl konumuz Yunanistan ise 6 Nisan 1941 tarihinde Almanya tarafından işgal edildi. İşgal karşısında İngiltere verdiği garantinin gereği olarak 22 Nisan 1941'de Yunanistan'a asker çıkardı. Yoğun Alman taarruzları karşısında, İngiliz yardımına rağmen dayanamayan Yunanistan 23 Nisan 1941'de Almanlara teslim oldu. İngilizler de bu teslimiyet üzerine Nisan ayında Yunanistan'ı terk etmek zorunda kaldı.³²

Gelişen bu olayların ışığı altında 1941 yılında Yunanistan'a yapılan insani yardımlardan önce 1941 ve 1942 yılında Yunanistan'da 300.000 kadar insanın açlık yüzünden öldüğünü belirtmenin yardımların gerekliliğini ispatlayacağı kanaatindeyiz.³³

Almanya'nın Yunanistan'ı işgalinden sonra Yunanistan'a yardım edebilecek tek devlet Türkiye kalmıştı. Türkiye tarafsızdı ve. Almanya ile olan ilişkilerinde ve özellikle. Özellikle Türkiye'de ki krom madeni Almanları bu konuda ikna etmekte kullanılabiliyordu.³⁴ Yukarıda da açıklandığı gibi Yunanistan'a yardım yapılması konusunda yardımları götürebilecek tek devlet Türkiye idi³⁵

fakat etrafı savaşlarla dolu olan bu ülkenin ekonomik durumu da bu yardımların boyutunu ve neticesini doğrudan etkileyecektir. Bu yüzden Türkiye'nin Ekonomik durumuna da kısaca göz atmakta fayda görmekteyiz.

Türkiye'de savaşın ilk günlerinde yükselmeye başlayan fiyatlar sınır tanımaz duruma gelmişlerdi. Pek az gelişmiş olan sanayi, yüksek üretim sıkıntısını yaşıyor, yapılmış mallar yüksek fiyatla piyasaya çıkarılıyordu. Dış ticaret ilişkilerinin bozulması yüzünden ucuz ve kolay ithalat yapılamıyordu. 1941 ve 1942 yıllarında buğday ürününün çok az oluşu, Türk milletinin ana besin maddesi olan ekmekte kısıntılar yapılmasına sebep olmuştu. Bu sırada büyük bir orduyu beslemenin zorluluğu da göz önünde tutulacak olursa 1942 yılında Türk toplumunun büyük bir sosyal ve özellikle ekonomik bunalım içinde olduğu kolayca anlaşılabilir. Hayat son derece pahalılaşmış, en zorunlu ihtiyaç maddeleri bile kara pazara düşmüş, yüksek fiyatla "kara pazar"da alışveriş yapılması normal hale gelmişti.³⁶

1941 yılında Mayıs ayına kadar nüfus başına günde 300 gram olan ekmeğin payı, İstanbul

³² Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.111

³³ Konstantin ÇUKOLAS, a.g.e., s.65.

³⁴ Times Gazetesi, Nakleden; Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 12 Eylül 1941, Sayı :378, s.1,3.

³⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1941, Sayı :6095, s.1-5.

³⁶ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.163.

valiliğinin bir ilanı ile günde 150 grama indirildi. Hükümet 1941 yılından arta kalan hububat ürünü ile 1942 yılı ürününe el koydu. Fakat hububat ürününe el koymak, izlenen amaca hizmet etmedi. Çünkü eldeki ulaştırma araçları bunların istenildiği gibi dağıtılmasına ve nakline yetmiyordu.³⁷

Yukarıda değinildiği gibi İngiltere Yunanistan'a yapacağı yardımlar için Türkiye'yi kullanmak mecburiyetinde idi. İngiltere Kızılhaç kurumu ile Türk Kızılay'ı ve Türk Hükümeti bir araya gelerek Eylül 1941'de ortak çalışma kararı aldılar.³⁸ Bu karar gereği;

İngiliz ithalat şirketi tarafından Türkiye'den satın alınmış olan 5 bin ton eşya ve tıbbi yardım malzemelerinin gönderilmesi için İngiltere ve Türk hükümetleri arasında anlaşmaya varılmıştır. Bu malzemeler Adana vapuruyla gönderilecektir. Fakat Anlaşma sağlanmadan 14 Eylül 1941 günü aşağıdaki malzemelerin ilk partisi zaman kaybetmeden Yunanistan'a gönderilmiştir.³⁹

İngiliz Ticaret şirketi, Yunanistan'a Yardım Cemiyeti ve Avustralya Komitesi tarafından satın alınan 50 bin ton erzak⁴⁰ Türk Kızılay Cemiyeti tarafından kiralanan Adana Vapuru ile Yunanistan'a gönderilmiştir.⁴¹ Yine aynı vapurla Türk Kızılay'ı Cemiyeti tarafından Yunan Kızılhaç'ına çocuklara verilmek üzere 25 ton gıda maddesi 21 Mart 1941'de gönderilmiştir. Bu maddeler; fasulye, nohut, yumurta, yağ, şeker, soğan, süt, undan oluşmaktaydı. Vapur bu yükleri 5 sefer yaparak son yükünü 21 Mart 1941 tarihinde olmak üzere Yunanistan'ın Pire limanına teslim etmiştir.⁴² 1941 yılında Kurtuluş gemisi ile ihtiyacı olan Yunan Milletine teslim edilmek üzere mühim miktarda Buğday, fasulye, pirinç ve sıhhi malzemeler gönderilerek, malzemeler Yunan Kızılhaç'ına teslim edilmiştir.⁴³

³⁷ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.164.

³⁸ Cumhuriyet Gazetesi, *Sivil Yunan Halkına Yardım*, 14 Eylül 1941, Sayı :6136, s.1: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Gönderilecek Yiyecek Maddesi*, 14 Eylül 1941, Sayı:380, s.1,3: Vatan Gazetesi, *İnsanlık Cephesinde İleri Hareketi*, 6 Eylül 1941, Sayı:372, s.1: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım, Hükümetimizin Teşebbüsü ile Kızılay ve Kızılhaç Elele Verdiler*, 12 Eylül 1941, Sayı: 378, s.1: Vatan Gazetesi, *Kızıl Yunan Halkına El Uzatıyor*, 5 Eylül 1941, Sayı:371, s.1.

³⁹ Cumhuriyet Gazetesi, *Türkiye'den Yunanistan'a Gidecek Yardım*, 12 Eylül 1941, Sayı:6134, s.3: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 12 Eylül 1941, Sayı:378, s.3: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Gönderilecek Yiyecek Maddesi*, 14 Eylül 1941, Sayı:380, s.1,3.

⁴⁰ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.170 (50bin ton erzak Türkiye tarafından ithal edilen miktar kadardır).

⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 23 Eylül 1941, Sayı :6145, s.1; 26 Eylül 1941, Sayı :6148, s.1.

⁴² Cumhuriyet Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 21 Mart 1941, Sayı: 6004, s. 1,5.

⁴³ Vatan Gazetesi, *Kızılayın Yunan Milletine İlk Yardımı*, 14 Birinci Teşrin 1941, Sayı:410, s.1,3: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 11 Birinci Teşrin 1941, Sayı:407, s.2.

Almanlar, 26 Nisan 1941 günü Adaların işgaline başlamıştır.⁴⁴ Türk Hükümeti coğrafik olarak hemen yakınındaki adaların işgaline rağmen Bakanlar Kurulu kararı ile 5 bin ton kömürü Yunanistan'a ihraç etmiştir.⁴⁵ Kömürün yanında yüklü miktarda elma,⁴⁶ arpa ve fasulye⁴⁷ göndermiştir. Yunan askerlerini de unutmayan Türk Hükümeti, Yunan askerlerine hediye olarak elma şekeri göndermiştir.

Yunanistan 1941, 1942 yılları iklim koşulları olarak kış ayları oldukça soğuk geçmiştir. Yunanistan'ın işgal altında olması nedeni ile mevcut kaynakların iyi kullanılmamış ve işgalci Almanlar tarafından da tüketilmesi neticesi yakacak sıkıntısı başlamıştır. Bunun yanında tabut yapmak için kullanılacak tahta bulunamamıştır öyle ki ölen 300.000 Yunanlıyı⁴⁸ defnetmek için tahta bulunamaması ve mevcut cesetlerin salgın hastalıkları yayacağı düşüncesi ile Yunan hekimler birliği mevcut cesetlerin yakılması için Yunan dini lideri Sensine'den izin almışlardır.⁴⁹

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Türkiye'den yapılan yardımların koordinesi ve mimarı Feridun Cemal ERKİN'e verilmişti. Feridun Cemal ERKİN'in Sözleri ile;

"Ticaret bakanlığınca verilen lisanslara Fransız ve İngilizlere sağlanan gıda paketleri sefaretlere teslim ediliyor ve onlar sevkini kendi imkanlarıyla sağlıyordu. Memleketimizde de çok darlaşan bu Maddelerin tedariki bize ve özellikle bana, büyük zorluklar yükliyordu. Yunanistan'a gönderilecek paketler, birde ulaştırma, yani gemi bulma sorununu ortaya çıkartmıştı. Ulaştırma Bakanlığı "Kurtuluş" gemimizi bu işe bağladı. Taşıma meselesinin şahsen beni ne kadar yordüğünü ve sıkıldığını tarif edemem. Kurtuluşun, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, Adalar denizinden Pire'ye gitmesi için, evvela Almanlardan hamulerin Yunanistan'a girmesi izni, bundan sonrada gemi rotası için Alman, İtalyan ve İngiliz Akdeniz donanmaları tarafından verilecek sefer ve rota müsaadesi sağlanması gerekiyordu. Çok defa, üç izinden biri ve ya ikisi verilmiyor, o zaman hareket tarih ve saati için yeniden müracaat gerekiyordu. Ara sıra daha heyecanlı durumlarda karşıma çıkmakta idi. Geminin hareket zamanı ve rotası kabul edildikten sonra, son anda, hatta bazen geceleri uykudan

⁴⁴ Cumhuriyet Gazetesi, *İki Yunan Tümeni*, 13 Mayıs 1941, Sayı: 6057, s. 1,5.

⁴⁵ T.C. D.A.G.M, Cumhur. Arşivi Bak. Kur., 28937 Sayılı Yer Nolu 2/15322 030.18.1.2, 94.17.17.(1) Numaradaki Belge.

⁴⁶ Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Arpa ve Fasulye Gönderiliyor*, 3 Mart 1941, Sayı :192, s. 2.

⁴⁷ Vatan Gazetesi, 1 Nisan 1941, Sayı :218, s. 2.

⁴⁸ Konstantin ÇUKOLAS, a.g.e., s.65.

⁴⁹ Vatan Gazetesi, *Yunan Milleti Aç "Ölüler Yakıyor"*, 19 İkinci Teşrin 1941, Sayı: 444, s. 1.

uyandırılarak, bana filan hükümetin seyahat saatini değiştirmek istediği bildiriliyor ve gemi acele durdurularak bütün muameleye yeniden ve baştan başlanması gerekiyordu. Bu hal yalnız Yunanistan'da, aç halkın sabrını yitirmekle kalmıyor, işin insani mahiyeti dolayısıyla da her erteleme, doğuracağı ızdıraplar bakımından beni vicdan azabına sokuyordu. "Kurtuluş" gemisi bu sözcüğün, yaşanan şartlar içinde kazandığı anlam dolayısı ile, Yunanistan'da gerçek kurtuluşa simge sayıldığını Yunan sefiri bana söylemişti. Ne yazık ki, kurtuluş gemisi, bir seferinde kazaya uğrayarak battı. Gereken teşebbüslere girişerek, aynı hizmet için ikinci bir gemi temin ettik. Yunanistan'ın işgalden kurtulmasından sonra, Pire Belediye Başkanından çok sıcak bir teşekkür mektubu aldık. Sakız Metropolitisi de içli bir mektupta insani gayretlerimden dolayı beni takdir ettiğini bildirdi. Nihayet Yunan Hükümeti Phenix Nişanının büyük kordonunu hediye etti."⁵⁰

Diyen Feridun Cemal Erkin Türk Hükümetinin yaptığı yardımların ilk mimarıdır. Bunun dışında Gazeteciler Cemiyetinin, İstanbul Belediyesinin, Üniversitelerin, Türkiye'de yaşayan Rumların, Adalara yakın halkın fiili olarak yaptığı yardımlarda mevcuttur.

Türkiye Cumhuriyeti yaptığı insani yardımların yanında, Yunanistan'da kalan vakıf varlıklarını II.Dünya Savaşı sonuna kadar Yunanistan'ın kullanmasına müsaade etmiştir.⁵¹

Yardımlarımızın Simgesi olan kurtuluş gemisi ise 21 Ekim 1942 tarihinde 1 aylığına 50 tonluk gıda Maddesini götürmek üzere kiralanmıştı.⁵¹ 1941 yılının ilk baharında Yunan ordusunun ihtiyacı olan 10.000 şişe tetanos serumu bağış olarak Türkiye tarafından Atina hükümetinin emrine verilmiştir.⁵²

7.1.5 Türkiye'nin 1942 Yılındaki Yunanistan'a Yaptığı Yardımlar

1941 yılının sonunda Japonya'nın Pearl Harbour saldırısı Amerika Birleşik devletlerinde fiilen savaşa katılmasına sebep oldu. Japonya uzak doğuda ardı ardına gelen zaferler kazanmaktaydı. Almanya ise Rusya içlerine doğru ileri akınları sürdürmekteydi. Kısacası II.Dünya savaşı alabildiğine yayılmıştı.

Türk hükümeti ise bu durum karşısında tarafsızlığını korumaya gayret ediyordu. Zamanın Ulus Gazetesi yazarlarından Falih Rıfkı ATAY'ın sözleri ile:

⁵⁰ Feridun Cemal ERKİN, *Dışişlerinde 34 yıl Anılar – Yorumlar*, (I.Cilt),TTK, Ankara 1987, s.129 – 132.

⁵¹ T.C. D.A.G.M, Cumhuriyet Arşivi, Bak. Kur Fonu, 17150 Sayılı 030.18.01. 97.108.17 Yer Nolu, 10.07.1941 Tarihli Karar. Geniş Bilgi için Bknz. Belge 4.

⁵² Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 11 Birinci Teşrin (Ekim)1941, Sayı: 407, s.2: Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 13 Birinci Teşrin (Ekim) 1941, Sayı:409, s.1. Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 21 Birinci Teşrin (Ekim) 1941, Sayı: 419, s.2.

⁵³ T.C. D.A.G.M, Cumhuriyet Arşivi, Bak. Kur Fonu, 19533/2/15461 Sayılı – 94.24.16 Yer Nolu, 26.3.1941 Tarihli Karar.

*“Asırlardır belki hiçbir nesli barış içinde doğup ölmeyen bu millete harb’i sonuna kadar kansız, yarasız ve acısız geçirmek nasip olacaktıdır bilmiyoruz. Fakat dileğimiz odur. Hiçbir toprak kazancı peşinde değiliz, bizi ancak bir zorlama savaşa sokabilir. Çünkü barış için ne şeref, ne hak, ne de bir karış toprak haracı vermek niyetinde değiliz.”*⁵³

1942 yılının gelişen önemli olaylarına kısaca gözatacak olursak; 1 Ocak 1942 de Birleşmiş Milletler Örgütü kurulması, 26 Mayıs 1942’de İngiltere ve S.S.C.B.’nin 20 yıllık İttifak Antlaşması imzalamasıdır. Türkiye açısından İngiltere ve S.S.C.B.’nin antlaşma imzalaması Kuzeydoğu emniyeti açısından kuşku uyandırıcıdır.

4 Kasımda Kuzey Afrika’dan General Ramel komutasındaki Alman Kuvvetleri çekilmeye 10 Kasımda Almanlar Kuzey Afrika’yı boşaltmaya başlamış ve 19 Kasımda da Rusların Almanlara, genel taarruzu başlamıştır. Türk Siyasi hayatında ise 9 Temmuz 1942’ de Dr. Refik Saydam ölmüş, yerine Şükrü Saraçoğlu Başbakan olmuştur.

1942 yılı Yunanistan için II. Dünya savaşının en yıkıcı yılı olmuştur. Birçok gazetenin değişik manşetlerinde, bürokratlara ve diğer yayınlara göre farklı olmakla birlikte açlıktan ölen insanlar vardı. Cumhuriyet gazetesinin belirttiğine göre *açlıktan her gün 1.000 kişi ölmektedir.*⁵⁴ *“Atina ve Pire’de her gün açlıktan 2500 kişi öldüğü yönündedir.”*⁵⁵ Vatan gazetesinin belirttiğine göre ise, *“Atina’da ölenlerin sayısı iki bine yaklaşıyor”*⁵⁶ *Yalnız Atina ile Pire’de her gün açlıktan 2.500 kişinin ölmekte olduğunu insanlığın gözü önüne koyarız.*⁵⁷ İfadelerinden de anlaşıldığına göre miktar kesin olmamakla birlikte açlıktan insanlar ölmektedir.

Açlıktan ölen insanlarla ilgili olarak 5 Temmuz 1942’de Anadolu Ajansının haberine göre; *“Müstakil Beyrut Muhabirine göre Yunanistan’dan kaçmaya muvaffak olan Fransızlar*

⁵³ F.Rıfık ATAY, Ulus Gazetesi, Savaş, .3 Ocak 1942..

⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunan Halkı Açlıktan Ölüyor**, 16 İkinci Kanun (Ocak)1942, Sayı: 6254, s.1 ; Cumhuriyet Gazetesi **Yunan Halkı Açlıktan Ölüyor**, 28 İkinci Kanun (Ocak)1942, Sayı: 6266, s.1.

⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan’a Yardım**, 28 İkinci Kanun (Ocak)1942, Sayı: 6266 s.1.

⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan’a Yardım** , 28 İkinci Kanun (Ocak)1942, Sayı: 6266 s.1.

⁵⁷ Vatan Gazetesi, **Dumlupınar Vapuru Yunanistan’a Gidiyor**, 19 Şubat 1942, Sayı 491, s.1,3; Vatan Gazetesi, **Yunanistan Neler Çekiyor**, **Halk Açlıktan Ot Yiyor**, 5 Temmuz 1942, Sayı:627, s.1.

buradaki durumun çok feci olduğunu söylüyorlar. Bunların anlattıklarına göre Yunanistan bilhassa yiyecek bakımından büyük sıkıntılar içindedir. Kara borsa fiyatları yanlarına yaklaşılamayacak kadar yüksektir. Halk ot ve çiçeklerle beslenmeye çalışıyor. Bu otlarla çiçekleri kaynatmak sureti ile yenebilecek hale getiriyorlar. Gıdasızlıktan bitkin olan insanların sokaklarda düştüğü görülüyor. Her sabah ötede beride açlıktan ölenlerin cesetleri toplanıyor. Bilhassa çocuklar acınılacak durumdadır. Bütün iase depoları daha işgalin ilk günlerinde mühürlenmiş ve Almanya'ya gönderilmiştir. Askerler mağazalara hücum ederek ne bulurlarsa satın almışlar ve bunların bedellerini işgal memleketlere mahsus marklarla ödemişlerdir. Bugün Yunanistan'da et yalnız Almanlara tahsis edilen lokantalarda bulunabilir. Halk 10 aydan beri et yüzü görmemiştir.”⁵⁸

Açlıktan ölen Yunanistan'da ki halkla ilgili olarak Yunanistan'da bulunan ve ismi açıklanmayan bir Yunan siyasetçisinin Lozan'da basına verdiği bir demeç oldukça ilginçtir ve Türk basınındaki haberleri destekler niteliktedir. Bu demeç;

“Yunan Hükümetinin esas işi, dahili vaziyeti kuvvetlendirmek ve bilhassa “genel açlık” ile mücadele etmektedir. Atina'da, söylendiği gibi günde açlıktan 2.500 kişi değil 250 kişi ölmektedir. Her on günde bir, iki bin ton hububat gönderen Türkiye'nin bu tesirli yardımı özellikle büyük önem taşımaktadır. Tarafsız iase gemilerinin Yunanistan'a gelebilmesi için, Hükümet gerek anglo – saksonlardan, gerek mihverden garantiler elde etmeye çalışmaktadır.

Atina'da ölenlerin sayısı 2.000'e yaklaşıyor. Yunanistan'dan gelen haberlere göre Atina Pire'de günde açlıktan ölenlerin sayısı iki bine çıkmıştır. Her ay ölen 60.000 kişinin arkasında bunun birkaç mislide bünyesinin mukavemeti çökmüş ve ölümle nişanlamış insan vardır.

Kurtuluş Vapurunun kazaya uğrama ve seferlerin arasına fasıla girmesi yarım milyon insandan ölümü uzak tutan seddi yıkmıştır. Dumlupınar Vapuru iki, üç güne kadar seferlere başlayacağı için sed yeniden kurulmuş olacaktır. Kızılay'ın bakmaya karar verdiği bin Yunan çocuğunun gelmesi gelecek sefere kalmıştır.

⁵⁸ Vatan Gazetesi, Yunan Halkı Açlıktan Ölüyor, 20 Şubat 1942, Sayı 492, s.1,3.

Yine bu kişiye göre *İngiltere Yunanistan'daki bu duruma rağmen gelen yardımları engellemektedir. İngiltere bir takım çekinceleri ileri sürerek içinde mülteci olan Yunanistan'ın da bulunduğu birtakım ülkelere abluka uyguluyordu.* Bu da Yunanistan'a yapılan yardımları engelliyor ve İngiltere'den gelmesi gereken yardımlar bir türlü gelmiyordu. Londra'nın açıktan Yunanistan'a çektiği bir telgraf bunun en güzel kanıtıdır.

Gelen telgrafa: göre *Yunanistan'dan gelebilen bir mektubun açlık hakkında verdiği bilgiyi gözler önüne seriyordu. Bu mektuba nazaran Atina ve Pire'de açlıktan ve sefaletten her gün o kadar çok insan ölüyormuş ki; çok defa bu ölümlere tabut yapacak tahta bulunamıyormuş.*⁵⁹ Yunan Milleti İngiltere'den beklediği yardımı bulamamasına rağmen, Müttefik İngilizlerin Yunanistan'da Almanlara esir düşen İngilizlere elinden geldiğince yardım etmeye gayret ettiklerini öğrenmekteyiz. Bu habere göre;

Bu kara sefalet içinde dahi Yunanlılar bir İngiliz esirinin zaman zaman şuradan şuraya geçirildiğini görünce alaka ile bakıyorlar ve alkışlıyorlarmış. Felaket derecesine varan bir ıstıraba rağmen Yunanistan'da halkın maneviyatı yine yüksekmış. İşte Londra telgrafının Yunanistan'dan gelen mektuptan aldığı açıklamanın özeti.

Yunanlılar İngilizlerle beraber harp ettikten sonra kendileri faik kuvvetler önünde harbe nihayet verir ve İngilizler çekilirken bu sonunculardan Yunanistan'ı terk edip çıkamayanların bazıları memleket içinde şunun bunun evine sığınarak saklanmışlardı. Ev sahipleri bu İngilizleri sakladılar ve ellerinden geldiği kadar beslediler. Fakat vaziyetin giderek durulmaz ve dayanılmaz şekillere girdiğini gören bu İngiliz askerleri zamanla oturdukları evlere daha fazla yük olmak yerine, çıkıp işgal kuvvetlerine teslim olmayı tercih ettiler. Bu suretle Yunanlıların sonuna kadar müttefikleri ve İngilizlere karşı fedakarlığın en yüksek derecelerine numunelik edecek dostça hareket ettikleri görülmüştür. Bu hakikatler Yunan açlığına dair La Republique de bir sıra makale neşreden Yunanlı meslektaş Sanpaix'nin yazılarında tafsil edilmişti.

Şimdi hallomulacak mesele Yunan maneviyatının hangi seviye de bulunduğunu tayin etmekte değil, açlıktan kırılan bu milletin bir an önce imdadına yetişmektedir. Bunu temin

⁵⁹ Cumhuriyet Gazetesi, *Yunan Halkı Ölülerini Yakıyor*, 28 İkinci Kanun (Ocak) 1942, Sayı: 6266, s:1,3.

edecek biricik çarenin hayırlı haberini bu sütunlarda kaydettikten sonra onun tahakkukunu sabırsızlıkla bekliyoruz. İngiliz ablukasının müttefik ve dost zavallı Yunanistan lehine hafifletilmesi ve bunun neticesi olarak tez elden Yunanistan'a en lüzumlu gıda maddelerinin mümkün çabuklukla yetişebilmesi. Bu niçin biran evvel tahakkuk etmiyor? Yunan milletinin açlıktan kırılmasının önlenmesi mesela Rio de Janeiro konferansının vereceği kararlardan daha azmi ehemmiyetli bir iştir? Harbin, vuran, kıran, yıkan ve yakan tedbirleri yanında işlerin insanlık tarafları bu kadar mı ihmale uğrayacak? Halbuki Yunanistan lehine olarak duyduğumuz haberler hiç de asılsız şeyler değil gibi görünüyordu. Bunlara nazaran Yunan milletinin açık vaziyeti ile Amerika alakadar olmuş ve alaka İngiltere nezdinde de tesirsiz kalmayarak nihayet ablukanın Yunanistan lehine hafifletilmesine muvafakat olunmuştu. Türkiye'de olduğu gibi bütün dünyada memnuniyetle karşılandığından, şüphe olmayan bu insanlığa yakışır yüksek kıymetli kararın şimdi fiili neticeleri bekleniyor ve bu geciktikçe kalpleri sıkın sabırsızlığın tesirlerini ve teessürlerini önlemek mümkün olmuyor.

Bu haberden anlaşıldığı gibi Japon Taarruzu ile Savaşa katılan Amerika Birleşik Devletlerinde etkisi ile İngiltere'nin ablukayı kaldırması en azından hafifletmesi gerekmektedir. Fakat gerçekleşen bu değildi. Bu konuda yine aynı yazarın ifadesi oldukça ilginçtir. Şöyle ki ;

Bu güzel kararı alınmasını müteakip ummuştuk ki; Mısır ve Orta Şark gibi en yakın yerlerden Yunan açlığının öldürücü ve öldüren felaketini durdurmak için ilk yardımlar mümkün süratle yetiştirilecek ve Amerika'dan gelecek yardımların kafilesi de bunları takipte gecikmeyecektir. Henüz hiçbir taraftan herhangi bir hareket ve teşebbüsün faaliyete geçtiğine dair hiçbir haber almış değiliz. Mısır'da ve Amerika'da bu kadar Yunanlı var. Dost ve müttefik memleket nezdindeki Yunan Hükümeti ve hükümdarı ne yapıyorlar? Niçin bu sükut, neden bu hareketsizlik?

"Yoksa duyduğumuz güzel haber mi asılsızdı" demek isteyen şüphenin feci ihtimaline zihnimizde yer vermek istemiyoruz. Böyle bir şey ortadaki acı ve çıplak hakikatle adeta bir istihza şekil ederdi. Yok yok, öyle şey olamaz. Yunanistan'da hakikaten felaket şeklini almış olan açlık sefaleti karşısında Amerikanın ve İngiltere'nin hissiz kalmamalarından ibaret olan haberle onun zaruri neticesi olarak ablukanın Yunanistan lehine tadili kararı doğrudur.⁶⁰

⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 28 İkinci Kanun (Ocak) 1942, Sayı: 6266, s.1,3; Vatan Gazetesi, *Yunanistan'a Yardım*, 21 İkinci Kanun (Ocak) 1942, Sayı: 462, s.3.

Bu gelişmelere rağmen Türk Hükümeti mevcut politikasını değiştirmemiş ve elinden geldiğince Yunan halkına yardım gayretlerine devam etmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen 1942 yılında Türkiye'nin Yunanistan'a yapmış olduğu insani yardımların en üst düzeye çıktığı yıldır.

İstanbul Belediyesi bir yardım komitesi toplayarak Yunanistan'a yardım için gerekli girişimlerde bulunmuştur.⁶¹

Kızılay Yunanistan'a otuz bin tonluk yiyecek,⁶² 13 Mayıs 1942 yardımında bol miktarda incir ve üzümü⁶³ 15 Mart 1942'de Dumlupınar vapuru ile incir, fasulye, balık, domuz eti ve zeytinden oluşan 2.000 ton erzak göndermiştir.⁶⁴ Sirkeçiden 50 ton gıda maddesi Kurtuluş gemisi ile gitmiştir,⁶⁵ gene Kurtuluş gemisi ile miktarı belli olmamak üzere nohut, soğan, fasulye ve lakerda yükü ile Pire limanına gönderilmiştir.⁶⁶

Daha önceki Adalar bahsinde de belirttiğimiz gibi Ege Adaları işgal altındaydı. Savaşın bütün zorlukları Adalarda daha da fazlası ile hissediliyordu. Çünkü Ege Adalarının herhangi bir kara bağlantısı yoktu, ve denize mahkumdular. Denizden de yardım gelmesi oldukça zordu. Türk Hükümeti bu zorluğun farkında olarak Adalara da insani yardım yapmışlardır. Bunlar arasında;

Yunan Adalarına Kızılhaç tarafından İzmir yoluyla gönderilecek 1.000 ton un için bu *Adalardaki Mihver askeri otoriteleri kendilerine ait nedenlerle önce hayır demişler, fakat Alman Konsolosunun teşebbüsleri ile bu defa kabul etmişler ve Aslan motoru gönderilecek olan 1000 ton unu adalara taşımıştır*⁶⁷

Bilindiği gibi Alman tehdidinin Balkanlara inmesi ile birlikte Türkiye çeşitli tedbirler almıştır. Bunlardan bir tanesi de Meriç Nehri üzerindeki köprülerin uçurularak gelecek tehlikeyi yavaşlatmak şeklindedir. Bu köprülerin uçması ile Yunanistan'dan Türkiye'ye geçiş

⁶¹ Vatan Gazetesi, İstanbul Belediyesinin Yunanistan'a Yardımı, 28 Şubat 1942, Sayı: 500, s.2.

⁶² Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 5 İkinci Kanun (Ocak) 1942, Sayı: 6221, s.1.

⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, Yunan Adalarına Un Gönderiliyor, 23 Eylül 1942, Sayı: 6504, s.1,3: Vatan Gazetesi, Yunanistan'a İncir ve üzüm Götürülecek, 13 Mayıs 1942, Sayı:574, s.2.

⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 29 Eylül 1942, Sayı: 6510, s.1.

⁶⁵ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 25 Birinci Teşrin (Ekim) 1941, Sayı: 423, s.1.

⁶⁶ Vatan Gazetesi, Kurtuluş Vapuru Yunanistan'a Gitti, 20 İkinci Kanun (Ocak) 1942, Sayı:462, s.3.

⁶⁷ T.C. D.A.G.M., Cumhur. Arşivi., Bak. Kur 23.02.192 2/17393 Yer Nolu 030 18.12.97 .120 20 (1) Numaralı Belge.

yapmış olan Tren vagonları da Türkiye’de kalmıştır. Bu vagonlar toplam 112 adetti. Türk Hükümeti, Yunan tarafının bu olaydan zarar görmemesi için vagonların geçiş süresini 6 ay uzatmış ve bu konuda II. Dünya Savaşı sonrasında Yardımlarına devam etmiştir.⁶⁸

7.1.5.1 1940 – 1942 Yıllarında Yunanistan’a Türkiye Üzerinden Yapılan Diğer Bazı Yardımlar :

Bu yıllardaki Yunanistan’a yapılan bütün yardımlar Türkiye üzerinden yapılmıştır. İngiltere yapılan bir antlaşma neticesinde Uluslararası Kızılhaç, Hayfa’dan Yunanistan’a yardım gönderecekti⁶⁹ Bu mamuller için İsveç Bandıralı Strubge isimli gemi 1815 ton unla Yunanistan’a gitmiştir.

Bunların yanında Sakız’a götürülecek eşyalar üç Yunan Vapuru ile Sisam, Midilli ve Nikerya’ya 200 tonluk yelkenli ile uluslararası Kızılhaç delegesi Raymond Courvoiser’in kontrol ve nezaretinde sevkiyat yapılmıştır.⁷⁰ Bunun yanında Raymound Couruoiser ile Sisam, Sakız, Midilli ve Nikarya Adalarına İzmir’den Kızılay kurumuna ait 600 çuval İngiliz unu ile 660 ton muhtelif eşya gönderilmiştir.⁷¹

Dumlupınar gemisi ile Yunanistan’da ki hastaneler ve aşevlerine oldukça yüklü miktarda yiyecek maddesi Pire limanına teslim edilmiştir.⁷²

Amerika Birleşik Devletleri tarafından her ay deniz yolu ile 15.000 ton buğday ve unun nakledilmesi için Almanya ve İtalya’dan serbest nakil müsaadesi alınmıştır.⁷³ Gene bir İsveç vapuru 5.000 ton un ve diğer gıda maddeleri ile dolu bir İsveç vapuru Yafadan yardım götürmüştür.⁷⁴

⁶⁸ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunan Trenleri**, 28 İkinci Kanun(Ocak) 1942, Sayı: 6266, s.1,3.

⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan’a Yardım**, 19 Şubat 1942, Sayı: 6288, s.1.

⁷⁰ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan’a Buğday Gönderildi**, 25 Mayıs 1942, Sayı: 6383, s.3.

⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunan Adalarına Erzak Yollanıyor** 5 Haziran 1942, Sayı: 6394, s.1,3: Vatan Gazetesinin, **Yunanistan’a Yapılan Yardım**, 10 Haziran 1942, Sayı:602, s.1,3: **Yunanistan’a Yapılan Yardım**, Başlığı ile Yayımlanan Yazıda İngiliz Avam Kamarasının Yunanistan’a Yapılan Yardım Konusunun Görüşüldüğü ve Türk Hükümetinin Gösterdiği Alakadan Takdirle Bahsedildiği Yazılmaktadır.

⁷² Vatan Gazetesi, **Dumlupınar Vapuru Pire’ye Vardı**, 27 Şubat 1942, Sayı:499, s.3.

⁷³ Vatan Gazetesi, **Yunanistan’a Yardım, Amerika 15.000 ton Buğday Gönderiyor**, 8 Ağustos 1942, Sayı : 661, s.3.

⁷⁴ Vatan Gazetesi, **Yunanlı Çocuklar**, 21 Şubat 1942, Sayı: 493, s.1,3.

7.1.5.2 Türkiye' nin Yunanistan'a Yaptığı İnsani Yardımların Simgesi Kurtuluş Gemisi :

Türk – Yunan dostluğunun simgesi haline gelen Kurtuluş Gemisi 1883 yılında Liverpool'da inşa edilmiş ve “EVRIPIDES” ismini almıştır. Türkiye'ye giriş tarihi 1924 yılıdır ve ilk ismi “Teşvikiye”dir. Aynı isimle 1926 yılında el değiştirmiştir. 1930 ve 1933 yıllarında “Bülent” ismiyle yeniden el değiştirerek 1934 yılında Mustafa Tavlzade ve kardeşleri adına İstanbul'da satın alınmış ve ismi “Kurtuluş” olarak değiştirilmiştir.⁷⁵

Kurtuluş gemisi, Türk – Yunan yardımlarında toplam 5 sefer yapabilmıştır. İlk seferine 6 Ekim 1941 günü gerçekleştirmiştir. İlk yükü tıbbi malzeme ve gıdadır. Altıncı ve son seferine Dolmabahçe sarayının rıhtımından 20.01.1942 günü Rıdvan kaptanın yönetiminde sefere başlamıştır. Geminin yükü buğdaydır.⁷⁶

Gemi 21.01.1942 günü sabah 05.00'da Marmara Adası'nın kuzeyinde Hayırsız Ada açıklarında bulunan Polatya burnunun doğusundaki diğer burna bindirerek karaya oturmuştur. Kurtuluş Gemisi telsizle kazayı İstanbul'a bildirmiştir. Bunun üzerine bir kurtarma Vapuru ile tahliye gemisi İstanbul'dan birer kurtarma gemisi de Çanakkale ve Bandırmadan yola çıkmıştır. Kurtarma ekibi geminin yanına geldiklerinde sadece yarım metrelik kısmını su üstünde olduğunu görmüşlerdir.

Yapılan araştırma neticesinde Kurtuluş gemisinin tipi yüzünden karaya oturduğu ve 4 saatte battığı anlaşılmıştır. Kurtarma Vapuru kaza yerine vardığında 24 gemi personeli ve 10 Kızılay yetkilisi filikalarla kurtarılmaya çalışılmış, fakat kötü hava şartları nedeni ile bu mümkün olamamıştır. Gemi personelinden çarkçıbaşı Tahsin ile marangoz Ömer, kayalığa bir ip atarak irtibatı tesis etmiş ve 34 personeli karaya çıkarmışlardır. Karaya çıkan personel 4,5 saat yürüyerek Polatya köyüne varmışlar ve Kurtarma Vapuru aracılığı ile aynı gün İstanbul'a dönmeyi başarmışlardır.

Kurtuluş gemisinin tahliyesi için giden Saroz tahliye gemisi vaka yerine gidemeyerek Silivri de kalmış, Hora tahliye gemisi ise Kurtuluş gemisini bulamamıştır.

⁷⁵ Detaylı Bilgi İçin Bknz Lloyd Kaydı , Belge 3.

⁷⁶ İstanbul, Nurullah KADIOĞLU'nun, 22 Şubat 1992'deki TRT 1 Ana Haber Bülteninde 20.00'da İstanbul Menşeyli Olarak Gündeme Getirdiği Haber.

Kurtuluş gemisi Tavilzadelere aitti. Kızılay Cemiyeti tarafından Yunanistan'a yiyecek ve giyecek götürmek üzere kiralanmış ve sigorta ettirilmişti.

Kurtuluş gemisinin batması üzerine Atina'da bir caddeye adı verilmiştir. Gemi Yunanistan'da II. Dünya savaşı sırasında Türkiye'den gelen yardımlara verilen bir ad haline gelmiştir.⁷⁷

Kurtuluş gemisinin batışı 2.2.1992 günü Dolmabahçe Sarayında geminin son olarak rota aldığı yerde yapılan bir törenle batışının 50. yılında anılmıştır. Törene Yunan milleti adına yazar ve Apdi İpekçi barış ve dostluk ödülü kurucusu Andrev Politakis, araştırmacı tarihçi Prof. Dr. Dimitri Kitsikis, Türk milleti adına, Türk ve Yunan Dostluk Derneği Başkanı Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Liberal Demokrat Parti Başkanı Besim Tibuk ve İş Adamı Şarık Tara katılmışlardır.⁷⁸

Kurtuluş gemisinin 22 Şubat 1942 günü batınca Kızılay Cemiyeti Yunanistan'a yardım işinin sekteye uğramaması için hemen yeni bir vapurla harekete geçme kararı vererek Tuna şilebini kiralamıştır.^{79*}

Türk Hükümeti Yunanistan'a yaptığı insani yardımları kendine görev edinmiştir ve bu görevi yapmak için yukarıda da bahsedildiği gibi imkanları olabildiğine zorlamıştır.

7.1.5.3 Türkiye' nin 1000 Yunan Çocuğun Bakımını Üstlenme Önerisi ve Sonucu :

Yunanistan 1942 yılına gelindiğinde Savaş nedeni ile kendi halkına bakamaz duruma gelmiştir. Türkiye içinde bulunduğu olumsuz şartlara rağmen yaptığı yardımlarla yetinmeyerek, Yunanistan' da 1000 çocuğun bakımını ve iâşesini üstlenmeyi istemiştir. Buradaki istenilenlerin çocuk olmasının sebebi ise yıkımdan en çok etkilenenlerin çocuklar olmasıdır. Bu yıkımın önüne geçebilmek maksadıyla Türk Kızılay' ı Yunanistan' da ki bir miktar çocuğun yurt dışına çıkarılmasını düşünmüştür.

⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, 2.2.1992, s.1.

⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 21 Şubat 1942, Sayı: 6261, s.1: Vatan Gazetesi „Elen Çocuklarına yardım Kızılay 1000 kadar Yunanlı Çocuğu Türkiye'ye getiriyor, Sayı :488, 16 Şubat 1942, s.1.

⁷⁹ Vatan Gazetesi, Yunanlı Çocuklar, Dumlupınar Yunanistan'a 2. Seferinde 1000 Çocuk Getirecek., 21 Şubat 1942, Sayı: 493, s.1,3

* Türk Devleti Yunanistan'a Yaptığı İnsani Yardımlarda Sadece Kurtuluş Gemisini Kullanmamıştır. Geniş Bilgi İçin Bknz, Belge 5.

Bu kapsamda Türkiye Kızılay tarafından seçilen 1000 Yunanlı çocuğun kendi ülkesine⁸⁰, 5.000'nin Mısır'a, 5.000 İsviçre'ye, 1.000'nin Suriye'ye nakline karar vermiştir. Suriye ve Mısır'a nakledilecek çocuklar, bir İsveç vapuruyla İsviçre'ye oradan da demiryolu aracılığı ile sevk edilmesi düşünülmüştür.

Cumhuriyet Gazetesinde 3 Nisan 1942 tarihli sayısında, 2.000 kişilik kabile gelmesi ihtimalinden bahsedilmesine rağmen,⁸³ nedenini bilmediğimiz bir sebeple bu çocukların getirilmesinden vazgeçilmiştir.

Bu çocuklar Temmuz ayında, Erzurum vapuru aracılığı ile İstanbul'a getirilip hepsi Balta Limanı'ndaki "Balıkçılık Enstitüsüne" yerleştirilmeleri düşünülürken⁸¹, Yunan Kızılhaçı Cemiyeti, 26 Mayıs 1942 tarihinde bu olaydan vazgeçerek durumu Türkiye'ye bildirmiştir.⁸²

7.1.6. Türkiye' nin 1943, 1944, 1945 yıllarında Yunanistan' a Yaptığı İnsanı Yardımlar :

7.1.6.1. Türkiye'nin 1943 Yılındaki Yunanistan'a Yaptığı Yardımlar :

1943 yılı İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye için en kritik yılıdır. Savaşta üstünlük Müttefikler'e geçmiş ve onlar da Türkiye'ye Savaşa girmesi için baskılarını artırmışlardı. Mihver Kuvvetleri'nin durumu ise halen Türkiye açısından tehdit oluşturabilecek nitelikteydi.

Türkiye'nin durumunun görüşülmesi ve Savaşta yer alması için İngiliz Devlet Başkanı Winston Churchill'in ısrarlarıyla 30 – 31 Ocak 1943 günü Adana konferansı yapılmıştır. Konferanstan çıkan tek somut gerçek, "Adana listeleri" adı verilen Türkiye'nin ihtiyacı olan savaş malzemelerinin listesidir.

Savaşın seyri ile ilgili olarak 12 Mayıs 1943'te Kuzey Afrika'da Almanlar teslim olmuşlar ve Afrika'dan çekilmişlerdir, İtalyanlar ise 8 Eylül 1943'te koşulsuz teslim olmuşlardır.⁸⁴

⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi 1000 Yunanlı Çocuk getirildikten Sonra, Sayı 6310, 13 Mart 1942, s.1: Vatan Gazetesi, Yunanistan'dan Getirilecek Çocuklar, 11 Mayıs 1942, Sayı:572, s.3.

⁸¹ Vatan Gazetesi, Yunanistan'dan Getirilecek Çocuklar, 11 Mayıs 1942, Sayı: 572, s.3.

⁸² Cumhuriyet Gazetesi, Meğer Yunan Kızılhaçı'ı İmiş, 13 Haziran 1942, Sayı:6402, s.3.

⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'dan Getirilecek Çocuklar ,3 Nisan 1942, Sayı: 6310, s.1.

⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'dan Getirilecek Çocuklar, 28 İkinci Kanun 1942, Sayı: 6266, s.1,3 .

Savaşın hem Türkiye'yi hem de Yunanistan'ı ilgilendiren kısmı ise Ege denizi ve Akdeniz'deki Adalar'daki Savaşı. 13 Eylül 1943 günü Rodos Adası ,19 Kasım 1943'te Leros Adası Almanların eline geçmiştir Asıl Önemli olan ise On iki Adaların durumu idi. Bilindiği gibi On iki Adalar İngiliz Devlet Başkanı Winston Churchill'in Türkiye'yi Savaşa sokmak için elde etmeye çalıştığı bir bölgeydi, fakat bunu başaramamıştır. Türkiye Ege denizinde savaşa girmemiştir ama 9 Ekim 1943 – 17 Kasım 1943 tarihleri arasında İngilizlere 1400 ton acil yardım acil yardım malzemesi ulaştırılmıştır. Savaştan kaçan İngilizler askerlerini kabul etmiş ve onları kısa bir alışma devresinden sonra serbest bırakmıştır.⁸⁵ Bunun yanında Adalar'ın ikmalinde kullanılan tüm cephane, benzin ve askeri malzemenin Türk Demiryolları üzerinden Türk Hükümeti tarafından sağlandığı da bilinmektedir.⁸⁶

1943 yılında Türkiye deniz sınırında cereyan eden savaşa rağmen komşusu Yunanistan'a bütün şartları zorlayarak her on günde bir 2000 ton hububat⁸⁷ ve 150 ton balık göndermiştir,⁸⁸ bunun yanında Yunanistan'a İsveç bandıralı Prantar Vapuru ile Kızılay tarafından buğday, fasulye, nohut, makarna, yağ, un, incir ve bir miktar ilaç gönderilmiştir.⁸⁹

1943 yılında Türkiye'den yapılan yardımların yanında Kızılhaç Cemiyetinin Yunanistan'a yapacağı yardımlar konusunda Türk Hükümeti 17 Mart 1943 tarihinde İzmir'e bir İsveç vapuru ile gelen 2670 tonluk gıda maddesi ile Mısır'dan gönderilen 2000 sandık toz sütün Midilli, Sakız ve diğer Yunan Adalarında oturan 300.000 kişiye dağıtılması ve onların kısmen de olsa açlıktan kurtarılması için gerekli yardımlarda bulunmuştur.⁹⁰

Gene 27 Mart 1943 günü Roma'daki Kızılhaç yetkilileri ile İtalyan Hükümeti arasında yapılan anlaşma neticesi Yunan Adalarına Düzenli olarak erzak gönderilecektir. Bu erzakın ilk kafilesi 27.000 ton zahire ile kuru sebze ve Mısır'daki Yunanlılar tarafından gönderilen 40 ton toz halinde süt Sakız, Sisam ve Nikarya adalarına iki gemiyle gönderilmesine rağmen Almanlar tarafından gönderilen malzemelerin alınması engellenmiştir.⁹¹

⁸⁵ Selim DERİNGİL, a.g.e., s.203.

⁸⁶ Selim Deringil a.g.e. s. 203 .

⁸⁷ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 3 Nisan 1942,Sayı: 6310, s.1.

⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Bahk Gönderildi, 20 İkinci Teşrin (Kasım) 1943, Sayı:6920, s.2.

⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yiyecek Gönderiliyor, 9 Temmuz 1943, Sayı 6788, s.3.

⁹⁰ Vatan Gazetesi, Yunan Adaları Halkına Gıda, Sayı:820, s.1.

⁹¹ Cumhuriyet Gazetesi, Yunan Adalarına Erzak Gönderilecek, 27 Mart 1943, Sayı:6684, s.3: Vatan Gazetesi, Yunan Adaları Halkına Gıda , 17 Mart 1943, Sayı 820, s.1:Vatan Gazetesi, Kızılay Ve Yunanistan, 16 Temmuz 1943, Sayı 941, s.1.

7.1.6.2. Türkiye'nin 1944 Yılındaki Yunanistan'a Yaptığı Yardımlar :

1944 yılında II. Kahire Konferansı kararı gereğince, Türk ve İngiliz askeri heyetleri arasında 1944 yılı Ocak ayında, Türkiye ye yapılacak yardım konusu görüşülmeye başlandı. Ancak kesin bir sonuç alınamadan 3 Şubat 1944 günü görüşülmeler birdenbire kesildi. 28 Şubat 1944'te tüm İngiliz Mühendis, Tekniker ve danışmanları Türkiye'yi terk ettiler. İngiliz ve Amerika Birleşik Devletleri diplomatlarının Türk yetkililerle görüşmeleri Hükümetleri tarafından yasaklandı. Böylece bu iki devletle Türkiye arasındaki ilişkiler bütünüyle kesilme noktasına geldi. İngiltere 2 Mart 1944'te Amerika Birleşik Devletleri de 1 Nisan 1944'te Türkiye'ye yaptıkları silah ve malzeme yardımına son verdiler.

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, bu girişimlerden sonra 19 Nisan 1944'te, Türkiye'ye bir nota vererek, Türk Hükümetinden Almanya'ya yapılan Krom ihracatının durdurulmasını istediler. Bunun üzerine Türkiye'de 21 Nisan 1944'te Almanya'ya krom ihracatını bütünüyle durduracağını açıkladı.⁹²

Bu yılın önemli askeri gelişmeleri ise 2 Nisan 1944'de Sovyetler Romanya'ya, 4 Haziran 1944'de Amerika Birleşik Devletlerinin 5. Ordusu Roma'ya girmiştir. 11-15 Temmuzda Churchill ile Stalin artık Türkiye'yi savaşa sokmanın yararı kalmadığını belirtmişlerdir. Türkiye de Fransız Gaville'sün eşliğinde kurulan geçici Fransız hükümetini tanımış 29 Eylülde Ruslar Yugoslavya'ya girmişlerdir. Ekim ayında İngiltere Yunanistan'a asker çıkarmış, Bulgaristan da Yunanistan'daki askeri kuvvetlerini boşaltmıştır.

1944 yılı Yardımları konusuna gelince; Yunan çocuklarına yapılacak yardım; 18 Ekim 1944 günü Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın yanında Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet İdare Heyeti Başkanı Fikret Sılay, Kızılay, Basın Birliği, İş Bankası, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası, temsilcileri ile üniversite rektöründen Ticaret Odası Başkanı ve Sanayi Birliği temsilcilerinden oluşan kurul toplanarak işgalden kurtulan, dost Yunan mültecinin yoksul çocuklarına karşı yapılacak yardım hakkında görüşmeler yapılmıştır. Bu maksatla Ankara Belediyesi 25.000 Lira toplayarak Ankara Belediye Başkanına 25.000 Lira verilmiştir.⁹³

⁹² Rifat UÇAROL a.g.e. s. 648 – 651.

⁹³ Cumhuriyet Gazetesi, Yunan Çocuklarına Yardım, 20 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı: 7244 s.1.

Bu toplantıda yeni bir toplantı yapılmasını ve toplantıya şehrin tanınmış tüccarları ve Yunan sefiri veya konsolosunda katılması kararlaştırılmıştır. Yapılacak yardımların parayla ilgili mahiyette olmasına ve tali komisyonların kurulmasına karar verilip, toplanacak para ile gıda Maddeleri, bilhassa hububat satın alınarak İstanbul'dan İzmir'e, oradan da Adalara ve ya doğrudan doğruya Pire'ye sevk edilmesine karar verilmiştir. "*Sevk işlemleri Kızılay vapuru ile yapılacak özellikle buğday ve un nakline önem verilecektir*", şeklinde karar alınmıştır.⁹⁴

Alınan karar gereği Ankara ve İstanbul'da Belediye Başkanlarının Başkanlıklarında iki yardım komitesi kurulmuştur.

Bu komitelerden ilki Ankara'da da Ankara Belediye Başkanı Nevzat Tandoğan'ın Başkanlığı altında faaliyete geçerek yardım hazırlıklarına başlamıştır. Bu faaliyetin devamı olarak ⁹⁵ Komite 24 Ekim 1944 tarihinde valinin Başkanlığında toplanmıştır .Banka ve sigorta müdürlerinin de katıldığı toplantıya Yunan General Konsolosu* ile Elen Birliği Birinci ve İkinci başkanları da hazır bulundular. Bu toplantıda yapılacak yardımlar konusu görüşülmüştür.⁹⁶

Diğer komite ise Yunanistan'ın başkenti Atina'nın kuruluşu vesile edilerek: Yunanistan'daki muhtaç çocuklara yardım için iane toplamak üzere İstanbul Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın başkanlığı ve Yunan Büyükelçisi Ekselans Raphael'in fahri Başkanlığı altında 25 Ekim 1944'te Bir Türk – Yunan İane Komitesi şeklinde kurulmuştur. Bu Komite Cumhuriyet Halk Partisi , Kızılay, Matbuat, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ticaret Odası, Üniversiteler, Milli Bankalar mümessillerinden ve İstanbul'daki Yunan kolonisini temsil eden kişilerden oluşmuştur.

Gene aynı toplantıda Yoksul Yunan çocuklarına acil bir yardım için Ankara'dan komite adına ilk para yardımı Ankara'dan, Ankara Belediye Başkanı tarafından 25.000 Lira verilmek suretiyle başlamıştı. Bu yardım meselesi Üniversitelerde de oldukça ilgi uyandırmıştı.⁹⁷

⁹⁴ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım**, 3 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı: 7224 s.1.

⁹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunan Çocuklarına Yardım Faaliyeti**, 25 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı : 7249, s.1,3.

⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım** , 1 Nisan 1944, Sayı: 7281, s.1,3.

⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım** , 3 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı: 7224, s.1.

* Askeri ateşe.

Kalimnos Adası Belediye Başkanı İvanes'in Başkanlığında üç kişilik bir heyet Ankara'ya gelmiştir. Bu heyet Kalimnos'un açlıktan kurtarılması için Kızılay Kurumunun yardımını istemiştir.⁹⁸

Yunanistan'a yapılacak insani yardımlar Türkiye'de devlet başkanından, üniversite öğrencisine kadar her kesimden katılımı ile gerçekleşmekteydi. Örneğin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 8 Nisan 1944 tarihinde Yunan hükümetine 30 ton gıyecek eşyası yardımında bulunmuştur.⁹⁹

Kızılay kurumu ise Trakya'nın Yunanistan'da kalan bölümündeki halkın şeker ihtiyacını karşılamak üzere 1000 kilo şeker hediye edilmesine karar vermiştir.¹⁰⁰ Bu kapsamda Yunan halkının şeker ihtiyacının karşılanması ve gıda maddeleri için Yunan tekneleri Ocak 1944'te Adalardan İzmir'e gelmişlerdir.¹⁰¹ Yunanistan'a Kızılay tarafından 30.000 tonluk yiyecek maddesi gönderilmiştir.¹⁰²

Kızılay kurumu Yunanistan'daki açlığın giderilmesi maksadıyla 19 Ekim 1944'te 30 ton,¹⁰³ 24 Mart 1944'te tutarı 1300 ton olan buğday, nohut, zeytin, tuzlu balık ve darı dan oluşan yiyecek maddesini Yunanistan'a götürmüştür.¹⁰⁴

1944 yılında özellikle adalarda (Sisam, Leros ve İstanköy) yaşam şartları çok zorlaşmıştı. Bu nedenle Yunan Adalarından Türkiye'ye ilticalar başlamıştı, öyle ki Sisam, Leros ve İstanköy Adalarından Türkiye'ye 40.000 Yunanlı iltica etmiştir. Adalarda kalan nüfus ise 30.000 civarındadır.¹⁰⁵

Kızılay kurumu Yunanistan'a sadece kendi yaptığı yardımların yanında diğer devletler üzerinden yapılan yardım konusunda da elinden geleni yapmak gayretindedir. Örneğin; Yunanistan'a gıda maddeleri götüreceğ vapurlardan İsveç ve Norveç vapurlarının

⁹⁸ T.C. DA.G.M., Cumhuriyet Arşivi., Bak.Kur. Fonu, 07.12.1944 Tarihli. 19821 3/ 1994 76-156 Yer Nolu 030.18. 1.2. 107 90 8 (1) Kararı.

⁹⁹ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 8 Nisan 1944, Sayı: 1203, s.1.

¹⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 18 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı: 7242, s.1.

¹⁰¹ Milliyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 5 İkinci Kanun (Ocak) 1944, Sayı: 1233, s.1.

¹⁰² Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardım, 5 İkinci Kanun (Ocak) 1944, Sayı: 1104, s.1.

¹⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Gıda Maddesi Götüreceğ Vapurlar Torpillendi, 30 Mart 1944, Sayı: 7048, s.2.

¹⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, Kızılay'ın Yunanistan'a göndereceğ Gıda Maddeleri, 24 Mart 1944, Sayı: 1188, s.2.

¹⁰⁵ Cumhuriyet Gazetesi, Sisam, Leros ve İstanköyden sâhillerimize iltica edenler, 31 Ağustos 1944, Sayı: 7202, s.1.

Adalar Denizi'nde torpillenmiştir. Norveç bandıralı olan vapur Çeşme civarında torpillenerek, yakındaki bir adaya sığınmıştır. İsveç bandıralı vapur da Sakız Adası civarında hücumu uğramış vapurların Sakız Adası'nda kalmıştır. Bu gemiler Türk limanlarına gelerek 1300 ton yiyecek maddesini Kızılay'ın yardımları ile yüklerini götürebilmişlerdir.¹⁰⁶

7.1.6.3. Türkiye'nin 1945 Yılındaki Yunanistan'a Yaptığı Yardımlar :

Türkiye II. Dünya Savaşının son yılına gelmeden önce 5 Haziran 1944 tarihinde Boğazlardan bazı Alman gemilerinin geçip Karadeniz'e çıkması, bunlardan bazılarının Almanların verdiği güvenceye rağmen savaş gemisi olduğunun anlaşılması, İngiltere ile Türkiye arasında yeni bir anlaşmazlık çıkardı ve ilişkileri daha gerginleştirdi. Diğer taraftan Sovyetler Birliği de, Türk Hükümeti'ne, ticaret gemisi kılığına girmiş Alman savaş gemilerinin geçişlerini protesto eden bir nota verdi.¹⁰⁷

Bununla birlikte İngiltere, Temmuz ayı sonunda Türkiye'den bir defa daha Almanya ile ilişkisini kesmesini istedi. Almanya'nın Askeri durumunun gittikçe kötüleştiği sırada Müttefikler tarafından tapılan bu öneri, bu defa Türk Hükümetince olumlu karşıladı. Aynı tarihlerde, 27 Temmuz 1944'te ise Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD'nin Türkiye'ye yaptıkları son girişime karşı çıkarak, onlara, Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini kesmekte çok geç kaldıklarını ve bunu Sovyetler Birliği'ni tatmin etmediğini bu sorunu kendisinin izleyeceği politika ile çözümleyeceğini belirtti.¹⁰⁸

Türkiye için gelişen bu durum karşısında, Savaş sonrasını da düşünerek 2 Ağustos 1944'te Almanya ile Savaşa girmemekle birlikte, diplomatik ve ekonomik ilişkilerini bütünüyle kesti. Bu kararı alırken de, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nden Savaş sonrası barış Kongresinde tam bir Müttefik işlemi göreceğine dair güvence aldı.

10 Şubat 1945 tarihinde Yalta'da toplanan konferansta ise Sovyetler Birliğinin Türk Boğazları'ndan geçiş hakkında bir takım tavizler verilmesi tartışıldı ve yine Yalta konferansında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt Türkiye'nin kurulmakta olan

¹⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, *Yunan Çocuklarına Yardım*, 19 Birinci Teşrin (Ekim) 1944, Sayı: 7243, s.1,3.

¹⁰⁷ Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, *"İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası," Olaylarla Türk Dış Politikası 1959 - 1965*, (İkinci Baskı), Ankara 1969, s. 153.

¹⁰⁸ Rifat UÇAROL, a.g.e. s. 650.

Birleşmiş Milletler Örgütüne katılmasını istemiştir. İngiliz Devlet Başkanı Churchill de Türkiye'nin savaşın en güç yıllarında takındığı dostça işbirliği tutumunu dile getirerek, Roosevelt'i desteklemiştir.

Yalta Konfransı'ndan sonra İngiltere, 20 Şubat 1945'te, Türkiye'ye bir muhtıra vererek, 25 Nisan 1945'te Müttefikler arasında San Francisco Konferansı'nın toplanacağı, buna ise 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş olan ülkelerin davet edileceğini bildirdi. Türkiye bu muhtıradan üç gün sonra, 23 Şubat 1945'te, Almanya ile, 3 Şubat 1945'te siyasi ve ekonomik ilişkilerini kesti, Japonya'ya savaş ilan etti. 27 Şubat günüde Birleşmiş Milletler Bildirisini İmzaladı. Bunun üzerine 5 Mart 1945 'te San Fransisko Konferansına resmen davet edildi ve böylece Birleşmiş Milletler Örgütünün kurucu üyeleri arasına katıldı.

Türkiye'de gelişen bu olayların yanında Yunanistan'da ise daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Anayasal bir monarşi ile yönetilmeye başladı ve II. Dünya savaşına kadar sürekli bir devrim ve karşı devrim süreci içine girdi. II. Dünya savaşı başladığı zaman öncelikle İtalya'nın sonra da Almanya'nın işgaline uğradı. Yunan kralı Londra'ya , Hükümet ise Kahire'ye sığındı. Yunanlı yurtseverler Alman işgaline karşı ELAS, EDES gibi farklı görüşleri olan örgütlerle Alman işgaline karşı silahlı mücadeleye başladılar. 1944 yılında İngilizlerde bu örgütlere destek verdi. Savaşın son yılında İngilizler Yunanistan'a asker göndermesi neticesi bu üç kuvvetle birlikte Alman işgaline son verildi. İşgal bitti. Fakat Yunanistan'da beklenen barış ve huzur ortamı gerçekleşmedi. Yunanistan 5 yıl sürecek son derece kanlı ve yıkıcı bir iç savaş içine girdi.¹⁰⁹

Türkiye'nin 1945 yılında Yunanistan'a yaptığı insani yardımlara geçmeden önce 1945 yılının savaş içerisindeki ekonomik açıdan en buhranlı yıl olduğunu belirtmek gerekmektedir.¹¹⁰

Savaşın genel seyrinde ise 28 Nisan 1945' te Mussolini öldürüldü. 30 Nisan 1945' te Hitler intihar etti. 14 Ağustos 1945' te Japonya'nın koşulsuz teslimiyle, II. Dünya Savaşı son bulmuştur.¹¹¹

¹⁰⁹ Oral SANDER, *Siyasi Tarih*, A.Ü.S.B.F. Yayınları ,Ankara, 1984,s.486 – 488.

¹¹⁰ Örneğin hububat üretimi 1939 yılında 4.191.000 ton iken, 1945 yılında 2.189.000 ton'a düşmüştür. Gene Bakliyat üretimi 1939 yılında 356.497 ton iken 1945 yılında 183912 ton'a düşmüştür.

¹¹¹ Vatan Gazetesi , *Savaşın Sonu*, 2 Ocak 1945, Sayı: 1306, s.1.

1945 yılında yukarıda belirtilen önemli gelişmeler olurken Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı insani yardımlar Dört ayrı başlık altında ifade edilebileceği kanaatindeyiz.

Bunlar, Ege Adaları' na yapılan yardımlar, Deniz yoluyla Yunanistan yapılan yardımlar, Trakya'dan Yunanistan'a yapılan yardımlar ve diğer yardımlar.

Adalar' yapılan yardımlar daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Adalar'da açlık yüzünden ölen insanlar vardı ve ne yazık ki bu ölümler devam etmekteydi. Konuya Duyarlı Türk Hükümeti Türkiye'de (İzmir) bulunan Kızılhaç yetkilisinin isteği üzerine 26 Nisan 1945 günü Adalar'a yardıma devam edilmesine karar verdi. Bu kapsamda Rodos Adası'na Türk bandıralı Solvet, Yeni Kurtuluş, Akanın, Zengin, Enginer ve Hasankale gemileri ile yardım faaliyeti başlamıştır. Yapılan yardımın miktarı tarafımızdan bilinmekle birlikte altı geminin olması yardımın oldukça yüklü miktarda yapıldığı imajını yaratmaktadır. Gene Adalar'a yapılan yardım kapsamında On iki Adaya Alman işgalini bitmesi hemen ardından 22 Mayıs 1945 tarihinde Kızılhaç'ın Adalar'a yardım merkezinden alınan 1700 ton muhtelif gıda maddesi 8 gemiyle Adalar'a gönderilmiştir.¹¹²

Yunanistan'a deniz yoluyla yapılan yardımlar kapsamında ise 15 Mart 1945 günü Konya Vapuru ile 100.000 TL. Türk liralık yiyecek gönderilmiştir. Gönderilen yiyecek maddesi Yunanistan'daki Savaş sonrası imkansızlıkları nedeni ile bir haftada boşaltılabilmektedir. Gene Yunanistan'a deniz yoluyla gönderilen yardımlar kapsamında 20 Ağustos 1945 tarihinde İki gemi ile 200 ton taze Palamut yardım yapılmıştır.¹¹³

Trakya'dan yapılan yardım konusu ise: Türkiye'nin Almanların Trakya'ya inmesi üzerine emniyet açısından Meriç nehri üzerindeki köprüleri uçurması neticesi Türkiye'de kalan Vagonları ve demiryolunun yapımı ile ilgili olanıdır. Bu maksatta Ulaştırma Bakanlığı Türkiye'nin Dedeağaç bölgesindeki demiryolu ağını 2 Haziran 1945 tarihinde onarmış ve üç kişilik bir Yunan heyetiyle buluşarak bu bölümü teslim etmiştir. Bu bölümde(Selanik – Dedeağaç) ilk etapta kullanılmak üzere Yunan Hükümetine üç yemek vagonu ile üç yataklı vagonu ve Yunanistan'ın işgali sırasında harap olan vagonlarının yerine muvakkaten kullandığı bütün vagonları teslim etmiştir.¹¹⁴

¹¹² Vatan Gazetesi, Yunanistan ve Bulgaristan'a Bahk Gönderildi, 22 Mayıs 1945, Sayı: 1436, s. 2.

¹¹³ Vatan Gazetesi, Adalarda Açlık, Memleketimizden Gıda Maddeleri Gönderilmeye Başlandı, 15 Mart 1945, Sayı: 1368, s.1.

¹¹⁴ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Vagon Verildi, 2 Haziran 1945, Sayı 1447, s.1,13.

Diğer yardımlar ise İngiltere'nin Ankara Büyük Elçiliğinde 25 Nisan 1945 gününün gecesi hayır işleri için tertip edilen konserin geliri olan 1819 Türk lirası hasılatın Yunan Hükümetine teslimi şeklinde olmuştur.¹¹⁵ Bunun yanında Türk Hükümeti, Yunan Hükümetinin Savaş sonrası ekonomik durumunu düzeltmesi için 2000 ton zeytin yağını almaya 4 Mayıs 1945 tarihinde karar vermiştir¹¹⁶, Türkiye bununla da yetinmeyerek Yunan Hükümetinden gelecek olan bir heyeti kabul etmiştir.¹¹⁷ ve Türkiye'den Merkez Bankası, Ziraat Bankası ve Milli İktisat Bankalarının yetkili bir heyetini Yunanistan'a göndermiştir.¹¹⁸ Yunanistan'a 100.000 liralık yiyecek gönderilmiştir. Yiyeceği götüren Konya vapuru Yunanistan'daki liman imkansızlıkları yüzünden bu yükü boşaltmakta oldukça çaresiz kalmış ve bu yük 1 haftada boşaltılamamıştır. Yükün ücreti Türk parasının kıymetlendirilmesi kanunu hakkındaki 12 numaralı kararname esaslarına göre Türk Lirası ile ödenmiştir.¹¹⁹ Yine ağustos 1945'te Yunanistan'a iki motor ile 200 ton taze palamut gönderilmiştir.¹²⁰

Türkiye II. Dünya Savaşı bittiğinde, kendi ülkesindeki bir çok zorluk ve sıkıntıya rağmen komşu ülkesi olan Yunanistan'a yaptığı insani yardımları kesmemiştir. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse:

- 6 Mayıs 1946 da 10 bin ton buğday 5 bin ton çavdar¹²¹
- 1 Mayıs 1946 da 150 çuval kuru fasulye¹²²

7 Mart 1946 da şeker ve fındık karşılığında zeytinyağı takası yapılmıştır.¹²³

Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı yardımlar denince genelde ve yaygın olarak Kurtuluş gemisi ile anılmaktadır. Oysaki yardımlar sadece Kurtuluş ile sınırlı değildir.

¹¹⁵ Vatan Gazetesi, **Adalar Halkı Aç**, 12 Mayıs 1945, Sayı 1426, s.1.

¹¹⁶ Vatan Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım**, 4 Mayıs 1945, Sayı: 1418, s.3: Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan'dan Alınacak Zeytinyağı**, 18 Şubat 1945, Sayı:7363, s.3: Vatan Gazetesi, **Zeytinyağı İthalı, Yunanistan'la Temaslar Yapılıyor**, 3 Mayıs 1945, Sayı:1411, s.3: Vatan Gazetesi, **Yunanistan'a Yapılan İhracat**, 9 Haziran 1945, Sayı:1448, s.2.

¹¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan'dan bir Tacirler Heyeti Geldi**, 23 Şubat 1945, Sayı:7368, s.2: Vatan Gazetesi, **Yunan Tüccarlarının Teklifleri**, 7 Haziran 1945, Sayı:1446, s.2.

¹¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, **Yunanistan Memleketimize bir Ticaret Heyeti Gönderiyor**, 20 Şubat 1945, Sayı:7365, s.3.

¹¹⁹ Vatan Gazetesi, **Adalarda Açlık, Memleketimizden Gıda Maddeleri Gönderilmeye Başlandı**, 15 Mart 1945, Sayı: 1368, s.1.

¹²⁰ Vatan Gazetesi, **Yunanistan'a Vagon Vereceğiz**, 20 Ağustos 1945, Sayı: 1526, s.3.

¹²¹ Milliyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım**, 6 Mayıs 1946, Sayı :2085, s.6.

¹²² Milliyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım**, 11 Mayıs 1946, Sayı :2090, s.6.

¹²³ Milliyet Gazetesi, **Yunanistan'a Yardım**, 7 Mart 1946, Sayı :2025, s.4.

- 1-Kurtuluş
- 2-Yeni Kurtuluş¹²⁴
- 3- Akanın¹²⁴
- 4- Zengin¹²⁴
- 5- Enginer¹²⁴
- 6- Hasankale¹²⁴
- 7-Savlet¹²⁴
- 8- Erzurum¹²⁵
- 9- Adana¹²⁶
- 10- Tuna¹²⁷
- 11- Dumlupınar¹²⁷
- 12- Konya¹²⁷ gemileri de bu maksatla kullanılmıştır.

Yapılan yardımlar karşısında Atinalılara yapılan yardım için Yunan Kızılhaç'ı Ankara ve İstanbul şehirlerine teşekkür etmiştir. Bunlardan Milliyet gazetesinde 27 Ocak 1945 tarihli haberindeki metin aynen şu şekildedir.

Bundan bir müddet önce, dost Yunanistan'ın harp ve işgalden acı gören halkına yiyecek ve giyecek göndermek üzere Ankara'da bir iane listesi açıldığı ve buna İstanbul'dan da iştirak edildiği hatırlardadır. Toplanan para ile satın alınan eşya, Konya Vapuru ile Pire'ye gönderilmiş ve muhtaç halka dağıtılmak üzere Yunan Kızılhaç'ına teslim olunmuştur. Türkiye'nin bu kardeşçe hareketi, Elen Kızılhaç Cemiyetini çok duygulandırmış ve cemiyet hem Vali ve Belediye Reisimiz B. Nevzat Tandoğan'a teşekkür ve minnet duygularını sunmak, hem de bu duyguların iane listesine iştirak etmiş bulunan İstanbul Belediyesine iletilmesini rica etmek üzere kendisine bir mektup yollamıştır; Bu mektubun tercümesi aşağıdadır.

"Çok acı ıstıraplar çekmiş olan Atina halkının ihtiyaçlarını karşılayacak yiyecek ve giyecek eşyası satın alınmak üzere Ankara'da açılan iane listesine İstanbul şehrinin de iştirak etmek lütfunda bulunduğu, Türkiye'nin Yunanistan Büyük Elçisi Ekselans Enis Akaygen bize bildirdi.

¹²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardımda Kullanılan Gemiler, 15 Mart 1945, Sayı: 7388, s.1.

¹²⁵ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardımda Kullanılan Gemiler, 11 Mayıs 1942, Sayı: 619, s.3.

¹²⁶ Vatan Gazetesi, Yunanistan'a Yardımda Kullanılan Gemiler, 12 Eylül 1941, Sayı:378, s.1,3.

¹²⁷ Hürriyet Gazetesi, Yunanistan'a Yardımda Kullanılan Gemiler, 22 Şubat 1992, s.1.

Bu hususta şahsen size teşekkürlerimizi sunmakla beraber, mana ve şümülünü tamamen takdir ettiğimiz bu kardeşçe ve nazik hareket dolayısıyla duymakta olduğumuz en samimi minnet hislerinin bu şehir belediyesine de iletilmesine delaletinizi, büyük lütfunuzdan dileriz.

En derin saygılarımızla

ELEN KIZILHAÇI

Reis

Umumi Katip

Alex. Zannas

Stef. Pesmazoğlu ¹²⁸

Bu mektuptan da anlaşılabileceği gibi Yunan Kızılhaç' ı Türkiye' den gelen yardımlardan oldukça memnun kalmışlar ve bunun ifadesi olarak Elen Kızılhaç' ının başkanı Alex Zannas mektubunu İstanbul Belediyesi' ne göndermiştir.

7.1.7. Türkiye'nin Yunanistan'a Yaptığı İnsani Yardımlar Konusunda Feridun Cemal ERKİN ve Enis AKAYGEN'e Gelen Mektuplar.

Türkiye tarafından Yunanistan'a yapılan insani yardımlar zamanın şartları dikkate alındığında oldukça ciddi boyutlardadır. Bu yardımları Türkiye'ye yaparken birçok fedakarlığa da katlanmıştır. Bunun karşılığında Yunan Yetkilileri tarafından mektupları ile dile getirilmiştir. Bunlardan bir kaçını buraya almayı uygun gördük. Türkiye'nin Yunan Büyükelçisi Enis Akaygen'e gelen mektup şöyledir.

"Yunanistan başbakanı Venizelos, Türk – Yunan dostluğunda büyük katkıları bulunan zamanın Türkiye büyük elçisi Enis Akaygen'e bir fotoğrafını ve altında da kendi el yazısı ile şükran mektubunu göndermiştir. Yazısında " Dostum Enis Beye, Türk – Yunan dostluk antlaşmasının nihayetleşmesindeki müşterek çalışmalarının hatırasına. E. Venizelos ¹²⁹

¹²⁸ Milliyet Gazetesi, Yunan Kızılhaç Teşekkür Ediyor, 29 Ocak 1945, Sayı: 1079, s.6.

¹²⁹ Enis AKAYGEN, a.g.e., s.269.

Gene Yardımların Mimarı Feridun Cemal ERKİN'e Gelen Mektuplardan Bazıları Şöyledir.

"Atina Belediye Başkanının Mektubu; " Takdim ettiğim şu Atina şehri albümü, Yunan Milletine, tarihinin bu feci anlarında yaptığınız çeşitli hizmetlerin çok küçük bir belgesi olarak kabul etmenizi rica ediyorum.

Sakız Valisinin Mektubu şöyledir; " Kızılhaç Delegesi ve memleketimizin büyük dostu Bay Couruoiser'den Sakız Kızılhaç'ına un gönderilmesi için lütfettiğiniz yardımın bütün ayrıntılarını büyük mutlulukla öğrendim.

Bu bölgenin valisi sıfatıyla, bu küçük Sakız Adasının çok acı çeken halkına gösterdiğiniz cemile kar yardımdan dolayı size heyecan ve şükranımı ifadeye izninizi rica ederim.

Aynı zaman da kıyılarına komşu sahillerden gelen yardımları alan bütün Yunanistan'ın ve Yunan hükümetinin de şükranlarını kabul etmenizi rica ediyorum.

Arslan Vapurunun Türk Milli Bayrağını taşıyarak limanımıza girdiğini gördükçe heyecanımız çok büyük oluyor.

Tarihi hayatları esnasında her iki milletimiz uzun yıllar birlikte yaşamışlardır. Bu birliktelikten biz, milletinize karşı samimi dostluk ve onur anıları sakladık. Zira, Türk milleti, barış ve savaş hallerinde, bizimle her karşılaşışında, daima kardeş, dost ve hiç şüphesiz sevilen bir akraba hüviyetini korumuştur. Geçirmekte olduğumuz şu zalim ve korkunç yoksulluk devresinde, bize yardımda bulunmakla, asil Türk milleti hakkındaki kanımızı teyit ediyorsunuz.

Bay Couruoiser aracılığı ile size takdim ettiğim küçük sakız armağanımı kabul etmenizi rica ediyorum.

Sakız Valisi

Georges LUBOKAKIS

Türkiye, yapılan yardımlarda sadece Yunanistan' ı değil bütün Ege Adaları' nda ki çekilen sıkıntı ve açlığı da göz önüne alarak bu bölgelere de elinden geldiğince yardımda bulunmuştur.

Sisam Metropoli' nin Feridun Cemal Erkin'e gönderdiği mektup ise şöyledir :

Ankara'da Kızılhaç Delegatesi Bay Couruoiser, bize. Ekselansınızın, Sisam ve İkarya adalarına un göndermek hususunda kendisine gereken bütün kolaylıkları gösterdiğinizi bildirdi. Bura halkları adına size derin şükranlarımızı takdim için bu fırsattan yararlanıyoruz.

Bütün manevi ve maddi değerlerin altüst olduğu bu savaşta acı çeken insanlığın ruhuna biraz ışık akıtan etken, insancıl sevgi ve dayanışmadır.

Eğer diğer bütün meşguliyetleriniz arasında, bize karşı bu kabil duyguları gösterebiliyorsanız, siz işte bu kurtarıcı ışığın ışınlarından birisiniz. Uluslararası Kızılhaç delegesi müdahalenizi rica etmek için tekrar nezdinize geldiğinde bizi yine hatırdan çıkarmamanızı rica eder, ihtiramlarımı sunarım”¹³⁰

Türkiye Yunanistan' a yapmış olduğu yardımlar konusunda bir çok teşekkür mektubu almıştır. Bu mektuplardan da anlaşıldığı kadarıyla yardımlar konusunda Yunan tarafının da oldukça memnun kaldığı gözlenmektedir.

II. Dünya savaşının son yılında 1945 yılı içerisinde Türkiye ekonomik açıdan çok ciddi anlamda sıkıntılar çekmiştir.

Uluslar arası ilişkiler olaraksa Avrupa'da tek başına kalma tehlikesi atlatmış ve bütün bunlara rağmen Yunanistan'a yapmış olduğu insani yardımları kesmemiştir. Bu da o devrin yöneticilerinin duyarlılıkların en somut ifadesidir.

¹³⁰ Feridun Cemal ERKİN, *Dışişlerinde 34 yıl Anılar – Yorumlar*, TTK, Ankara 1987, s.130, 131.

8.1 SONUÇ VE ÖNERİLER :

II. Dünya Savaşı Avrupa’da başlayıp kısa sürede Dünyaya yayılmıştır. Konumuz olan Türkiye’nin Yunanistan’a yaptığı insani yardımlara geçmeden bu iki komşu devletin ilişkileri savaşın değişen boyutları ile bir arada almayı daha uygun bulduk.

II. Dünya Savaşı, Türkiye açısından fiilen savaşa girmek dışında her türlü zorluğunun ve sıkıntısının çekildiği zamanlardır.

II. Dünya Savaşı, Yunanistan açısından ise işgale uğramış bir devlet olmakla savaşa fiilen girmesini gerektirmiştir. Yunanistan’ın işgalinden önce Müttefik devletlerden İngiltere, Yunanistan’ın savaşa girmesi durumunda, 25 Mayıs 1940 tarihinde bir garanti vererek yardım edeceğini beyan etmiştir. Türkiye’de İtalya’nın Yunanistan’a taarruz edeceğinin belirtileri ortaya çıkınca, her hangi bir taahhüdü bulunmamasına rağmen Bulgaristan’ın savaşa girmesi durumunda Türkiye’nin de savaşa gireceğini Bulgaristan’a bildirmiş bununla da yetinmeyerek Alman Büyük Elçisine bu durumu iletmıştır. Yunanistan’ın Türkiye’nin yaptığı bu yardımla Yunanistan Bulgar sınırındaki askerlerini çekerek 28 Ekim 1940 tarihindeki İtalyan saldırısına karşı koymuştur. Bununla da yetinmeyen Türk Hükümeti beş kişilik bir askeri heyeti Arnavutluk cephesine göndererek savaşın seyrini izlemiştir. Bütün bu anlattıklarımıza rağmen Yunan yetkilileri savaş sonrası “Türkiye bize yardım etmedi” demelerinin ne kadar mesnetsiz olduğunu belirtmek içindir.

Savaşın gelişen seyri ile birlikte Nisan 1941’de Almanya Yunanistan’ı işgal etmiştir. Bu durum içerisinde Yunanistan gerek savaş gerek ağır geçen kış koşulları sonucu yakılacak odun, yiyecek malzeme, ölülerine tabut yapacak tahta bulamaz hale gelmiştir. Bu pozisyon altında zaten Yunanistan verdiği garanti gereği İngiltere’nin Yunanistan’a yardım etmesi gerekirken, İngiltere bir takım çekinceleri öne sürerek içinde Mülteci olan Yunanistan’ın da bulunduğu bir takım ülkelere ambargo uygulamıştır.

Türkiye, bütün bu şartlara rağmen Almanya ile diyaloga geçerek Yunanistan’a insani yardımlarda bulunmuştur. Yardımlar konusunda diğer devletlerin yaptığı yardımları da taşıma sorumluluğunu üstlenerek yardımlara katkıda bulunmuştur. Bu yardımlar yapılırken sadece Türk Hükümeti olarak konuya yaklaşmakta yanlış olur çünkü sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve kişisel çabalarla yapılan bir çok yardım mevcuttur.

Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında tarafsız devlet politikası izler gibi gözükmesine rağmen fiilen olmasa da Müttefiklerin yanında yer almıştır.

II. Dünya Savaşı'nın hemen arkasından Yunanistan beklediği huzur ve güven ortamına ulaşamamıştır. Yunanistan'da beş yıl sürecekt kanlı bir iç ayaklanma ortaya çıkmıştır. Bu durumda da Türkiye yardımlarına devam etmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında gerek Atatürk – Venizelos yakınlaşması, gerekse II. Dünya Savaşı sırasındaki yakınlaşmalarda anlaşıldığı gibi temel sorun iki ülke yöneticilerinin bir araya gelmemesidir. Sorunları aynı platformda tartışarak çözüme kavuşturma yöntemi ile bir çok sorunun rahatlıkla aşılabileceği kanaatindeyiz. Günümüzde ise sorunlar uluslar arası platformlara taşınarak çözümsüzlüğe sürüklenmektedir. Gerek Yunanistan tarafı gerekse Türk tarafı bir an önce ortak sorunlarını çözmek durumundadırlar.

Çünkü sorunlar sadece günümüzü değil gelecek nesilleri de etkilemektedir.

Türk tarafı Misak-ı Milli Sınırları içerisinde Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesi ile Türk Devletinin bekasını temin ve tedarik etmek niyetindedir ve bu niyetinden hiçbir zaman vazgeçmeyecektir. Yunan tarafının da sorunları bu platform içerisinde düşünerek problemleri çözmek maksatlı hareket etmesi gerekmektedir. Bu somut gerçeklerin kabulü ile halkların içindeki problemsizliği uluslar arası ilişkiler boyutunda yansıtması her iki ülkenin de menfaatine olacağı kanaatindeyiz.

8.2 YARARLANILAN KAYNAKLAR:

8.2.1. Basılı Kaynaklar :

AKGÜN Seçil ,**Tarih Boyunca Türk – Yunan İlişkileri** Gn.Kur.Basımevi, Ankara 1986.

AKÖZER Mehmet, **70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Semineri**, 1993 İstanbul.

AKŞİN Abdüllahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK, Ankara 1991.

ALTINCI ASKERİ TARİH SEMİNERİ, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1989.

ARI Kemal, **Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923 – 1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914 – 1980) (5. Baskı)**, Ankara 1988.

ATATÜRK'ÜN MİLLİ DİŞ POLİTİKASI (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge), 1923-1938 c.I,II Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

ATATÜRK M.Kemal, **Nutuk**, TTK Yayınları c.II, Ankara 1978.

A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAK. YAY., **Ege'de Deniz Sorunları Semineri**, Ankara 1986.

AYDEMİR Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, c.I,II İstanbul 1976.

Aydın Tarihi Dergisi, c.22-23 Sayıları.

BARAN Tülay, **Balkan Harbinden Sonra İzmir'e Yönelik Göçler**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı I/ I, 1995.

BARUTÇU Faik Ahmet, **Siyasi Anılar (1939 – 1954)**, İstanbul 1977.

BAYUR Yusuf Hikmet, **Türkiye Devletinin Dış Siyasi**, TTK Yayınları, Ankara 1973.

Belgelerle Türk Tarih Dergisi, 1, 2, 15, 16, 18, 25, 29, 39, 40, 42, 45, 49, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 79, 80, 81 Sayıları.

BİLGE A. Suat, **Ankara – Atina – Lefkoşe Üçgeni**, İstanbul 1996.

....., **Güç Komşuluk, Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri**, 1920 – 1964, Ankara 1992.

BİLGE A.Suat, ESMER Ahmet Şükrü, GÖNLÜBAL Mehmet, SANDER Oral, SAR Cem, SEZER Duygu, ULMAZ Haluk, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara 1969.

BİLSEL Cemil, **Lozan**, c.I, II, İstanbul 1933.

BOZDAĞ İsmet, **Celal Bayar Başvekilim**, İstanbul 1972.

CEBESÖY Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar**, Doğan Kardeşler Yayınları, İstanbul 1960.

CHURCHILL Winston S., (Çev. A.E. Yalman, K.Gönder), **Churchill Anlatıyor**, c.I,II, İstanbul 1949.

....., **The Second World War**, London, 1950.

ÇUKOLAS Konstantin, (Çev. Şeyla ?), **Yunanistan Dosyası**, İstanbul Ağustos 1970.

DERİNGİL Selim, **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARAŞTIRMA VE SİYASET PLANLAMA GEN. MÜD., **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1935-1939)**, Ankara 1969.

EREN Cevat, “ **Parmaklara Dahil**,” Türk Kültürü Dergisi I / 4, 1963.

ERİM Nihat, **Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, c.I,II, Ankara 1953.

....., **Milletler Arası Daimi Adalet Divanı ve Türkiye**, A.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi, c.II, Sayı: 1, Ankara 1944.

ERKİN Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl Anılar Yorumlar**, 2.Baskı TTK – 1999.

....., **Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, (2. Baskı), Ankara 1990.

ESMER Ahmet Şükrü, SANDER Oral, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, (1919 –1973), TTK., Ankara 1974.

GALOĞLU Mahmut, **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Galoğlu Yayınları, Ankara 1974.

GENEL KURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI, **Türk – Yunan İlişkileri ve Megali İdae**, Ankara 1992.

GEORGES Castellan, **Balkanların Tarihi** (Çev. Ayşegül Yaman), İstanbul 1993.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Milletler Arası Siyasi Teşkilatlanma** (3. Baskı), Ankara 1975.

GÜREL Şükrü S., **Tarihsel Boyutları İçinde Türk Yunan İlişkileri**, (1821-1993), Ankara 1993.

GÜRÜN Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası**, Ankara 1983.

-, **Savaşan Dünya ve Türkiye**, Ankara 1998.
-, **Savaşan Dünya ve Türkiye Savaşı**, (1939 – 1945),c.III., Tekin Yayınları, İstanbul 2000.
-, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk – Yunan İlişkileri**, Ankara 1986.
- HARP AKADEMİLERİ KOM. YAYINLARI, **Balkanların Dünü – Bugünü – Yarını**, İstanbul 1993.
- HART Liddel, **II. Dünya Savaşı, Tarih**, (Çev. Kerim BAĞRIAÇIK), İstanbul 1998.
-, **II. Dünya Savaşı, Tarih**, (Çev. Ayşegül YAMAN), İstanbul 1993.
- HATİPOĞLU M.Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.
-, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)**, Ankara 1997.
- İNÖNÜ VAKFI, **70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Seminer**, İstanbul 1978.
- İSKEÇELİ Tahsin, **Yunanistan Buhranı**, Ankara 1969.
- JAESGHKS G., (Çev. Mihin Lugal) **I. ve II. Dünya savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası**, 41/163-164 Belleten 1977.
- JOHANNES Gilansnec, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası** (Çeviren Arif Gelen), İstanbul 1977.
- KADİROĞLU Nurullah, 21.02.1992'deki TRT 1 Ana Haber Bülteni, Ankara.
- KARACAN Ali Naci, **"Lozan"**, (2. Baskı), İstanbul 1979.
- KEYDER Çağlar, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1989.
- KOÇAK Cemil, **Türk –Alman İlişkileri (1923 – 1939)**, TTK Basımevi, Ankara.
-, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi, (1938 – 1945)**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- KUNERALP Zeki, **II. Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti, Dışişleri Bakanlığının On bir Telgrafı**, İstanbul 1982.
- KURUMAHMUT Ali, **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, TTK, Ankara 1998.

KÜÇÜKCAN Bilgi, “ Lozan Barış Antlaşmasına Göre Türkiye ile Yunanistan Arasında Gerçekleştirilen Zorunlu Nüfus Değişiminde Türkiye’ye Gelen Göçmenlerin Sorunları”, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kocaeli 1999.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., “ Yunan İsyanı Sırasında, Anadolu ve Adalar Rumları’nın Tutumları ve Sonuçları” Türk – Yunan İlişkileri, III. Askeri Tarih Semineri, Ankara 1986.

MANİSALI Erol, 2000’li Yıllara Başlarken Dünya ve Türkiye, İstanbul 2000.

MERAY Seha L., Montrö Boğazlar Konferansı – Tutanaklar – Belgeler, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1976.

....., Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, A.Ü.S.B.F. Yayınları c.I
TI, KI, Ankara 1972.

....., OLCAY Osman, Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri,
A.Ü.S.B.F., Yayınları, Ankara 1977.

ORAN Baskın, Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1986.

ÖKÇÜN A. Gündüz, ÖKÇÜN Ahmet R., Türk Antlaşma Rehberi (1920 –1973),
TTK Yayınları, Ankara 1992.

ÖZGÜLDÜR Yavuz, Türk – Alman İlişkileri (1923-1954), Gn.Kur. Basımevi, Ankara 1993.

ÖZTÜRK Adil Adnan, 1877 – 1878 Savaşından Balkan Savaşına Kadar İzmir’de Göçmen Sorunu, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1990.

REHA PARLA, Belgelerle T.C. Uluslararası Temelleri, Ankara 1987.

....., Montrö, Ankara 1987.

PAZARCI Hüseyin, Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü, Ankara 1992.

SAGAY Reşat, XIX ve XX Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletler Arası Önemli Meseleler, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1973.

SANDER Oral, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945 – 1965), A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1969.

....., Siyasi Tarih, (4. Baskı), A.Ü.S.B.F. Yayınları Ankara 1994.

....., Türk – Amerikan İlişkileri, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara 1997.

SAR Cem, GÖNLÜBOL Mehmet, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1973)**, TTK, Ankara 1990.

....., **"Olaylarla Türk Dış Politikası"**, (1919 – 1965), Ankara 1983.

SARINAY Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939 – 1952)**, Kültür Eserleri Dizisi : 107, Ankara 1988.

Savunma Dergisi, Yıl 1, Sayı 3, Ekim 1998.

SONYEL Salahi Ramadan, **Mustafa Kemal and The Turkish Nation's Struggle for Survival, Cultra Turcica, c.IV**, Ankara 1967.

....., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c.I,II**, Ankara 1986.

....., **Türk – Yunan Anlaşmazlığı**, Ankara 1985.

SOYSAL İsmail, **Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç**, TTK, Ankara 15 – 17 Ekim 1997.

....., **Tarihleri ve Açıklamaları ile Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920 – 1945)**, TTK Yayınları, Ankara 1983.

....., **Türkiye'nin Batı İttifakına yönelişi, (1934-1937)**, TTK Yayınları, Atatürk Özel Sayısı, Belleten, XLV 177.

....., **Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz (1919-1993)**, İstanbul 1993.

....., **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, TTK Yayınları, Ankara 1983.

....., **Türk Siyasal Antlaşmaları**, TTK Yayınları, Ankara 1983.

....., **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, TTK Yayınları, Ankara 2000.

....., **Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlıları**, TTK Yayınları, Ankara 2000.

....., **Türkiye'nin Uluslar arası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, TTK Yayınları, Ankara 1997.

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Türkiye – Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul 2000.

ŞİMŞİR Bilal N., **AEGEAN QUESTION DOCUMENTS, VOLUME I, II**, TTK Yayınları Ankara 1982.

....., **Ege Sorunu**, Belgeler, c.I (1912 – 1913), TTK Yayınları, Ankara 1976.

TAŞKIRAN Cemalettin, **On İki Adanın Dünü ve Bu Günü**, Ankara 1996.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, II. Dünya Savaşı Yılları (1939-1945)**, Ankara 1973.

TEKELİ İlhan, **“Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu”**, Toplum ve Bilim Sayı:50, (Yaz Sayısı), İstanbul 1990.

TEKİN Yulug Kurat, **Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası**, (1923-1973) 39/153-154, Belleten 1975.

....., **“II. Dünya Savaşında Türk-Alman Ticaretinde ki İktisadi Siyaset”**, Belleten, XXV/ 97, TTK, Ankara 1961.

TARLAN Selim, **Maliye Dergisi**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

TOYNBEE Arnold, **Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu**, İstanbul 1971.

TUĞRUL Afif Büyük, **Osmanlı (Türk) – Yunan Deniz Silahlanma Yarışı**, No:156, Belleten 1975.

TUNCER Hüner, **Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç**, TTK Yayınları, Ankara 1997.

TURAN Şerafettin, **Rodos ve 12 Adanın Türk Hakimiyetinden çıkışı**, 29/113-114 Belleten 1965.

Türk Kültürü Dergisi 159, 177, 188, 189, 200, 202, Nolu Sayıları.

TÜRSAN Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara 1987.

UÇAROL Rifat, **Siyasi Tarih**, (4.Baskı), İstanbul 1995.

....., **III. Askeri Tarih Semineri, Türk – Yunan İlişkileri 1878 Berlin Antlaşmasına Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi ve Yunanistan’a Toprak Verilmesi, (1878 – 1881)**, Ankara 1996.

ULUBELEN Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul 1967.

ÜÇÜNCÜ ASKERİ TARİH SEMİNERİ, **Türk Yunan İlişkileri**, Gn. Kur. Basımevi, Ankara 1986.

YORGA (Çev. S. BAYKAL), **Osmanlı Tarihi**, c.V, Ankara 1948.

8.2.2. BELGELER

- 1- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 19503 Sayılı 2/14838 234-47 030.18.1.2.93.113 18(1) Yer Nolu 09.12.1940 Tarihli Belge.
- 2- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 28837 Sayılı 030.18.1.2. 93106 11(1) 2/14 691 172 Yer Nolu 14.11.1940 Tarihli Belge.
- 3- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 28937 Sayılı 2/15322 030.18.1.2. 94.17.17.(1) Numaradaki 26.04.1941 Tarihli Belge.
- 4- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 17150 Sayılı 030.18.01. 97.108.17 Yer Nolu 25.12.1941 Tarihli Belge.
- 5- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 15397 Sayılı 030.18.01.94.21.12. Yer Nolu 17.03.1941 Tarihli Belge.
- 6- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 23 02 192 2/ 17393 Sayılı 030.18.12.97 120 20 (1) Numaralı Belge.
- 7- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 19533/2/15461 Sayılı 94.24.16 Yer Nolu 23.03.1941 Tarihli Belge.
- 8- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu, 19821 Sayılı 3/ 1994 76 – 156 Yer Nolu 030.18.12. 10790.8 (1) Kararı 7.12.1944 Tarihli Belge.

8.2.2. BELGE-1

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR Dairesi MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı: 2

53141 sayılı Geceyle KALDIRILDI

CUMHURİYET ARSIVI

Kararname

15392

Arnavutluk cephesindeki muharebenin cereyan tarzlarını tetkik etmek için, Harp akademisinde öğretmen Kurmay Albay Rayit Gürgen (326/18), Genelkurmay Harekât Hava şubesinde Kurmay binbaşı Seyfi Yurğay (341/2), X. üncü Kolordu I. inci şubede piyade binbaşı Cevdet Türker (334/91), III. üncü Kolordu İstinkâm Taburu 2. inci bölük K. Kurmay yüzbaşı Celâl Üçgen, III. Kolordu muhabere taburu 2. inci bölük K. Üstegmen Kemâl Kulja'nın Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık 1941 takvim yılı itibarıyla tanzim olunan döviz cetvellerinin 3 üncü faslının birinci maddesine Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müsteğferliği namına konulan tansisattan lüzumu kadar serbest döviz müsadde-sinin verilmesi; Genelkurmay Başkanlığının istahına atfen Millî Müdafaa Vekillığının 21/3/1941 tarih 233 sayılı tezkere ile yapılan teklifi ve Maliye Vekillığının 11/3/1941 tarih ve 13248/370/1219 sayılı mütalea-namesi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 1 Mart 1941 tarihinde ka-bul olmuştur.

REİSİCÜMUR

İsmet İnönü

B. V.	A. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.
<i>B. R. Kuyucu</i>	<i>A. V. Kuyucu</i>	<i>M. M. V. Kuyucu</i>	<i>Da. V. Kuyucu</i>	<i>Ha. V. Kuyucu</i>
Ma. V.	Me. V.	Na. V.	İz. V.	S. İ. M. V.
<i>Ma. V. Kuyucu</i>	<i>Me. V. Kuyucu</i>	<i>Na. V. Kuyucu</i>	<i>İz. V. Kuyucu</i>	<i>S. İ. M. V. Kuyucu</i>
G. İ. V.	Z. V.	M. M. V.	T. V.	
<i>G. İ. V. Kuyucu</i>	<i>Z. V. Kuyucu</i>	<i>M. M. V. Kuyucu</i>	<i>T. V. Kuyucu</i>	

BELGE 1 'İN DEVAMI

T.C.
M. M. V.
Zat işleri dairesi
Ş: I
Sayı: 233

Genelkurmay Başkanlığı
M. M. V. Dairesi

Ankara
27. 2. 1941

Öz: Yunanistana gidecek Türk
subay heyeti H.

Yüksek Başvekkâlele

Genelkurmay Başkanlığı
M. M. V. Dairesi

Eki

Yunan hükümetinin muvafakatına binaen Yunanistana giderek
Arnavutluk çepesinde subharebenin ceroyan tarslarını tetkik etmek
üzre aşağıda isimleri yazılı subayların Yunanistana gönderilmeleri
Genelkurmay Başkanlığından teklif edilmekte olduğundan bu subayla-
rın gönderilmeleri hakkında İcra Vekilleri Heyetinin kararının alın-
masına ve harcırah ve yevmiyeleri için 3041 sayılı kanunun I. ncı -
maddesi hükümleri ile Vekâletin salâhiyeti dahilinde tespit ve
tediye ettiriliceğinden icâden bûvix müsaadesinin verilmesine --
rûkûk iradelerini saygı ile arz ederim .

M. M. V.

S. Akıncı

Harp Akademisinde Öğretmen Kurmay Albay Ragıp Gürgen(326-18)
Genelkurmay Harbî K. Hava şubesinde Kurmay Binbaşı Seyfi Yargay(341/
I. ncü Kolordu I. ncı şubede Piyade Binbaşı Cevdet Türker (334-91)
III. ncü Kolordu İstihkâm Taburu 2. ncı bölük K. Kurmay Yüzbaşı Celâl
Ulgen
III. Kolordu Muntazam Taburu 2. ncı bölük K. Üstergen Kemal Kulja

M. M. V. Dairesi

27. 7. 1941
11. 11. 1941
24. 2. 1941

HALİYE V. M. M. V. D.	25 Şubat 1941
306	

13285-380

22. 7. 1941

BELGE-1' İN DEVAMI

T.C. BAŞVEKÂLET 2331 KARAHİSAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ		SİRKÜLER 106 2331 1941		Dosya İşaretleri 238 566	
Numarası 233		Kararname		Gisli'dir.	
Tarih 21/2/1941		Arnavutluk cephesindeki muharebenin cereyan tarz			
Yazın menas 10.8.1941		larını tetkik etmek üzere için , Harp Akademisinde			
Yazın tarihi 10.8.1941		Öğretmen Kurmay Albay Regit Gürgen (326/18), Gene			
Müavin 10.8.1941		Kurmay Harekât Hava şubesinde Kurmay Binbaşı Seyfi			
Beyaz eden 10.8.1941		Yurğay (341/2) , x.non Kolordu I . no1 şubede Piyade			
Beyaz tarih 10.8.1941		Binbaşı Cevdet Türker (334/91) , III . no1 Kolordu			
Kazılgıranlar 10.8.1941		İstihkâm Taburu 2.No1 bölük K.Kurmay Yüzbaşı Celâl			
Sadece No 1091		Ülgen, III. Kolordu muhabere taburu 2.no1 bölük A.			
Mecburi 1091		Üstegmen Kemal Kulja San-Şereketi bir Subay Heyetinin			
Sekt tarih 22-2-41		Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık			
Kaydeden 1091		1941 takvim takvim yılı itibarile tanzim olunan			
Döşünce 1091		Döviz cetvellerinin 3 üncü Faslına birinci maddesine			
		Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müstegharlığı namına k-			
		nulan tahsisattan lüzumu kadar serbest döviz müade			
		sinin verilmesi; Genel Kurmay Başkanlığının isteği ne			
		binaen Millî Müdafaa Vekilliyinin 21/2/1941 tarih			
		ve 233 sayılı teskeresile yapılan teklifi uzatmak ve			
		Maliye Vekilliyinin 11/3/1941 tarih ve 13248/370/1941			
		sayılı mütealenamesi üzerine , İora Vekilleri Hey-			
		etinin 17 Mart 1941 tarihinde kabul olunmuştur.			
		Millî Müdafaa Vekilliyine			
		Maliye V.			
		Genel Kurmay Başkanlığına			
		Gisli'dir.			
		Divana Muhasebat Reisliğine.			
		Arnavutluk cephesinde ki muharebenin cereyan tarzını			
		tetkik etmek üzere Genel Kurmay Başkanlığına bir Heyetin			
		Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık			
		Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık			
		Döviz müadelerinin 3 üncü Faslına birinci maddesine			
		Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müstegharlığı namına k-			
		nulan tahsisattan lüzumu kadar serbest döviz müade			
		sinin verilmesi; Genel Kurmay Başkanlığının isteği ne			
		binaen Millî Müdafaa Vekilliyinin 21/2/1941 tarih			
		ve 233 sayılı teskeresile yapılan teklifi uzatmak ve			
		Maliye Vekilliyinin 11/3/1941 tarih ve 13248/370/1941			
		sayılı mütealenamesi üzerine , İora Vekilleri Hey-			
		etinin 17 Mart 1941 tarihinde kabul olunmuştur.			
		Millî Müdafaa Vekilliyine			
		Maliye V.			
		Genel Kurmay Başkanlığına			
		Gisli'dir.			
		Divana Muhasebat Reisliğine.			
		Arnavutluk cephesinde ki muharebenin cereyan tarzını			
		tetkik etmek üzere Genel Kurmay Başkanlığına bir Heyetin			
		Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık			
		Yunanistana gönderilmesi ve masraflarına karşılık			
		Döviz müadelerinin 3 üncü Faslına birinci maddesine			
		Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müstegharlığı namına k-			
		nulan tahsisattan lüzumu kadar serbest döviz müade			
		sinin verilmesi; Genel Kurmay Başkanlığının isteği ne			
		binaen Millî Müdafaa Vekilliyinin 21/2/1941 tarih			
		ve 233 sayılı teskeresile yapılan teklifi uzatmak ve			
		Maliye Vekilliyinin 11/3/1941 tarih ve 13248/370/1941			
		sayılı mütealenamesi üzerine , İora Vekilleri Hey-			
		etinin 17 Mart 1941 tarihinde kabul olunmuştur.			
		Millî Müdafaa Vekilliyine			
		Maliye V.			
		Genel Kurmay Başkanlığına			
		Gisli'dir.			
		Divana Muhasebat Reisliğine.			

BELGE-1'İN DEVAMI

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
Bütçe ve Mali Kontrol
T.C.M.Ş.2
Sayı: 13218/370
1219

Ankara: 11.5.1941
GİZLİDİR

Büyükelçilik Yüksek Hakemliği

Öz: Yunanistana gidecek heyetin
harcirah ve dâvizi H.

EK:

Millî Müdafaa Vekâletinden Yüksek makamlarına sunu-
lup Maliyeye havale buyurulan 21/2/1941 tarihli ve 353sayılı
ilgi yazı tetkik edildi.

Arnavutluk cephesinde muharebenin cereyan tarzları-
nı tetkik etmek üzere iligik listede isimleri ve rütbeleri
yazılı subayların mürekkep bir heyetin Yunanistana izasında-
ki zaruretli İcra Vekilleri Yüksek Hey'etince kabul buyurulmuş
takdirde mezkûr heyet azalarının Yunanistanda ihtiyar edecek-
leri masrafların Yunanistan ile aramızda mevcut bulunan Kli-
ring anlaşması hükûmlerine tevfikân Kliring kamalile transferi
icab etmekte ise; bunların yabancı bir memlekette malî müza-
yıkaya maruz kalmasından temin için bu seyahat delayisiyle
yapacakları masraflara mit serbest döviz müsaadesinin 1941
takvim yılı itibarıyla tanzim olunan döviz cetvellerinin 3 üncü
faklânın 1 inci maddesine Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müte-
garlığı mütâzı tevzu tahsisattan verilmesi mümkündür.

3441 sayılı kanunun 1 inci maddesinde; yabancı memle-
ketlere muvakkat zemariyetle gönderilecek masraflara verilmesi

./.

BELGE-1' İN DEVAMI

T.C. MALİYE VEKÂLETİ

SAYFA: (2)

C. 17 - 20 44 44 44
03371DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İcaben yevmiyelerin dairesi uidelerince yedi kısıline kadar tezyit edileceği tahrir edilmiş ve Vekâleti Kâğıtınileyanın ilişik tezkeresinde de nazkür cıubuylara bu esle dairesinde yevmiye verileceği yazılı bulunmış olduğundan, ittihaz buyurulacak karara yevmiye için bir kayıt ilâvesine lüzum görüleceğini arzeylerin.

Maliye Vekili

Deran . 11.

At. Ağır

11. 3. 941

Kor

N. 11

$$\begin{array}{r} 2 \\ 15387 \\ 17-3-941 \end{array}$$

1.

11.3.941

1752

172.

¹ D.A.G.M. C.ARŞ.Bak.Kur., 15397 Sayılı 030.18.01. 94.21.12 yer nolu 17 MART 1941 Tarihli Karar

BELGE-2

T. C.
BASVEKALET
KARARLAR DAIRESI MUDURLUGU
Kıyafet

Kardinalat

ALL INFORMATION CONTAINED
HEREIN IS UNCLASSIFIED

14838

Ankara'daki Yunan Büyük İqisinin refikası Kadar Rafael tarafından teşkil edilen "Yunan askerlerine yardım komitesi" nin Türkiye'deki Yunanlılardan topladığı 15 ton gıderin Yunanistana ih-racına izin verilmesi Hariciye Vekilliiğinin 2/12/1940 tarih ve 85061/622 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heye-tince 9/12/1940 tarihinde kabul olmuştur.

HEISICULHJR

James L. Lusk

Bg. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
S. P. Vaydov Feder Orga *J. A. Wilson* *Joseph B. Huf* *E. S. S. S. S.*
 Ma. V. Mi. V. Na. V. Ik. V. S. I. M. V.
W. A. Smith *Y. A. Smith* *A. F. C. C. C.* *W. A. Smith* *S. I. M. V.*
 G. I. V. Zr. V. Mii. V. Ti. V.
B. B. B. B. *W. A. Smith* *E. K. J. J. J.* *W. A. Smith*

¹ D.A.G.M. C.ARŞ.Bak.Kur., 14838 Sayılı 030.18.01. 93.113.18 yer nolu 09 ARALIK 1940 Tarihli Karar.

BELGE-3

KURTULUS

Typ: Generalcargo-steamship

Callsign: H B K O 1934= T C A R
Official No.:Builder: Caird Purdie + Co., Barrow yard-No. 15
Launched: .1883 Trawl: 5.1883
1742gt 994nt tdw Engine: C2cyl 800ihp Temp
L: 76,49m B: 10,67m D: 6,43m

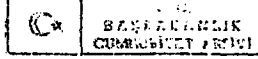
. 5.1883	<u>EURIPIDES</u> S.S. 'Euricoides' Co., Liverpool	<u>Br</u>
.1896	<u>RAZETO B.</u> Stefano Razeto di.M., Genua	<u>It</u>
4.1897	wrecked	
.1897	<u>BRATIA PARAMONOV</u> Paramonovi Bros., Sevastopol	<u>Rus</u>
.1901	<u>CEPHALONIA</u> K.S. Vagliano, Argostoli	<u>Gr</u>
.1905	<u>MIHAIL ARCHANGEL</u> T.Croce, Berdiansk	<u>Rus</u>
.1915	<u>N.41</u> Imperial Russian Navy (transport)	<u>Rus</u>
9.1918	<u>MIHAIL ARCHANGEL</u> W. Tchirakowitch, Istanbul (Sirbiya)	<u>Serb</u>
.1924	<u>TEŞVİKİYE</u> Kalkavanzade ve Biraderler, Istanbul	<u>Tu</u>
.1926	<u>TEŞVİKİYE</u> Kırzade Şevki ve Kollektif Şirketi, Istanbul	
.1930	<u>BÜLENT</u> Alamdazade Biraderler, Istanbul	<u>Tu</u>
1. 1.1933	<u>BÜLENT</u> Türk Sanyete Vapurculuk İşletmesi, Istanbul	
.1934	<u>KURTULUS</u> Mustafa Tavâlzade ve Kardaşlari, Istanbul	<u>Tu</u>
20. 1.1942	grounded and sunk near Hayırsız Ada (Marmara-Sea) o/vv Istanbul - greek cargo: Foodstock vessel was in charter of turkish Red Halfmon (KIZILAY) when sunk off Hayırsız-Lighthouse ¹	

¹ LLOYD KAYDI

BELGE-4

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAIRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı:

Kararname

17150

Yunanistanda kalan zürri vakıflar hakkında yapılacak muameleyle dair Maliye Vekâletinden yazılan muhtelif tezkerelerle diğer Vekâletlerin bu hususa müteallik mütaleaları üzerine meselenin Devlet Şurasınca tetkiki tensip edilmisti.

Devlet Şurası Reisliğinin 10/7/1941 tarih ve 11750 sayılı tezkeresiyle gönderilen Birinci Daire ile Umumi Heyetin 25/6/1941, 30/6/1941 tarih ve 6/11/41, 41-277/ K:252 sayılı mazbataları ile Adliye Vekilinin Reisliği altında teşkil edilen komisyon tarafından hazırlanıp adı geçen Vekilliliğin 1/11/1941 tarih ve 339 sayılı tezkeresiyle gönderilen rapor ve bu baptaiki dosya İcra Vekilleri Heyetinin 25/12/1941 tarihli toplantısında okunarak; Yunanistanda kalan vakıf envâl hakkında Devlet Şurası Birinci Daire ve Umumi Heyetin iligik mazbatalarına göre muamele yapılması kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Ha. V.

R. P. Baydar *İ. N. N. N.* *A. F. Cebesoy* *Y. S. S.*

Ma. V.

M. V.

Na. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

A. F. Cebesoy *Y. S. S.* *A. F. Cebesoy* *Y. S. S.*

G. İ. V.

Zr. V.

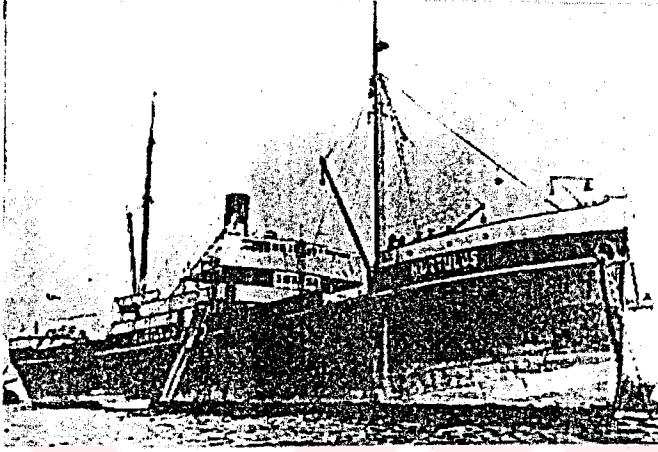
Mn. V.

T. V.

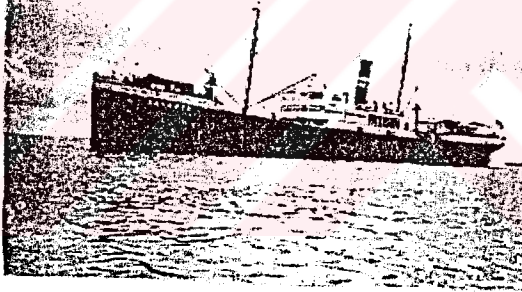
B. Karadeniz *M. N. N.* *M. N. N.*

¹ D.A.G.M. C.ARŞ.Bak.Kur., 17150 Sayılı 030.18.01. 97.108.17 yer nolu 25 ARALIK 1941 Tarihli Karar

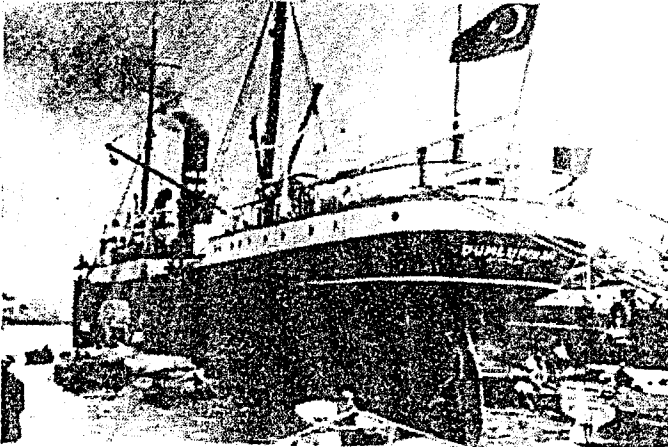
BELGE-5

KURTULUŞ GEMİSİ

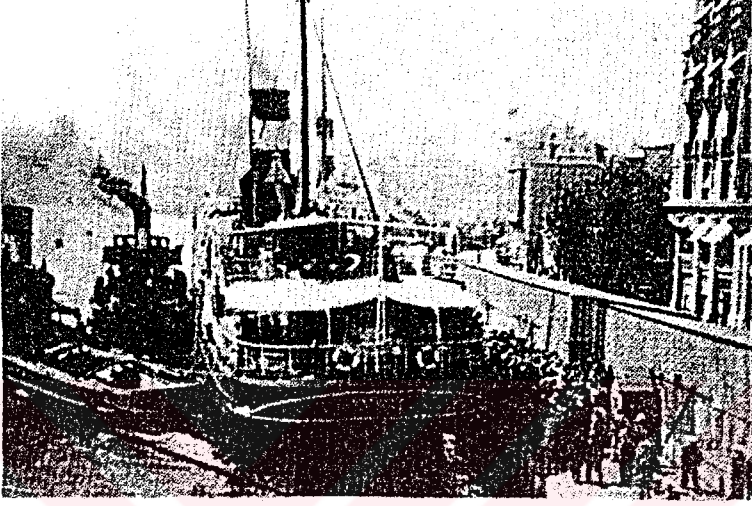

SAKARYA GEMİSİ

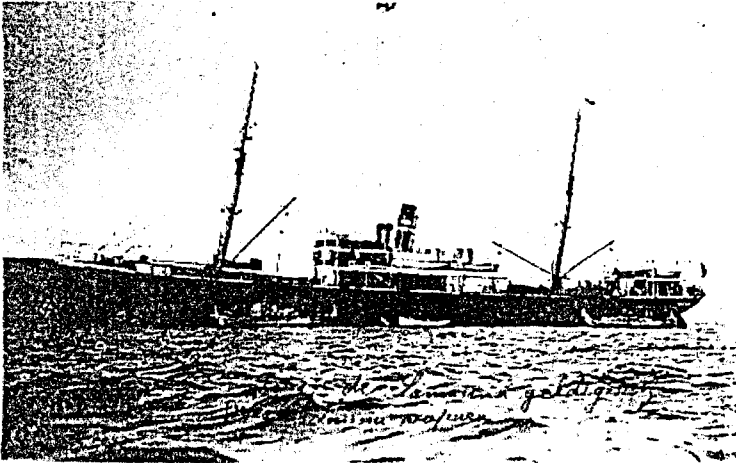

DÜMLÜPİNAR GEMİSİ

BELGE-5'İN DEVAMI

KONYA VAPURU

TUNÇ GEMİSİ

8.2.3. EKLER

EK-A TÜRK VE RUM NÜFUS MÜBADELESİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME VE PROTOKOL

(Convention concertnant l'Echange des Populations Grecques et
Turques et Protocole)

30 Ocak 1923 günü imzalanmıştır.

(Metin)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır.

Madde 1. Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girecektir.

Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye, ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek orada yerleşemeyecektir.

Madde 2. Birinci Maddede öngörülen mübadele :

1)İstanbul 'da oturan Rumları,

2)Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır.

1912 Yasası ile sınırlandırıldığı biçimde İstanbul Belediye (Şehremaneti) sınırları içinde 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş (établis) bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar sayılacaklardır.

1913 Bükreş Andlaşmasının saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar sayılacaklardır.

Madde 3. Karşılıklı olarak, üzerindeki Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinde sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar 1. inci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır.

İşbu Sözleşmede kullanılan " göçmen " (émingrant) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan tüm gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

Madde 4. Aileleri Türk ülkesini daha öne bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler, işbu Sözleşme uyarınca, Yunanistan'a gönderilecek ilk kafileyi oluşturacaktır.

Madde 5 İşbu Sözleşmenin 9. ve 10. Maddelerindeki çekinceler saklı kalmak üzere, bu Sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Türklerin mülkiyet haklarına ve alacaklarına hiç bir zarar verilmeyecektir.

Madde 6. Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin, hangi nedenle olursa olsun, gidişine hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş bir hapis cezası bulunduğu, henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza kovuşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere, kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.

Madde 7. Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve vardıkları ülkenin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır.

İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyruklu edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyruklu, işbu Sözleşmenin imzası gününde edinmiş olacaklardır.

Madde 8. Göçmenler her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıtırmakta serbest olacaklardır. Bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş resmi ya da herhangi başka bir resim alınmayacaktır.

Bunun gibi, işbu Sözleşme uyarınca bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk üyesinin (camiler, tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastaneler, dernekler, birlikler ve tüzel kişiler, ya da, ne çeşit olursa olsun, başkaca tesisler personelinin de kapsamak üzere) kendi topluluklarının taşınır mallarını yanlarında serbestçe götürmeye ya da taşıtırmağa haklı olacaktır.

11. Maddede öngörülen Karma Komisyonunun tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşım işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır.

Taşınır mallarının tümünü ya da bir bölümünü yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların dökümünü ve değerini gösteren tutanaklar dört örnek olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi 9. Maddede öngörülen arıtım işlemine temel alınmak üzere, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyonuna sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

Madde 9. 8. Maddede söz konusu olan, göçmenlerin ve toplulukların, kent ya da köylerdeki taşınmaz malların ile bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyonca, aşağıdaki hükümler uyarınca arıtılacaktır:

Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunup mübadele uygulanmayacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da yardım kurumlarının malları da, özdeş koşullar içinde, arıtılacaktır.

Madde 10. Bağıtlı Yüksek tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca nüfus mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselerin taşınır ya da taşınmaz mallarının arıtımı, 9. Madde uyarınca ve Türkiye ile Yunanistan'da, 18 EKİM 1912 gününden bu yana yürürlüğe konulmuş yasalara ve her çeşit yönetmeliklere göre, ya da başka herhangi bir zoraltım, (müsadere), zorla satın

alım vb. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiç bir önleme konu olmaksızın, yürütülecektir. İşbu Maddede, ve 9. Maddede söz konusu mallar, bu çeşit bir önleme konu olursa, bu mallara, 11. Maddede öngörülen Komisyonca, bu önlemler uygulanmamışçasına, değer biçilecektir.

Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselerin olup da mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912'den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse bunun onarılması için mal sahiplerinin yarına bir zarar - giderim saptayacaktır. Bu zarar - giderimin tutarı, mal sahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştırılan taşınmaz malın bulunduğu ülke Hükümetinin borcuna geçilecektir.

8. ve 9. Maddelerde söz konusu kimseler, şu ya da bu yoldan yararlanmaktan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarının kendilerine geri verilmesi, Savaş öncesi ortalama gelir temel alınarak ve Karma Komisyonunca saptanacak yöntemler uyarınca, sağlanacaktır.

Yunanistan'daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların ve Türkiye'de Rumların benzer tesislerinin arıtımına girişirken, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını bütünüyle korumak amacıyla, daha önce yapılmış Andlaşmalarda kabul edilen ilkelerden esinlenecektir.

11. Maddede öngörülen Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

Madde 11. İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlayarak bir aylık bir süre içinde Bağlı Yüksek Taraflardan her birinden dört ve 1914 -1918 Savaşına katılmamış Devletlerin uyrukların arasından Milletler Cemiyeti Konseyinin seçeceği üç üyeden oluşan ve Türkiye' de ya da Yunanistan' da toplanacak olan, bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun Başkanlığını, tarafsız her üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır.

Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, her biri bir Türk ve bir Yunanlı üye ile Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı kalarak çalışacak Alt - Komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, Alt - Komisyonları verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde 12. Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetmek, kolaylaştırmak ve 9. Madde ile 10. Maddede öngörülen taşınır ve taşınmaz malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır.

Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen arıtım işinin yöntemlerini saptayacaktır.

Karma Komisyon, genel olarak, İşbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği önlemleri almağa ve bu sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek tüm sorunları karara bağlamağa tam yetkili olacaktır.

Karma Komisyonun kararları oy çoğunluğu ile alınacaktır.

Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara tüm itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

Madde 13. Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe yöntemi uyarınca çağırıdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca artırılması gereken taşınmaz mallara değer biçirme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır.

Artılacak mallara değer biçilmesinde, bu malların altın para ile olan değeri temel sayılacaktır.

Madde 14. Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallar için borçlu kalınan para tutarını belirten bir açıklama belgesi verecektir.

Bu açıklama belgeleri temel sayılarak borçlu kalınan para tutarları, arıtımın yapılacağı ülke ile Hükümetinin, göçmenin bağlı olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla eşdeğerde ve nitelikte, mal alması gerekecektir.

Her altı ayda bir, yukarıda belirtilen biçimde açıklama belgeleri temeli üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların hesabı çıkartılacaktır.

Arıtım işlemi bütünlendiği zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bunlarla ilgili hesaplar denkleştirilmiş ve kapatılmış olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu Hükümet, bu ödeme için süre tanınmasını isterse, Komisyon, yıllık en çok üç taksitte ödenmesi koşulu ile, bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır.

Ödenecek para oldukça önemli ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın yüzde yirmisine dek, Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç için de, Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde ödenmesi gereken borç senetleri çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için, Komisyonca kabul edilecek sağlancalar gösterecektir. Bu sağlancalar, Yunanistan'da Uluslararası Komisyonca, İstanbul'da Devlet Borcu (Düyun - u Umumiye) Meclisine işletilecek ve bunların gelirleri toplanacaktır. Bu sağlancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Konseyi bunların neler olacağını saptamaya yetkili olacaktır.

Madde 15. Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı koşullarla, Komisyona öndelik olarak ödemedede bulunulacaktır.

Madde 16. Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimseler ile bu kimselerin gidecekleri ülkelere götürülmek üzere varacakları limanlara yapılacak bildirimlere ilişkin tüm sorunlar üzerinde, 11. Maddede öngörülen Karma Komisyon ile anlaşacaklardır.

Bağıtlı Yüksek Taraflara, mübadele edilecek haklara, gidişleri için saptanmış günden önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açmak, ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere, doğrudan ya da dolaylı hiç bir baskıda bulunmadığı, karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağıtlı Yüksek Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiç bir vergiye ya da olağan üstü bir resme bağlamamağı da yükümlenirler.

2. Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara dönmek hakları ile Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına serbestçe geçirmelerini ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyenlerin gidişini engelleme nedeni olarak öne sürülemeyecektir.

Madde 17. Karma Komisyonun ve kollarının çalışmaları ve işlerinin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlara göre, ilgili Hükümetlerce karşılanacaktır.

Madde 18. Bağitli Yüksek Taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.

Madde 19. İşbu Sözleşme, Bağitli Yüksek taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Antlaşmasının bir parçasıymış gibi özdeş güçte ve değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Antlaşma Bağitli Yüksek Tarafların her ikisince onaylanır onaylanmaz yürürlüğe girecektir.

Bu hükümlere olan inançla, her birinin yetki belgelerinin yöntemine uygun olduğu görülen aşağıdaki imzaların sahipleri yetkili Temsilciler işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Lozan'da, 30 Ocak 1923 günü üç örnek olarak düzenlenmiştir. Bu örneklerden biri Yunanistan Hükümetine, biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilecek, üçüncüsü de, aslına uygun olan birer örneğini Türkiye ile yapılmış Barış Andlaşmasını imzalayan Devletlere yollayacak olan Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, bu Devletin arşivlerine konulmak üzere, sunulacaktır.,

M. İSMET
Dr. RIZA NUR
HASAN

E. K. VENİZELOS
D. CACLAMANOS

*

* *

PROTOKOL

Gereğince yetkili kılınmış olan ve aşağıda imzaları bulunan Türk Temsilcileri, Türk Hükümetinin, Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak, Yunanistan ile bugün yapılmış Sözleşmenin yürürlüğe konulmasını beklemeksizin ve bu Sözleşmenin 1. Maddesini gözetmeksizin Barış Andlaşması imza edilir edilmez, işbu Sözleşmenin 4. Maddesinde sözü geçen vücutça sağlam erkekleri serbest bırakacağını ve bunların gidişlerini sağlayacağını bildirir.

Lozan'da, 30 Ocak 1923 günü, üç örnek olarak düzenlenmiştir.¹

M. İSMET
Dr. RIZA NUR
HASAN

¹ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.180 - 187

EK-B DIŞ TEMSİLCİLİKLER ÇİZELGESİ (ATİNA)

Atina

Nebil Bey (Batı)	Sürekli Maslahatgüzar	(1923-1924)
Esat Cemal Bey	Maslahatgüzar	(1924-1925)
Cevat Bey (Ezine)	Büyükelçi Ünvanı ile Elçi	(1925-1929)
Zeki Nebil Bey	Geçici Maslahatgüzar	(1929-1929)
Mehmet Enis Bey (Akaygen) Elçi		(1929-1934)
Ünaydın, Ruşen Eşref	Elçi	(1934-1939)
Akaygen, Mehmet Enis	Büyükelçi (2. Kez)	(1939-1945)
Ünaydın Ruşen Eşref	Elçi (2. Kez)	(1945-1952)
Taray Cemal Hüsnü	Büyükelçi	(1952-1954)
İksel, Settar	Büyükelçi	(1954-1957)
Vergin Nureddin	Büyükelçi	(1957-1960)
Kural, Şeref Adnan	Büyükelçi	(1960-1962)
İlkin, Nedim Veysel	Büyükelçi	(1962-1965)
Borovalı, Mustafa	Geçici Maslahatgüzar	(1965-1965)
Tuluy, Turan	Büyükelçi	(1965-1968)
Tülümen, Turgut	Geçici Maslahatgüzar	(1968-1968)
Türkmen, İlter	Büyükelçi	(1968-1972)
Gürin, Kamuran	Büyükelçi	(1972-1976)
Necdet Tezer	Büyükelçi	(1976-1980)
Alaçam, Hasan Fair	Büyükelçi	(1980-1984)
Akıman, Nazmi	Büyükelçi	(1984-1988)
Aktan, Gündüz	Büyükelçi	(1988-1991)
Çelem, Hüseyin	Büyükelçi	(1991-1995)
Pamir, Ümit	Büyükelçi	(1995-1997)
Tuygan Ali	Büyükelçi	(1997-) ¹

¹ Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç TTK, Ankara 1997 s. 765.

EK – C TÜRK VE YUNAN DENİZ KUVVETLERİNE AİT MUKAYESE

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİ

	Türk Kuvvetleri		Yunan Kuvvetleri	
	<u>Sayı</u>	<u>Tonaj</u>	<u>Sayı</u>	<u>Tonaj</u>
<i>Vurucu Kuvvet</i>				
Muharebe kruvazörü	1	23.000	-	-
Eski Zırhlı	3	29.240	2	26.000
Zırhlı kruvazör	-	-	1	10170
Ağır kruvazör	1	7.000	-	-
Kruvazör	2	6.190	-	-
Torpedo kruvazörü	2	1.550	-	-
Muhrip	4	2.480	12	4.360
Küçük Muhrip	4	1.220	-	-
<i>Emniyet Kuvvetleri</i>				
Torpedo Bot	13	2.113	9	765
Ganbot	12	4.200	-	-
Yardımcı kruvazör	-	-	5	6.000
<i>Mayın Harbi:</i>				
Mayın dökücü	4	800	3	270

1923 YILINDA TÜRK VE YUNAN DENİZ KUVVETLERİ

-Türk Kuvvetleri:

1930 yılına kadar Yavuz muharebe kruvazörü onarılmadığı ve Turgut Reis Zırhlısı da hizmette çok kısa süre bırakıldığı için donanma aşağıdaki şekilde tekmlil deniz tarihimizin en küçük donanması halinde idi:

3850 tonluk Hamidiye Kruvazörü

3250 tonluk Mecidiye Kruvazörü

750 tonluk Peyk ve Berk torpito kruvazörleri

305 tonluk Taşoz, Basra ve samsun muhripleri

420 tonluk İsa – Reis, Kemal – Reis, Hızır – Reis ganbotları

616 tonluk intibah (sonra uyanık) mayın gemisi

365 tonluk Nusret mayın gemisi

- **Yunan Kuvvetleri:**

Balkan Savaşında Yunan Donanması da aşağıdaki gemilerden kurulu bulunuyordu:

10 160 tonluk Averoff zırhlı kruvazörü

4900 tonluk Hydra, Psara, Specia eski zırhlıları

980 tonluk Panthir, Jerax, Leon, Aetos muhripleri

750 tonluk Keravnos, Neagena muhripleri

400 tonluk Thyella, Sgendomi, Lonchi, Nabhratousa muhripleri

350 tonluk Doxa, Aspis, Niki, Velos muhripleri,

125 tonluk Aigli, Thetis, Daphne, Aretusa, Alcyon, Doris torpito botları

Yunan Donanmasında ayrıca kıyı savunması için 5 yardımcı kravazör, 4 silahlı gemi, 1 denizaltı gemisi, 2 gambot ve numaralarla anılan 9 eski torpito bot vardı.

1935 YILINDA TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİ

- **Türk Kuvvetleri:**

Vurucu Kuvvetler:

Muhabere kruvazörü		1	23.000	-	-
Zırhlı kruvazörü	-	-	1	10.118	
Kruvazör	2	6190	1	2115	
Torpedo kruvazörü	2	1550	-	-	
Muhrip	4	4900	8	9452	
Küçük Muhrip	3	900	2	550	
Denizaltı gemisi	5	3350	6	4400	

Emniyet Kuvvetleri:

Karakol gemisi	-	-	5	1200	
Torpedo bot	3	-	4	580	
Avcı botu	3	90	-	-	

Mayın Harbi:

Mayın Dökücü	4	1850	4	1155	
Mayın tarayıcı	3	1548	?	?	

1935 YILINDA TÜRK VE YUNAN DENİZ KUVVETLERİ

23.000 tonluk Yavuz muhabere kruvazörü

1.250 tonluk İtalyan yapısı Adatepe, Kocatepe muhripleri

1.206 tonluk İtalyan yapısı Zafer ve Tınaztepe muhripleri

1.150 tonluk İtalyan yapısı Dumlupınar denizaltı gemisi

940 tonluk İtalyan yapısı Sakarya denizaltı gemisi

763 tonluk Alman yapısı Gür denizaltı gemisi

518 tonluk Hollanda yapısı Birinci İnönü ve İkinci İnönü denizaltı gemileri

10.1 tonluk Hamidiye kruvazörü

24.1 tonluk Mecidiye kruvazörü

775 tonluk Pey ve, Berk torpido kruvazörleri

30 tonluk İtalyan yapısı Doğan, Martı – Denizkuşu avcı botları

616 tonluk uyanık mayın gemisi

365 tonluk Nusret mayın gemisi

420 tonluk Hızırreis, İsareis, Kemalreis ,gambotları (mayın tarayıcı olarak kullanılmakta).

Tersane yapısı Bora, Kadirga, Şimşek, Yıldırım, Tayfun hücum botları.

- Yunan Kuvvetleri:

10.160 tonluk Giorgios Averoff zırhlı kruvazörü

2.115 tonluk Helle kruvazörü

1.350 tonluk Hydra, Psara, Epetsai, Kondriotis muhripleri

980 tonluk Pantihir, Aetos, Leon, Jerax muhripleri

400 tonluk Thyella, Sfendomi muhripleri

350 tonluk Aspis, Niki torpido botları

125 tonluk Aigil, Aleyon, Arethusa, Doris torpido botları

700 tonluk Nereus, Proteus, Teriton, Glankas denizaltı gemileri

775 tonluk Papanigolis denizaltı gemisi

5 karakol ve 4 mayın dökücü gemi

¹ AfşBÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı (Türk) – Yunan Deniz Silahlanma Yarışı, No:156, Belleten Ankara 1975, s.175.

**EK - D TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE YUNANİSTAN
CUMHURİYETİ ARASINDA DOSTLUK,
TARAFSIZLIK, UZLAŞTIRMA VE HAKEMLİK ANDLAŞMASI**

(Traité d' Amitié, de Neutralité, de Conciliation
et d' Arbitrage)

Ankara, 30 Ekim 1930

(Metin)

Her durumda uyum ve anlaşma [concorde] politikası izlemek, genel barışa katkıda bulunmak ve Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek uyuşmazlıkları Devletler Genel Hukukunun üstün ilkelerine göre çözümlmek isteği ile, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı ve Yunanistan Cumhuriyeti Başkanı , bu ortak dileklerini bir Anlaşma ile gerçekleştirmeye kara ve yetkili Temsilcileri olarak :

Türkiye Cumhuriyeti Başkanı :

Başbakan, Malatya Milletvekili, Sayın İsmet Paşa ile Dışışleri Bakanı İzmir Milletvekili Sayın Dr. Tevfik Rüştü' yü;

Yunanistan Cumhuriyeti Başkanı :

Başbakan Sayın Eleftherios K. Venizelos ile Başbakan Yardımcısı ve Dışışleri Bakanı Sayın Andre Michalakopoulos' u atamışlardır.

Adı geçenler, yöntemine uygun olduğu görülen yetkili belgelerini veriştikten sonra, Aşağıdaki Maddeleri kararlaştırmışlardır :

Madde 1. Bağtılı Yüksek Taraflar içlerinden birine karşı yöneltilmiş hiçbir siyasal ya da ekonomik anlaşmaya ya da tertibe [combinaison] katılmamağı karşılıklı olarak yükümlenirler.

Madde 2. Bağtılı Yüksek Taraflardan biri, barışçı tutumuna karşın, bir ya da birkaç Devlet tarafından bir saldırıya uğrarsa, öteki Taraf, uyuşmazlığın tüm süresi boyunca, tarafsızlık gtmeği yükümlenirler.

Madde 3. Bağtılı Yüksek Taraflar aralarında uyuşmazlık doğuran ve düzglü diplomasi yolundan çözümlenmeyen tüm sorunları, aşağıda 8 - 19. Maddelerde öngörülen uzlaştırma yöntemine bağlı tutmayı yükmlenir. Uzlaştırma yöntemi başarılı olmazsa, Taraflar Uluslar- arası Anlaşmazlıkların Barışçı Yoldan Çözümlenmesine ilişkin 18 Ekim 1907 gnl Sözleşmenin 55. Ve sonraki Maddeleri uyarınca ya da kendi aralarında yapılmış bulunan her hangi bir anlaşma gereğince, bir hakemlik Mahkemesine başvurmak konusunda anlaşmamış bulunuyorlarsa, işbu Antlaşmanın 21 - 23. Maddeleri uyarınca, bir yargısal çözüm çaresi aranacaktır.

Madde 4. Yukarıdaki Maddenin hükümleri ne Bağtılı Yüksek Taraflar arasında yürürlükteki Antlaşmalar uyarınca, onlardan birinin yetkisi içine giren sorunlara, ne de egemenlik hakkına ilişkin sorunlara uygulanamaz. Bir sorunun egemenlik hakkına

ilişkin olup olmadığını yazılı bir açıklama ile belirlemek her Bağlı Tarafın hakkıdır. İtiraz durumunda öteki Taraf işbu ön sorunu çözmek için Mahkeme ya da Uluslar arası Adalet Divanına başvurabilir.

Yukarıdaki Maddenin hükümleri, İşbu Antlaşmadan önceki ve geçmişe ilişkin olgulardan doğan uyuşmazlıklara da uygulanmaz.

Madde 5. Çözümü için taraflar arasında yürürlükteki başka bağlarla özel bir yöntem öngörülmüş olan uyuşmazlıklar o Bağlıların hükümlerine göre çözülecektir.

Madde 6. Eğer bir uyuşmazlığın konusu Taraflardan birinin iç yasalarına göre yargı ya da yönetim Makamlarının yetkisi içine giriyorsa, o Taraf yetkili makamca akla uygun süreler içinde kesin bir hüküm verilmezden önce, uyuşmazlığın işbu Antlaşmada öngörülen çeşitli yöntemlere bağlı tutulmasına karşı çıkabilecektir.

Madde 7. Bağlı Taraflardan birinin öteki Tarafa yapacağı istem üzerine, işbu Antlaşmanın onay belgelerinin verişimini izleyen 6 ay içinde, bir sürekli Uzlaştırma Komisyonu kurulacaktır.

(Not : Bu Maddenin gerisi ve 20. Maddenin sonuna dek öteki Maddeler hükümleri Uzlaştırma Komisyonunun kuruluş ve işlevine ilişkin olduğundan ve bu hükümler 1928 Türk - İtalyan Antlaşmasının kilerine benzediğinden buraya ayrıca alınmamıştır).

Madde 21. Komisyonun [Uzlaştırma Komisyonunun] öğütlemeye kararları Taraflarca kabul edilmezse, onlardan her hangi biri, Komisyonun raporunda saptanan süre içinde, Uyuşmazlığı Uluslar arası Sürekli Adalet Divanına sunmak yetkisine sahip olacaktır.

Divanın görüşüne göre, uyuşmazlık hukuksal nitelikte değilse Divanın onu, bir Devletler Hukuku kuralı uygulanamıyorsa, hak gözetirlik ilkesine göre çözüme bağlanmasında Taraflar anlaşmışlardır.

Madde 22. Bağlı Taraflar her bir sorunda, uyuşmazlığın konusunu açıkça gösteren ve Uluslar arası Sürekli Adalet Divanına verilebilecek özel yetkileri ve kendi aralarında kararlaştırılmış başkaca tüm koşulları belirleyen özel bir Hakemlik Anlaşması düzenleyecektir.

Hakemlik Anlaşması, Tarafların Hükümetleri arasında Nota verişimi yolu ile yapılacak olup onun her noktası Adalet Divanınca yorumlanacaktır. Eğer Taraflardan birinin, yargısal çözüm istemini aldığı günden başlayarak 3 ay içinde Hakemlik Anlaşmasının metni kararlaştırılmazsa, Taraflardan her biri yalnızca bir dilekçe ile Adalet Divanına başvurabilecektir.

Madde 23. Uluslar arası Sürekli Adalet Divanı Taraflardan birinin yargı makamı ya da her hangi bir makamınca verilen bir kararın bütünü ya da bir bölümünün Devletler Hukukuna aykırı olduğunu saptar ve o Bağlı Tarafın Anayasal Hukuku söz konusu kararın sonuçlarını ortadan kaldırmaya olanak vermez ya da ancak bir bölümünü kaldırmaya olanak verirse, zarar gören Tarafa Divan Kararı ile hakça bir zarar - giderim verilmesi gerekeğinde Bağlı Taraflar anlaşmıştır.

Madde 24. Uluslararası Sürekli Adalet Divanınca verilen karar Taraflarca iyi niyetle uygulanacaktır.

Kararın yorumlanmasında çıkabilecek zorluklar her bir Bağlı Tarafın bu konuda yalnızca bir dilekçe ile kendisine başvurabileceği Adalet Divanınca giderilecektir.

Madde 25. Uzlaştırma ya da yargısal çözüm işlemleri yürütüldüğü sürece, Taraflar Uzlaştırma Komisyonu öğütlerinin kabulünü ya da Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Kararının uygulanmasının olumsuz yönde etkileyecek nitelikte herhangi bir önlem almaktan kaçınacaktır.

Madde 26. İşbu Antlaşma sona erdiği sırada, ortada bir uzlaştırma ya da yargısal çözüm işlemi varsa, bu işlem Antlaşmanın hükümlerine ya da Taraflarca onun yerine konulmuş olabilecek herhangi bir başka Sözleşme hükümleri uyarınca sürdürülecektir.

Madde 27. İşbu Antlaşmanın, gerek yorumlanmasında, gerek uygulanmasında çıkabilecek uyuşmazlıklar, uyuşmazlıkların nitelendirilmesine ilişkin olanlar da kapsam içine girmek üzere, doğrudan doğruya Uluslararası Sürekli Adalet Divanına yalnızca bir dilekçe ile sunulacaktır.

Madde 28. İşbu Antlaşma en kısa bir süre içinde onaylanacak ve, onay belgeleri verişilir verişilmez yürürlüğe girecektir. Antlaşma, yürürlüğe girişinden gününden başlayarak, 5 yıllık bir süre için yapılmıştır. Bu sürenin sona ermesinden 6 ay önce, ona son verileceği bildirilmezse, ikinci bir 5 yıllık süre için uzatılmış sayılacak ve bu böylece sürüp gidecektir.

Yukarıdaki hükümlere olan inançla, adları anılan yetkili Temsilciler işbu Antlaşmayı imza etmişlerdir.

Ankara'da, 30 Ekim 1930 günü yapılmıştır.

İSMET
Dr. TEVFIK RÜŞTÜ

E. K. VENİZELOS
A. MİCHALAKOPOULOS

* * *

PROTOKOL

Bugün imza edilen Dostluk ve Hakemlik Antlaşmasının yapılmasını gerektiren ilkelerden esinlenen ve deniz silahları için harcamaların boş yere arttırılmasının önüne geçmek ve, her birinin özel koşullarının göz önünde bulundurarak birbirlerinin kuvvetlerini koşut biçimde sınırlandırmak yolunda birlikte ilerlemek isteyen Bağlı Yüksek Taraflar, deniz silahları yarışının her iki Tarafça, içtenlikle ve dostça bir görüş ve bilgi alışverişi yapılarak, önünü alabilmek olanağını her iki Hükümete vermek üzere, 6 ay öncesinden, öteki Tarafa haber vermeden hiç bir Savaş gemisinin ya da silahlarının ısmarlanmasına, edinilmesine ya da yapımına girişmemeyi yükümlenirler.¹

Ankara'da, 30 Ekim 1930 günü yapılmıştır.

İSMET
Dr. TEVFIK RÜŞTÜ

E. K. VENİZELOS
A. MİCHALAKOPOULOS

* * *

¹ İsmail SOYSAL, a.g.e., s.304.

EK – E A.BALKAN ATNLAŞMA YASASI

(Pakte d'Entente Balkanique)

Atina, 9 Şubat 1934

(Metin)

Balkanlarda barışın güçlendirilmesine katkıda bulunmak isteğinde olan ;

Briand - Kellogg Yasasının ve Milletler Cemiyeti Genel Kurulunun onunla ilgili kararlarının temelindeki anlaşma ve uzlaşma düşününe sahip bulunan ;

Daha önceki bağıtsal yükümlere saygılı olmağa ve Balkanlarda bugün kurulu toprak düzeninin sürdürülmesini [maintien de l'ordre territorial] güvence altına almağa [assurer] kesinlikle kararlı olan,

Türkiye Cumhurbaşkanı, Yugoslavya Yüce Kralı, Yunanistan Cumhurbaşkanı ve Romanya Yüce Kralı bir,

Balkan Anlaşma Yasası

yapmağı kararlaştırmış ve, bu amaçla, yetkili Temsilcileri olarak;

Türkiye Cumhurbaşkanı:
Dışişleri Bakanı Sayın Tevfik Rüştü'yü ;
Yugoslavya Yüce Kralı:
Dışişleri Bakanı Sayın Bogolioub Jevtich'i ;
Yunanistan Cumhurbaşkanı :
Dışişleri Bakanı Sayın Demétre Maximos'u ;
Romanya Yüce Kralı :
Dışişleri Bakanı Sayın Nicolas Titulescu'yu atamışlardır.

Bu yetkili Temsilciler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgelerini verişikten sonra, aşağıdaki hükümleri kararlaştırmıştır.

Madde 1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini, karşılıklı olarak, güvence altına alırlar.

Madde 2. Yüksek Taraflar, bu Antlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında alınacak önlemler konusunda aralarında görüşmeler yapmağı [se concerter] yükümlenirler. Onlar, bu Pakı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirine önceden haber vermeksizin, hiçbir siyasal eylemde bulunmamağı ve, öteki Bağıtlı Tarafların izni olmaksızın, herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiçbir yüküm üstlenmemegağı yükümlenirler.

Madde 3. Bu Anlaşma tüm Bağıtlı Devletlerce imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve olanaklı en kısa zamanda onaylanacaktır. Anlaşma, katılma isteğı Bağıtlı Taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere, her Balkan ülkesine açık bulunacak ve bu katılma imzacı öbür Devletlerin onamlarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, adları geçen yetkili Temsilciler işbu Paktı imzalamışlardır.

Atina'da, 9 Şubat 1934 günü dört örnek olarak düzenlenmiş ve her Bağlı Yüksek Tarafa bunlardan biri sunulmuştur.

Dr. TEVFIK RÜŞTÜ
D. MAXIMOS
N. TITULESCU
B. JEVTICH

* * *

[1]

EK PROTOKOL

(Protocole Annexe)

Balkan Anlaşma Paktı imzalandığı sırada, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye Dışişleri Bakanları, ülkelerinin üstlendiği yükümlerin anlatımını, aşağıda gösterildiği biçimde, açıklığa kavuşturmak ve bu açıklamaların Paktın ayrılmaz bir parçası olduğunu kesinlikle belirtmek gereğini duymuşlardır.

1. 3 ve 4 Temmuz 1933 Londra Sözleşmelerinin* 2. Maddesinde öngörülen saldırı eylemlerinden birine girişecek herhangi bir ülke saldırganı sayılacaktır.

2. Balkan Anlaşma Paktı hiç bir Devlete karşı yönetilmiş değildir. Amacı Bakan sınırlarını bir Balkan Devletince girişilecek her hangi bir saldırıya karşı güvence altına almaktır.

3. Bununla birlikte, eğer Bağlı Yüksek Taraflardan biri Balkanlı olmayan her hangi bir Devletin saldırısına uğrarsa ve bir Balkan Devleti bu saldırıya o anda ya da sonradan katılırsa, Balkan Anlaşma Paktının hükümleri bu Balkan Devlete karşı tümüyle uygulanacaktır.

4. Bağlı Yüksek Taraflar, Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun sözleşmeler yapmağı yükümlenirler. Bu Sözleşmelerle ilgili görüşmeler 6 ay içinde başlayacaktır.

5. Balkan Anlaşma Paktı, daha önce üslenilmiş olan yükümlere aykırı düşmediğinden, önceki tüm bağlılar ile antlaşmalara bağlı tüm Sözleşmeler - ki bu bağlılar ve antlaşmalar zaten yayımlanmış bulunmaktadır - geçerlilikleri bütünüyle sürdürecektir.

6. Paktın Giriş kesiminde, " daha önceki bağıtsal yükümlere sayılı olmağa kesinlikle kararlı " tümcesi, Bağlı Yüksek Taraflar için, onlardan biri ya da birkaçının imzacısı bulunduğu Balkan Devletleri arasındaki antlaşmalara saygı anlamına gelmektedir.

7. Balkan Anlaşma Paktı bir savunma aracıdır. O nedenle, Bağlı Yüksek Taraflar için Paktın ortaya koyduğu yükümler, onların Londra Sözleşmelerini 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde, bir başka Devlete saldırıya geçen Bağlı Yüksek Taraf ile ilişkileri bakımından sona erer.

8. Bağlı Yüksek Taraflar için Balkanlarda bu günkü ülkesel düzen kesin niteliktedir. Paktın ortaya koyduğu yükümlere gelince, bunların Bağlı Yüksek Tarafların Paktın imzasına izleyen iki yıl içinde ya da sonra saptayacakları bir süresi olacaktır. Bu iki yıl içinde Paktın bozulması olanağı yoktur. Paktın süresi en az beş yıl ya da daha fazlası için saptanacaktır. Eğer imza gününü izleyen yılın sonunda hiçbir süre saptanmamışsa, Balkan Anlaşma Paktının, imza gününü izleyen iki yılın sonundan başlamak üzere, kendiliğinden beş yıllık bir süresi olacaktır. Bu beş yılın ya da Bağlı Yüksek Taraflarca kabul edilen sürenin sonunda, Pakt, Bağlı Yüksek Taraflardan birisince Paktın sona erışı için öngörülen günden bir yıl önce bozulmadıkça, daha önceki yürürlük süresine eşit bir dönem için zımni olarak kendiliğinden yenilenmiş olacaktır. Her durumda, ister Paktın yürürlüğe girdiği birinci dönem (7 ya da 7 yıldan çok) olsun, ister kendiliğinden başlayan sonraki dönem olsun, Paktın sona erışı gününden bir yıl önce, hiçbir bozma ya da bozma bildirisi geçerli değildir.

9. Balkan Anlaşma Paktı, her ülkenin kendi yasası uyarınca onaylanınca Bağlı Yüksek Taraflar birbirlerine bilgi vereceklerdir.

Ankara, 9 Şubat 1934

İmza : D. MAXIMOS
" N. TITULESCU
" Dr. T. RÜŞTÜ
" B. JEVTIC

* * *

[2]

[Balkan Paktına bir çekince olarak konulmak üzere, Türkiye'nin Sovyetler Birliğine verdiği güvence]

TÜRKİYE DIŞİŞLERİ BAKANININ SSCB DIŞİŞLERİ KOMİSERİNE SUNDUĞU DEMEÇ

(Déclaration de Son Excellence, le Ministre des Affaires
Etrangères de Turquie)

" Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme, hiçbir zaman, katılmak durumuna girmeği kabul etmeyeceğini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına açıklamadan onur duyuyorum.

Atina, 9 Şubat 1934
TEVFIK RÜŞTÜ ARAS

" Bu demeç Balkan Anlaşma Paktının ayrılmaz bir parçasıdır ".

* * *

[3]

ÜÇ DIŞİŞLERİ BAKANININ DEMECİ

(Déclaration des Trois Ministres des Affaires Etrangères)

Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan Dışışleri Bakanları, Sayın Tevfik Rüştü Beyin yaptığı Demeci not ederek, bu Demecin Balkan Anlaşma Paktına ve her üç Devletçe izlenen barış politikasına aykırı olmadığını açıklarlar.

Atina, 9 Şubat 1934
(İmzalar)

* * *

[4]

I SAYILI İMZA PROTOKOLÜ

(Gizli)

(Protocole de Signature I)

Ek Protokolün 4. Maddesinde söz konusu Balkan Anlaşma Paktı ile güdülen amaçlara uygun Sözleşmeleri bağitlemek yükümü, Bağitli Taraflar için her şeyden önce askersel sözleşmeleri kapsamı içine alır.

Atina, 9 Şubat 1934
(İmzalar)

* * *

[5]

II SAYILI İMZA PROTOKOLÜ

(Gizli)

(Protocole de Signature II)

Balkanlarda bugün kurulu ülkesel düzen [Ordre Territorial] deyimi ile Balkan sınırları, başka deyişle, bugün Romanya ile Bulgaristan, Romanya ile Yugoslavya; Arnavutluk ile Yugoslavya, Arnavutluk ile Yunanistan; Yugoslavya ile Bulgaristan; Yunanistan ile Yugoslavya, Yunanistan ile Bulgaristan, Yunanistan ile Türkiye ve Bulgaristan ile Türkiye sınırları anlaşılır.

Atina, 9 Şubat 1934
(İmzalar)

* * *

[6]

YUNANİSTAN'IN ÇEKİNCESİ

(Gizli)

(Onay Belgesinde)

Balkan Paktının amacı yalnızca Balkan Devletlerinden gelecek bir saldırıyı karşılamaktır. Yunanistan, Paktın bir gereği olarak, hiçbir durumda, Büyük Devletlerden birine karşı savaş etmez.

* * *

[7]

BALKAN PAKTI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN YUGOSLAVYA VE ROMANYA İLE İMZALADIĞI

(Askersel nitelikte) SÖZLEŞMELER

(Gizli)

(Convention entre la Turquie et la Yougoslavie (Roumanie)

Cenevre, 5 Haziran 1934

(Metin)

9 Şubat 1934' de Atina' da imzalanan Balkan Anlaşma Paktı, ve bu Pakta ekli olup onun ayrılmaz parçalarını oluşturan belgelerin - ki bunlar bugün bütünüyle yürürlükte olan Ek Protokol, Türkiye Dışişleri Bakanının Demeci [Sovyet Çekincesi] ile Üç Dışişleri Bakanının Demeci ve imza Protokolleridir - uygulanmasıyla ilgili olarak ve yukarıda sayılan bağıtlarla üstlenilmiş yükümlülükler çerçevesinde, Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Tevfik Rüştü Bey ve Yugoslavya (Romanya) Dışişleri Bakanı Sayın M. Jevtich (M. Titulescu) aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır :

Madde 1. İmzacı iki Devletten biri, hangi koşullar altında olursa olsun, bir başka Balkan Devletinin yalnız başına ya da Balkanlı olan ya da olmayan bir Devlet ile birlikte saldırısına uğrarsa, öteki Bağıtlı Yüksek Taraf kendisini de saldırıya uğramış sayacak ve kendisi ile ortak sınırı bulunan saldırgan Balkan Devletine ya da Devletlerine karşı derhal silahlı eyleme geçecektir.

Madde 2. Bağıtlı Yüksek Taraflardan biri, 1. Madde de öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi sırasında Balkanlı olmayan bir Devletin bir savaş eylemiyle karşılaşsa, öteki Bağıtlı Yüksek Taraf da bu saldırganı karşı savaşa girecektir.

Madde 3. İmza edilir edilmez yürürlüğe girecek olan bu Sözleşme, Yüksek Bağıtlı Tarafların her birini kendi Anayasaları uyarınca ve en geç 6 ay içinde onaylanacaktır. Taraflar onay işleminin yapıldığını bir birlerine bildirecektir.

Cenevre'de, 5 Haziran 1934 günü iki örnek olarak yapılmıştır.

(İmzalar)

* * *

[8]

BALKAN ANLAŞMA PAKTI ÖRGÜTÜNÜN STATÜSÜ

(Statut de l'Organisation de l'Entente Balkanique)

Ankara, 2 Kasım 1934

(Metin)

Barişi korumak ve düzenlemek özlemi ile, ayırım gözetmeden tüm Devletlerle ve özellikle Balkan Anlaşma Paktı imzacıları arasında ekonomik ilişkileri geliştirmek için kesin karara varmış olarak,

Balkan Anlaşması Paktının dört Devleti arasındaki dostluk ve ittifak bağlarını örgütsel ve istikrarlı bir temele oturtmağa karar vermiş bulunarak,

Ortak politikalarına yön verici bir örgüt kurmakla bu istikrarı gerçekleştirmek zorunluluğuna inanarak,

Balkan Anlaşma Paktının imzasından beri birlikte yapılan çalışmaları yinelemek ve gelecekte uygulamak üzere, şunları kararlaştırmışlardır:

BALKAN ANLAŞMASI STATÜSÜ

(Statut de l'Entente Balkanique)

Madde 1. Dört Devlet grubunun ortak politikasına yön verici bir örgüt olmak üzere, bu Devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan bir Balkan Anlaşması Devletleri Sürekli Konseyi [Conseil Permanent des Etats de l'Entente Balkanique] kurulmuştur. Sürekli Konseyin kararları oy birliği ile alınacaktır.

Madde 2. Sürekli Konsey, diplomasi yolundan sürdürülecek olağan işler dışında, zorunlu olarak yılda en az iki kez toplanacaktır. Bu toplantılar sıra ile dört ülkede yapılacaktır.

Eğer gerekli görülürse, Başkanın girişimi ile, Sürekli Konseyin olağan üstü toplantıları Cenevre ya da başka bir yerde olabilir.

Madde 3. Sürekli Konsey Başkanı, Balkan Anlaşma Paktının Atina 'da imzalandığı 9 Şubat 1934'den başlamak üzere, bir yıllık süre için Yunanistan Dışişleri Bakanıdır. 9 Şubat 1935'de Başkanlık, kendiliğinden, Romanya Dışişleri Bakanına, 9 Şubat 1936'da Türkiye Dışişleri Bakanına ve 9 Şubat 1937'de Yugoslavya Dışişleri Bakanına geçecektir. Daha sonra gene [Fransızca] alfabe sırasına göre [Yunanistan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya] her yılın 9 Şubatından başlayarak birer yıl için görev böylece sürdürülecektir.

Toplantıların gününün, yerinin ve gündeminin saptanması ve alınacak kararların hazırlanması işleminin girişimi Başkandan gelir.

Madde 4. Balkan Anlaşması Devletleri arasındaki ilişkiler için olsun, onların üçüncü Devletlerle olan ilişkileri konusunda olsun, görüşülen tüm sorunlar ve alınan tüm kararlarda Paktın dört Devleti arasında kesin eşitlik ilkesine özenle bağlı kalınacaktır.

Madde 5. Dört Devletin ekonomik çıkarlarının zamanla eşgüdümünü sağlamak için Balkan Anlaşma Paktı Devletlerinin bir Ekonomik Danışma Konseyi kurulmuştur. Konsey, ekonomik, ticaretsel ve parasal konularda uzmanlardan oluşacak ve Sürekli Konseyin bir yardımcı danışma örgütü olarak iş görecektir.

Madde 6. Sürekli Konsey, bir özel sorun ya da belirli sorun kümeleri için, bunları inceleyip kümesine çözüm yolları hazırlamak üzere, başkaca sürekli ya da geçici komisyonlar ya da komiteler kurmak yetkisine sahiptir. Bütün bu örgütler danışma ve yardımcılık niteliği taşıyacaktır.,

Madde 7. Sürekli Konseyin bir Sekreterliği kurulmuştur. Çalışma yeri her yıl için Sürekli Konseyin başkanlık sırası kimde ise onun ülkesinin başkentidir.

Ankara' da 2 Kasım 1934' de yapılmıştır.

(Dört Dışişleri Bakanının İmzaları)

BALKAN ANLAŞMASI EKONOMİK DANIŞMA KONSEYİNİN STATÜSÜ

(Conseil Economique Coussultatif de l'Entente Balkanique)

Madde 1. Balkan Ekonomik Konseyi, Türk, Yunan, Romen ve Yugoslav olmak üzere dört ulusal şubeden [Sectiones Notionales] oluşur.

Madde 2. Her şubenin aşağıdaki konular için temsilci sıfatına sahip beş üyesi bulunur:

- a) Genel olarak ticaret politikası,
- b) Tarımsal sorunlar,
- c) Sanayi sorunları,
- d) Parasal sorunlar, kredi ve Merkez Emisyon Bankaları işleri,
- e) Ulaştırma sorunları,

Madde 3. Her Şubeye, Delelegelere dört Devletin ekonomik çalışmaları üzerindeki incelemelerinde yardımcı olmak üzere, ekonomi yaşamı alanında bilgi sahibi uzmanlar atanabilir.

Şubeler özel sorunlar ya da sorun kümeleri üzerinde çalışacak komitelere de bölünebilir.

Madde 4. Her Şube, kendi ulusal toplantılarında, incelemelerini ve somut önerilerini hazırlar.

Dört Şube, özel işlerinde eşgüdümü sağlamak, karar almak ve daha sonra Sürekli Konseyi sunulacak ortak önerilerini hazırlamak üzere, sıra ile her ülkenin başkentinde, yılda en az iki kez olağan olarak toplanır.

Madde 5. Ekonomik Konseyin incelemeleri ve iç tüzüğü konularında Sürekli Konsey ileride bir karar alacaktır. Şimdilik, 10 Mayıs 1935'de Balkan Antantının Bükreş toplantısı vesilesiyle, aşağıdaki sorunlar üzerinde Konseyin ayrıntılı genel bir

rapor sunması için, Sürekli Konsey, gelecek 5 ay içinde Ekonomik Konseyin bir kez Atina, bir kez de Ankara'da toplanmasını kararlaştırmıştır.

- a) Balkan Antantı Devletleri arasında ekonomik ve ticaretsel ilişkileri arttırmak,
- b) Balkanlar arası ulaşım yollarını, özellikle Tuna'dan Karadeniz'e akarsu yolunu kullanarak bu Devletlerin alış verişini canlandırmak.

* * *

BALKAN ANTANDI İLE BULGARİSTAN ARASINDA ANLAŞMA

(Accord entre l' Entente Balkanique et la Bulgarie)

Selanik, 31 Temmuz 1938

(Metin)

Bulgaristan'ın Balkanlarda barışın güçlendirilmesi siyasetine bağlı olduğunu ve Balkan Devletleri ile iyi komşuluk ve içtenlikle ilişkilerini sürdürmek istediğinde bulunduğunu,

Ve Balkan Anlaşma Paktı Devletlerinin de, Bulgaristan'a karşı özdeş barış ve işbirliği özlemi içinde olduğunu göz önünde tutan aşağıdaki imza sahipleri :

Bir yandan, Balkan Anlaşma Paktının tüm Devletleri adına davranan, Balkan Anlaşması sürekli Konseyinin bu günkü başkanı sanı ile, Yunanistan Başbakan ve Dışişleri Bakanı Sayın Metaksas,

Öte yandan, Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Sayın Köseivanof;

Temsil ettikleri Devletlerin, bunlardan her birinin saldırmazlık konusunda bağlı oldukları Anlaşmalar uyarınca, birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde kuvvete başvurmaktan kaçınmak yükümlülüğünü üslendiklerini, bu Devletler adına, açıklarlar ve Neuilly Antlaşmasının IV. Kesiminin (Kara, deniz ve hava kuvvetlerine ilişkin hükümler) içerdiği hükümler ile, 24 Temmuz 1923'de Lozan'da imza edilmiş olan Trakya sınırına ilişkin Sözleşmenin içerdiği hükümlerin, her biri kendileriyle ilgili olarak, uygulanmasından vazgeçilmesini kararlaştırmışlardır.

Selanik'te, 31 Temmuz 1938 günü iki örnek olarak düzenlenmiştir. ¹

¹ İsmail SOYSAL, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, I.Cilt, T.T.K., Ankara 2000, s.455-471.

EK - F 1938 TÜRK - YUNAN ANDLAŞMASI

Bu Antlaşma ¹Ankara 1986 Türkiye ile Yunanistan arasındaki 1930 ve 1933 Antlaşmalarının (Kita-bın XXI. ve XXV. sırasındaki Bağitlar) sürelerini uzatmak ve onları güçlendirmek üzere yapılmıştır.

Böyle yeni bir Antlaşma yapılmasının gerekçesini, Avrupa'da genel siyasal konjonktürün saldırılara daha elverişli duruma gelmesinde ve bunun Balkanlardaki yankılarında aramak gerekir. Özellikle Balkanlarda bir İtalyan saldırısı olasılığı ve Bulgaristan 'ın Yunanistan için kuşku verici tutumu - ki Bulgaristan 1937 yılında yaptığı bir Antlaşma ile Yugoslavya ile bir yakınlaşma sağlamıştı- Balkan Paktının temel direği Türkiye ile Yunanistan 'ı daha sıkı bir dayanışma içine girmeye yöneltmişti.

Antlaşma, 1. Maddesi ile, 1932 Türk - İran Antlaşmasında olduğu gibi, Taraflardan birinin karşılaşıacağı bir savaşta ötekinin tarafsızlık tutumunu güvenceli duruma getirmektedir.

2. Madde, tehdidi ya da saldırıya uğrayan Taraf için, barışçı bir çözüm yolu bulunması amacı ile, öteki Tarafın çaba göstermesini öngörmektedir.

3. Madde yıkıcı girişimlere karşı dayanışma ve işbirliği yükümü getirmektedir.

4. Madde, iki Devletin daha önce yapmış oldukları Antlaşmaların hükümlerini zedelenmemiş olduğunu belirtmektedir.

Son Maddesi ile, 1930 ve 1933 Antlaşmalarının sürelerini 10'ar yıl için uzatan bu Antlaşma, onay belgelerinin verildiği 15 Temmuz 1938 günü yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, ona Taraflarca son verilmediği için, bugün de yürürlükte görülmekte ise de, aradan geçen uzun yıllardan koşulların değişmiş olması, özellikle iki Devletin NATO içinde müttefik duruma gelmesi nedeni ile bugün ikinci planda kalmıştır. Bununla birlikte, Türk - Yunan dostluğu ve işbirliğini kuran ilk bağitları bütünleyici niteliği ve özü bakımından gene de bağlayıcı bir değer taşımaktadır.

* * *

¹ 1 Haziran 1938 günü ve 3422 sayılı yasa ile onaylanan bu Antlaşmanın Türkçe yasal metni için bak. Düstur, Ter. III., C. 19, s. 1168; Fransızca metni için bak. 193. LONTS, 175, Reg. 4493.

8.3. ÖZGEÇMİŞ

1970 yılında Yozgat İlinde doğdum. İlk, Orta ve Lise öğrenimimi babamın mesleği nedeniyle çeşitli illerde tamamladım. 1987-1991 yılları arasında Kara Harp Okulunda okuyarak 1992 senesinde Piyade Teğmen olarak Tuzla Piyade Okulu'ndan mezun oldum. Halen Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görevli Piyade Yüzbaşıyım, evliyim İngilizce bilirim.

